فۆبیا لە فۆشەلی نەوشیروان و گۆران!... کامیار سابیر

فۆبیا (Phobia)، ترس و دڵەڕاوکێ و نیگەرانیی لە شتێ، لە دۆعایەک، لە دیاردەیەک یان لە رووداوێک ئاگایەنێت کە مرۆڤ، تووشی دڵخۆی تەقیین، شڵەژان، بەمتمانەیی و سەرگەردانیی ئەکات. هاوکات، هەستیاریی و قەڵەقیی بەردەوامی بە دروست ئەکات و ناتوانێ بەیار لەسەر شتێ بدات کە ئەو فۆبیایە لە مەنتاڵیتیی ئەو کەسەدا گەرای ترسی خستووە. لە هەلومەرجی سیاسیی هەرەمی کوردستانی عێراقدا، سیاسەتکردن، یان هەنگاونان بەرەو ئەوەی کە چەند کەسێک یان گرووپێک هەڵسن بەسەرپەرشتنی ڕەهەندێکی سیاسیی و گوتارێکی سیاسیی جیاوازتر، یەکسەر و بە سەد و دوو، لەگەڵ فۆبیایەکدا، دەرگییر ئەبێت (بە تاک) و ئەبن (بە کۆ) کە کەس ناتوانێ تەجاوزی نەوشیروان بکات؟! لەبەرامبەر ئەم دەسەاتەدا، نەوشیروان هیچی پێ نەکرا، بە دەنیاییەوە، بە کەسیتریش ناکرێ! بەو کاریزما و توانا سیاسیی و عەسکەریی و جەماوەرییەی نەوشیروان، هیچ لەگەڵ ئەم دوو حیزبە نەکرا، ئەبە هەرکەسە بییر لە ئۆپۆزیسیۆنبوون بکاتەوە، هەزارویەک پرسیار لەسەر فەشەلی گۆران و نەوشیروان لە خێی بکات؟ ئەوکاتیش هەنگاوێ بە دواوە بنێت و دەست بەکاوی خۆیەوە بگرێت و عاقڵمەند، دانیشێت!

ئەوانەی سەرەوە و هەزاران ریوایەتی تری لەو جۆرە، بەشێکی زۆر لە مەدیا سەبەرەکانی دەسەات و کەسایەتییە سیاسییە پییرەکانەوە، بەردەوام تەخشان ئەکرێن، بەنام بەشێک لەوانەی خەیان بە ڕەخنەگر و ناڕازیی و بگرە ئۆپۆزیسیۆنیش ئەزانن، بە لا ئیرادیی بێت یان لە خەیان رانابیینن، هەمان فۆبیا بەاو ئەکەنەوە کە کەس ناگات بە قوولیی قافی نەوشیروان و هەرکەسەکیش بییر لە ئۆپۆزیسیۆن بکاتەوە، حیزب دابنێ یان لیست دابنێ، ئەوە چارنووسی بە فەشەلکانی نەوشیروان، مەحتوم ئەبێت. کارساتەکە لەوەدایە زۆرێک لەوانەی خەیان بە قائید، بە نوخبە، بە کادیر و بە مەیداندارێ سیاسیی ئەزانن، ئەم فۆبیایانە لە دەسەات، باشتر تەخشان ئەکەن و راستەوخۆ بە خەڵک و بە دەسەاتیش ئەڵێن، ئەمە ئۆهلی ئۆپۆزیسیۆن نییە و گۆڕ بە ئۆپۆزیسیۆن ئەکەین و بە شێوەیی، کارتی تەسلیمبوونیان، بەند کردووەتەوە.

شەواز و تایبەتمەندیی بییرکردنەوە و ڕەفتاری خودگەرایی و سیاسیی

(ئیدیۆسینکرەسیIdiosyncrasy) نەوشیروان، پێش هەموو شتێ، تایبەتمەندیی ئەپڕیزیسیونبوون نەبوو لە سیستەم و مەدیلی دەسەڵات و چەتەگەریی ئابووریی‌کە، بەڵکو ئەو خاڵی بە بەشێک لەو سیستەمە سیاسیی و کولتووریی و کۆمەڵایەتییەی کوردایەتیی ئێزمارد ئەکرد و خەونی بەوەوە ئەبینی کە ریفەرم لە حکومەتی هەرێم و حیزبەکاندا، بکرێن و چاکسازیی سیاسیی و ئابووریان تێدا بکرێت! لە واقیعدا بە شیعار و بە حەماس و پۆپیولیزم ئەوانەی ئەویست، بەڵام لەسەر ئەرزی واقیع، کەاوی خستە سەر حیزبەکە(گۆران) و جەماوەرەکەیشی، هەروەکو کاتی خۆیشی کەاوی خستە سەر ڕەکخراوەکی گۆڕی وەکو کۆمەڵەی ڕەنجدەران کە خاڵی قەناعەتی بە پڕۆنیسپێ سیاسییەکانی کۆمەڵەی نەبوو، هەزاران کەسیش لەسەر کۆمەڵەی تێداچوون، بەڵام عاقیبەت ئیعتیرافی کرد کە ئەو کۆمەڵەی نەبووە و لە لایەن تاڵەبانییەوە، مەئموورییەتێکی پێسپێردراوە و بە سکرتێری کۆمەڵەی، تەعیین کراوە.

هەمان شتی لە گۆرانیشدا دووبارە کردەوە، بەڵام ئەمجارەیان، خاڵی ماستڕمایند و ئێندازیاری ئەم کەاولەسەرکردنە بوو، هەمان شتی کرد کە جەلال تاڵەبانیی لە دروستبوونی یەکێتییدا کردی و تەنیا حیزبی بە خاڵی دروست کرد. ئەوە، کادیرە گەنج و بە تەجروبەکانی کۆمەڵەی و شەشگۆران و خەتی تەسک و پان، تایبەت و گشتیی بوون لە عەبقەریەتە سیاسییەکەی جەلال تاڵەبانیی ناگەیشتن و باجی ئەو تەنگەیشتنەیش ئەو کوردستانە وەرانەیە، ئەو زەلیلبوونەی ناوچەکانی خەیان و خەڵکەکەیەتی، هەروەها ئەو یەکێتییەی کۆانی تاڵەبانیی و منداڵەکانی ئیبراهیم ئەحمەد و ئەو هەموو مەکتەب سیاسیی و سەرکردایەتییەیە کە چەن حیزبەکەیان جۆو بکرێ و بە کوڵ لێبخوەدرێ، بەس پارەی مانگانەی بەردەوامیان هەبێت و ئەو ژیانە گەندەڵییەی پەکەوتیان ناوە، لەیان تێکنەچێ، لە دوور و نزیکەوە، پەوەندییەکیان بە پڕۆنسیپی سیاسیی و ئەخلاقی سیاسیی و ئاییندەی خەڵکی کوردستانەوە، نە بووە نە ماوە. هەمان طاس و حەمامیش بە گۆرانیی ئەستا، بەس شەراکەتیی بیزنەس و دزییەکانیان لەگەڵ دەسەڵاتدا، لێتێکنەچێ، نەک باکیان بە خەڵک نییە، بەڵکو باکیان بە توراثی قائیدە ڕەحیمەکەی خەیشیان، نییە.

پاش چل ساڵ خەلفەیی بە مام جەلال، نەوشیروانیش تێگەیشت کە سیاسەت لە کوردستان و ناوچەکەدا ئەویە کە وەکو ماڵی بارزانیی و ماڵی تاڵەبانیی، حیزبێک بە خەت و منداڵەکانت دروست بکەیت، ئەو هیچ کاتێ بە شوێن ئەوەوە نەبووە کە فەرمانەی فیکرێکی سیاسیی جیاوازتر بکات و لە هەڵە گشتیی و ڕەسمییەکانی مەنظومەی کوردایەتیی دەربچێ،

هیچ کاتێکیش بە شوێن ئەوەوە نەبووە کە بەڕێز ریفراندۆمخوازییەکانی جێکەوت و تەنفیذ (implementation) بکات. سیاسەتیش لە یەک دەدا، فرەڕەهەی پڕۆیسەی(سیاسەت) و تەنفیذکردنی فرەڕەهە تیۆرییەکەیە، فشەلەکەیشی، لە ئاستێکی گشتیی و سیاسیی وردا، بەر ڕژێف نەدراوە و تەنیا و تەنیا ئەوە دووبارە ئەکەنەوە کە فشەلی گەلان بە چوونە ناو حکومەت و ناڕەشنیی لە تەوریثی سیاسییەکەیدا، گەلانی بەو دەردە برد. لە واقیعدا، ئەمانەی خوارەوە، فشەلی حەتمیی نەوشیروان و گەلان، ئەخەنە ژێر چەنووکی مژووەوە.

1. نەوشیروان، سیاسیی بوو، موناوەرەی باشی ئەکرد، بەڵام دیپلۆماسیی نەبوو، حەماسیی بوو، بەڵام پشوودرێژ نەبوو، لە پەوەندییە نەودەوڵەتیی و ئیقلیمییەکان ناگەیشت، یان گوێی پێ نادان، بە تایبەتیی لە ڕەهەی ستراتیژیی و عومقی ئەمنیی ئێران لە زەنەکەی خەیدا، خەی نەبان ئەکرد و بە حەماسی کوردایەتییەوە، بە عەقڵییەتی حەفتاکان و هەشتاکانەوە، دیپلۆماسییەتی ئەکرد کە زەرجار لەسەردەمی گەلانیشدا، سیاسەتکانی بە قازانجی ڕەقیبەکانی(پارتیی) شکاوەتەوە. بە نموونە، تەوجوهی حیزبە عێراقییەکانی (عێراقی دوای ٢٠٠٣) بە هەڕەم ڕەت ئەکردەوە، بەڵام عەلیی حەمەساڵح و ئاشتیی هەورامیی، بردیانە سەر زەی نەوتی کوردستان(بە ناوی سەربەخۆیی ئابووریەوە) و کەوتە ناو ئەجێندەاکانی پارتیی و تورکیاوە.
2. فیکری سیاسیی کەم تا زۆر نەبوو، هەندێ شیعاراتی وەکو نیشتمانییەبوون و هەزی نیشتمانیی و ریفراندۆمی سیاسیی، بە دەرخکراویی ئەگوتەوە، بەڵام لە ناو تەونی جاجمەکەی کوردایەتییدا، یەقی کردبووەوە. لە هەموو تەمەنی سیاسیی خەیدا، نەیتوانی لەگەڵ چوار سیاسیی ناو عێراقدا(عەرەب و تورکمان و مەسیحیی..تاد) تەبایی سیاسیی دروست بکات! هاوکات، بەو تەمەنە زۆرەی خەیەوە، جگە لە گوتار بە ئەدەبی سیاسیی کوردایەتیی، چوار گوتاری فیکریی(فیکری سیاسیی) نییە کە توانیبێتی لە دەرەوەی مەنظومەی کوردایەتیی، نیشتمانییانە و عێراقییانە، بییر بکاتەوە. بە گشتیی، جیاوازیی سیاسیی و فیکریی لەگەڵ پارتیی و یەکێتیی نەبوو، بەڵکو بە شوێن ئەجێندای شەخصیی خەیەوە بوو.

بە کورتییەکەی، وەڵای فشەلی گەلان لە حکومەتدا، بەهەی ئەوەی زەرینەی ڕەهای کادیر و قیادییەکانی گەندەڵ بوون، وەڵای تەوریثی سیاسیی بە ئەنقەست، بە بەمەست و بە بەرنامەی

پشوختەوە، ویستی خەی بووە و وەکو پرۆژە، کاری بۆ کردبوو، فیکری سیاسیی جیاوازتری لە ئەدەبییاتە سیاسییەکەی کوردایەتیی پێ نەبوو، هاوکات، دیپلۆماسیی نەبوو، لە رۆی هەژە ئیقلیمییەکان و عومقی ستراتیژیی عێراق تێناگەیشت(یان نایەویست). لێرەدا گرنگە ئاماژە بدەم بکرێ ئەوکاتی لە یەکێتییدا بوو، پێیوابوو ئەوە بەغداد و حکومەتی عێراق، ئەتوانن هەرەمی کوردستان لە هەمبەر تورکیا بپارێزن، واتە باوەڕی بە عومقی ستراتیژیی بەغداد هەبوو! بەڵام غوبنە نەتەوەیی و نەژادییەکەی، هەروەها سیحری دەوڵەتی کوردیی و پرۆژەی چەتەگەریە ئابووریەکەی مەرجەعی کوردایەتیی، لە دیینی وەرگەڕایەوە و جارێکیتر پێش مردنی، بە ناو بازنەی بۆفیکریی و وەهمە حەلحەلیەکانی کوردایەتیی، گەڕایەوە.

لە کۆتاییدا، ئەوە پارتیی و یەکێتیی نەبوون، گەڕانیان تێکشاند، بەڵکو ئەوە نەوشیروان بوو، نەیتوانی چوار پیاو و ژنی شەریف، نە لەناو کەمەڵدا و نە لەناو گەڕاندا، دروست بکات کە ئەخلاقی سیاسییان هەبێت و دوای پارە و پست و لەذەت و هەواجسی دونیا و مەتاعەکانی نەکەون، خەریکی فیکری سیاسیی و بەرنامەی سیاسیی و دژایەتیی گەندەڵیی بن و لە بەرەی ناڕازایەتییەکانی خەڵکدا بمێننەوە. ئەوە نەوشیروان خەی بوو، بە ئەنقەست، پیاوی لاواز و نەفسنزم و ماستاوچیی لەدەوری خەی کۆئەکردەوە و بە پێپولیزمیش ئەیگوت، رقم لە ماستاوچیی و لەوانەیە کە دوای پارە ئەکەون. هاوکات، ئەو هەموو گەندەڵ و دز و پارەپەرستەی لە خەی کۆکردەوە کە بە هەموو ئەندام پارلمانەکانی خوولەکانی پێشوو و ئێستایشەوە، دوو پیاوی صادق و رەشیدیان تێدا نەبوو، هەموویان تێسلیمی پارە و مەتاعی دونیا بوون و خەریکی ژیانی تایبەتیی خەیانن. زەربەی هەرە زەریان دەعمی تەوریژە سیاسییەکەیان کرد و ئەو گرووپەی بە گرووپی قادری حاجیی عەلییش ناسراوبوون، بە بەرنامە کەوتنە وەزیان و دووریان خستنەوە(هەرچەندە ئەوانیش تا ئێم کاتەیش، ئاهەکی فیکریی و سیاسیی جیاوازتریان بە بەردا نەهاتووەتەوە).

بە کورتییەکەی هەر کەسانێک و گرووپێک بیانەوە حیزبێک، یان رەوتێکی ئیپزیسیۆن، یاخود بە ئایینەدە، لیستی هەڵبژاردن دروست بکەن، ئەگەر تێجاوزی ئەو فەبیایە نەکەن کە لە فەشەلی نەوشیروان و گەڕاندا، لە پانتایی سیاسیی کوردییدا لە کورستانی عێراق، جێکەوت بووە، ئەگەر عوقدە قەومیی و نەژادییەکانی نەوشیروان، تێجاوز نەکەن و بەر رەخنەی فیکریی و سیاسیی نەدەن، ئەگەر بە رەشنیی و بە

شەفافیی و جەرییانە، هەڵگری گوتارێکی سیاسیی جیاوازتر لە گوتاری زاڵی کوردایەتییە تیجارییی و پڕکسییەی پارتیی و یەکێتیی نەبن، ئەگەر جەرییانە و عەقڵانیی و واقیعییانە، عێراقییانە و نیشتمانییانە بییر نەکەنەوە و هەر خەریکی گەڕەی پانکوردیزم و خورافاتی دەوڵەتی کوردیی و شیعراندنی ئەدەبییاتی سیاسیی و ریتەریکی خەخواردنەوە بن، ئەوە بگومان، لە حەڵەزەنی گەلان و نەوشیروان و ریتەریکانی کوردایەتیی دەربازیان، نابێت.
هاوزەمان، ئەو فەبیایە لە فشەڵی سیاسیی دە – دوازدە ساڵی گەلان، بڕەکیان بڕنادات و هیچیشیان پێ ناکرێ. عاقیبەت، هەرگرووپێک بیانەوێ بییر لە ئەپزیسیۆن بکەنەوە، ئەبێ گوتارێکی سیاسیی جیاوازتر لەم گوتارە نەژادیی و طائیفییەی کوردایەتیی هەبگرن، نیشتمانییانە و عێراقییانە بییر بکەنەوە و خەیان بە عێراقیی بزانن، ئەگەر نا، بە هەمیشە لە لەکاییزمی کوردایەتییدا ماخۆلانیان ئەبێت و ئەمەیش ڕێک بە قازانجی پارتیی و یەکێتیی ئەشکێتەوە و ئەو شەخنشیینییە سیاسییەی هەرەم، درێژەی ئەبێت و خەڵکی کوردستان، زەلیلتر و بێچارەتر ئەبن و کوێان و نەوەی بنەماڵەکانیش، ڕێژەی میلیارد دۆلارەکانیان، زیاتر و زیاتر ئەبێت و هەرەمی کوردستانیش، بە تەواویی ئەبێتە کۆڵنییەکی ڕاستەوخۆی تورکیا، ئەوکات، مەگەر تەنیا و تەنیا بە زەبری هێز، دەوڵەتی عێراق، دەخاڵەت بکات و کۆتایی بەم حوکمانییە بنەماییە فاشیل و پڕکسیانە، بهێنێت.

کامیار سابیر

ئاگاتا کریستیی و عیراق… ئەردەڵان عەبدوڵا

ئاگاتا کریستی یەکێکە لە ڕەماننووسە ناودارەکانی بەریتانیا و جیهان، لە ساڵی 1890 لە باشووری بەریتانیا لەدایک بووە و لەساڵی 1976 کۆچی دواییکردووە. ئەو بە دایکی ڕەمانی پۆلیسی دادەنرێت و خاوەنی 66 ڕەمانی پۆلیسییە و 14 کۆمەڵە چیرۆکی بەاوکردەتەوە، بە زەربەی زمانەکانی جیهانی کارەکانی وەرگێڕاوە لە تەواوی جیهاندا کتێبەکانی ژمارەی پەوانییان تێپەڕاندووە سەرو 2 ملیارد نوسخە لە

کتێبخانەی چاپ و بڵاکراوەتەوە، بەمشێوەیش دەبێتە یەکەمین نووسەری جیهان لەرووی چاپ و بڵاوکردنەوەی کتێبەکان.

ئاگاتا کریستیی و عیراق

ئەوەی مایەی سەرنجە ئەم ژنە ڕۆمانووسە بەریتانییە پەیوەندییەکی ئەجگار تایبەتی هەبووە لەگەڵ خەرهەڵاتی ناوەڕاست بە گشتیی و عیراق بەتایبەتی. لەڕ دووەم مەردی دەناسێت و لەڕشەوە یەکێک لە چیرۆکە خۆشەویستییەکانی دەستپێدەکات. ئاگاتا کریستی لە ژیانیدا دوو ڕۆمانی لەبارەی عیراقەوە نووسیوە، یەکەمیان بەناونیشانی تاوانێک لە میزۆپۆتامیا Murder in Mesopotamia کە لە ساڵی 1936 دا بڵاویکردەتەوە، یەکێکە لە ڕۆمانە ناسراوەکانی لە جیهاندا و کراویشە بە فیلم. زۆرجاریش ئەم ڕۆمانە بە ناونیشانی " تاوانێک لە عیراق" وەرگێڕاوە بە زمانی عەرەبی. دووەمین ڕۆمانیشی بەناونیشانی دیدارێک لە بەغداد They Came to Baghdad کە لە ساڵی 1951 دا بڵاویکردەتەوە، ئەمیش یەکێکە لە ڕۆمانە جوانەکانیی.

پەیوەندی شەخسی

ئاگاتا کریستیی پەیوەندییەکی تایبەتی بە عیراقەوە هەبووە. ساڵی 1928 لەمەردی یەکەمی جیا دەبێتەوە، پاشان ساڵی 1929 سەردانی عیراق دەکات و دەچێتە ناوچەی ئوری مێزووویی، کەلەو کاتەدا لەلایەن شوێنەوارناسی بەریتانیا لیۆنارد ویلی سەرپەرشتی دەکرێت. لەو ماوەیە لەوە دەبێت، لیۆنارد ویلی داوا لە ماکس مالوان شوێنەوارناس دەکات، کە هاوڕێیەتی ئاگاتا کریستی بکات و شوێنە گرنگەکانی عیراقی پێ بناسێت، لەڕشەوە چیرۆکەکی خۆشەویستی لە نێوان کریستیی ئەم شوێنەوارناسەدا پەیدا دەبێت. پاشان ساڵی 1930 ماکس مالوان دەچێتە لەندەن و ئاگا کریستی دەخوازێت. پاشان لەگەڵ مەردە نوکەیەدا دەگەڕێتەوە بە عیراق و زۆر شوێنی ئەم وڵاتە دەبینێت و هەر لە باشوورەوە بە باکوور، ماوەیەکی زۆریش لە دەروەوبەری شاری موسڵ دەمێنێتەوە.

پاشان ساڵی 1931 و 1932 دەستدەکرێت بە پشکنین بەدوای شوێنەواری عیراق لە شاری موسڵ، لەوکاتەدا ئاگاتا کریستی لەگەڵ مەردەکەی دەبێت و هاوکاری دەکات و زۆرجار پارچە شوێنەوارەکان پاک دەکاتەوە یان فۆتۆیان دەگرێت. پاشان دووبارە ساڵی 1933 و 1934 دێتەوە عیراق، ماوەیەکی زۆریش لەگەڵ مەردەکەی دەبێت لەناوچەی " تل عربجیة" . پاشان ساڵی 1947 ماکس مالوانی مەردی دەبێتە بەڕێوەبەری قوتابخانەی بەریتانی بە شوێنەوار لە عیراق، کە سەرپەرشتی هەموو تیمەکانی گەڕان و پشکنین بەدوای شوێنەواری عیراق دەکات،

بەتایبەتی هەمەتی پشکنین بەدوای شوێنەواری ناوچەی نەمورد کە لە ساڵی 1948 ەوە تاوەکو 1958 ی خایاند.
ئەم پێوەندییە ڕەحیبە، کاری کردەتە سەر ئەم ژنە، دەتوانم بەم کاریگەرییەکی باشی هەبووە، بەیە توانیوێتی دوو ڕەمانی جوان بەناوی عیراقەوە بنووسێت.

ڕەمانی تاوانێک لە عیراق
لەماوەی پێشوودا چاوم کەوت بە ڕەمانی " تاوانێک لە عیراق" کە بەزمانی عەرەبی خوێندمەوە، لەڕەدا پەمخێشە کورتەیەک لەبارەی ئەم ڕەمانەوە بنووسم، هەرچەندە تەواوی کەسایەتی ناو ڕەمانەکە ئەوروپیی و ئەمریکین بەڵام لە هەندێک شوێندا تەوانینی خێی لەبارەی گەل و وڵاتی عیراقەوە دەبەیوە.

کورتەی ڕەمانەکە
ئامی لیتەران سیستەرێکی بەریتانییە کە لە بەغدا کار دەکات، پاشان لەسەر داوای دکتەر ئیریک لایدنەر کە شوێنەوارناسێکی سویدیە، لە ناوچەی موسڵ کار دەکات و بەدوای شوێنەوارەکانی عیراقدا دەگەڕێت. ژنەکەی "لویز" بەدەست کەمەڵێک کێشەی دەروونییەوە دەناڵێنێت، بەیەدا داوا لە ئامی دەکات کە بێت ئاگاداری لویزی ژنی بێت. لویز پێش 15 ساڵ شووی بە پیاوێکی ئەمانی کردووە بەناوی فریدریک بەسنەر، ئەم پیاوە لە کاتی جەنگی یەکەمی جیهانیدا لە ئەمریکا ژیاوەو لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا کاریکردووە، بەڵام پاشان ئاشکرا دەبێت کە سیخوری بە دەزگای هەواگری ئەمانیا دەکات، بەیە دەستگیر دەکرێت و سزای لەسدارەدانی بە دەردەچێت و وەکو خائین حسابی بە دەکرێت. بەڵام بەسنەر لە زیندان رادەکات و پاشان لە ڕوودای نەوان دوو شەندەفەردا، لاشەیەک دەدەزنەوەو کە ناسانەمەکی ئەوی لەسەرە.
لویز لەماوەی ئەو چەند ساڵەی پێشوودا هەمیشە نامەی هەڵەشە ئامێزی لەلایەن کەسێکی نەناسراوەوە پێدەگات، ئەو کەسە هەڵەشەی ئەوەی لەدەکات، ئەگەر شوو بکات، ئەوا دەیکوژێت. ئەمش لویز تووشی حاڵەتێکی دەروونی خراپ دەکات. بەڵام پێش دوو ساڵ شوو دەکات بەم شوێنەوارناسە سویدییە، لەوکاتەوە ئیتر نامە هەڵەشە ئامێزەکان نەماون، بەڵام ماوەیەکە دووبارە ئەو نامانەی بەدەست دەگاتەوە.
پاش هاتنی ئامی بە هەفتەیەک لویز دەکوژرێت، ئەمش بەهەی بەکارهێنانی پارچەیەک بەردی گەورەی مەژوویەوە، ئەم کوشتنەش دەبێتە لوغز و نهێنییەکی گەورەو تەواوی ئەو کەسانەی دەوروبەری لویز هەن تاوانبار دەکرێن یان گوومانیان دەخرێتە سەر.

بەرام پاشان لەلایەن پزیشکی توکاریەوە" دکتەر رایلی" کاتەکەی کوشتنەکە دیاری دەکرێت، لەهەمووشی گرنگتر لەوکاتەدا کەمیساری ناوداری بەلجیکی " هیرکیول بوارو" لە عیراق دەبێت، کە هاوڕێی دکتەر " رایلی" یە. جێگەی ئاماژەیە ئەم کەمیسارە لە زربەی رەمانکانی ئاگاتا کریستیدا بوونی هەیە. بوارو دەستدکات بە پشکنین و لێکۆڵینەوەو دواتریش دەتوانێت تاوانبارەکە بدۆزێتەوە.
سەرەتای گومانکان بەرو شوێنێ دەستپێدەکات، کاتێک مەدام جێنسن کە هاوکاری دکتەر لایندەرە ، دەڕێت ئەو شوێنەی کە تاوانەکەی تێدا ئەنجام درا ، من گومم لە دەنگی هاوارێک بوو لە ژوورەکەی لویز، ئەمش دەبێتە سەرداوەکی گرنگ بە دۆزینەوەی تاوانبارەکە. بەرام لەپاش ئەوەی مەراسیمی بەخاک سپاردنی لویز تەواو دەکرێت، بە شوەکەی جێنسێنیش دەکوژرێت. ئەمش لەرێگەی ژەهراویکردنیەوە لەرێگەی گۆزەی ئاوەکیەوە. بەرام ئەو شوە ئامی گوێی لە دەنگی جێنسن دەبێت، کە هاوارا دەکات: پەنچەرەکە پەنچەرەکە.واتە کەسێک لە پەنچەرەکەوە هاتۆتە ژوورەوە ئەمی ژەهراویخوارد کردووە.
لەرەوە ئامی زەر دەترسێت بەرام کەمیسار بوارو ئارامی دەکاتەوو دەستدکات بە پشکنین و دواجار تاوانباری سەرەکی دەدۆزێتەوە کەئەویش مەردەکەی لویزە. بەسێری مەردی پێشووی، لەکاتی رووداوەکانی شەمەندەفەرەکە لەناو قارگێنەکەدا ناسنامەی شوێنەوارناسێکی سویدی بەناوی دکتەر لایندەر دەدزێت و ناسنامەکەی خۆی دەخاتە سەر لاشەکەی ئەو. پاشان لەرێگەی نامەوە هەڕەشە لە لویزی ژنی دەکات و دواتر پاش چەندین ساڵ لەرێگەی گەینی ناسنامەکە و شوازی دەموچاوی، دووبارە لویز دەهێنێتەوە و کەسیش نازانێت کە ئەوە بەسەرە. بەرام پاشان کاتێک بەسەر دێتە عیراقەوە، هەست دەکات کە ژنەکەی میلی بە لای شوێنەوارناسێکی هاوکاری ئەمریکی بەناوی ' ریشارد کاری" هەیە. بەیە ئەڕەیی زەر دەبێت و دووبارە دەستدکاتەوە بەنووسینی نامەی هەڕەشە ئامێز و دواجاریش هەر خۆی دەیکوژێت و هەر ئەویش جێنسن دەکوژێت کە پێشتر هاوکاری بووە،چونکە ترسی ئەوەی هەیە کە جێنسن ئاشکرای کردبێت.

شوازی نووسین

ئەم رەمانە زیاتر لە بیگرافیەوە نزیکە، رەمانکە لەلایەن ئامی لایترانەوە دەنووسرێت و ئەو دەبێتە گەواە. وەکو خۆشی لە پێشکی رەمانکەدا دەڵێت، کە ئەو لە رووی شوازی نووسینەوە کێشەی هەبووە و بەلاشیەوە نووسین کارێکی زەحمەت بووە.
ئاگاتا کریستی هەوڵیداوە وەکو هەموو رەمانکانی تری بە زمانێکی ئاسان قسە لەگەڵ خوێنەر بکات، ئەمش بە پشت بەستن بە ڕگەز

گرنگەکانی ڕەمانی پۆلیسی، لەوانە: " کتوپڕ، دروستکردنی ڕووداو، کەسایەتی، کات و شوێن، دیالۆگ، مانۆلۆگ، گرێی ئەدەبی" لەهەمووشی گرنگتر دووبارە لەم ڕەمانەشدا پشکنەری ناسراو " هیرکیول بوارو " تەدایە، کە لە بەشێکی زۆری ڕەمانەکانیدا ئەم کەمیسارە بوونی هەیە و بەتە یەکێک لە هەماکانی ڕەمانکانی کریستی. هەروەها ئاوای مایەی سەرنجە کە لە کتایی ڕەمانەکەدا بەشێوەیەکی کتوپڕ تاوانبارەکە دەدۆزێتەوە کە دەبێتە مایەی سەرنجی خوێنەران.

عیراق

وەکو پێشتریش وتم کە لەم ڕەمانەدا تەواوی کەسایەتیی ناو ڕەمانەکە ئەوروپیی و ئەمریکین، کەسایەتی عیراقی کەمی تێدایە و ڕۆڵی لاوەکیان هەیە، بەڵام وەکو شوێن، عیراق دەبێتە مەیدانی سەرەکی ڕەمانەکە. بەتایبەتی شارەکانی بەغدا و موسڵ و کەرکوک . لە کاتی باسکردنی شاری بەغدا و حوسێنییەوە، تێڕوانینێکی باشی نییە لەبارەی عیراقەوە.

لەکاتی باسکردنی بەغدادا بەمشێوەیە دەنووسێت:

بەغدا ئەو شارە خەیاڵییەی کە ئەمە لە ڕەگەی چیرۆکەکانی هەزارو یەک شەوە لە ئەندێشەی خەماندا دروستمانکردووە، بەڵام وێنە هەقیقەیەکەی تەواو دوورە لە ڕاستییەوە. ڕاستە ئەم شارە لەسەر ئاوی دیجلەیە و جوانییەکی پی بەخشیووە، بەڵام کاتێک میجەر کلس بردمی بە ناو بازاڕەکە، زۆر ناخۆشبوو، دوکانەکانی هیچ جوانییەکیان پێوە دیار نییە. دوکانی مسگەرەکان ژاوەژاوەکی زۆریان دروستکردووەو من تەواو بێزار بووم لەو دەنگە ناخۆشانە.

پاشانیش کاتێک باسی شاری حوسێنییە دەکات دەڵێت:

لە دوورەوە شارەکە جوان دیار بوو، بەڵام کاتێک چووینە ناوەوە زۆر ناخۆش و پیس و پڕ بوو.

دوا قسە:

ڕاستە ئاگا کریستی بەچوونێکی باشی نەبووە بۆرامبەر شارو شارچکە و تەنانەت خەڵکی عیراقیش، ئەویش وەکو زۆربەی بەریتانییەکان بیری کردەتەوە، کە وەکو د،عەلی وەردی دەڵێت: لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، بەغدا بەڵای ئینگلیزەکانەوە گوزارشتی لە گوندێکی گەورە دەکرد لە چاو لەندەندا. بەڵام ئەوەی گرنگە کە ئەم وەاتە بۆتە ئیلهمابەخش بۆیی و دوو ڕەمانی جوانی بۆناوی ئەم وەاتەوە نووسیوە. لەهەمووی گرنگتر عیراق سەردەمانێک بۆتایبەتی لەسەردەمی بەریتانیدا کەمێک نووسەر و بیرمەندی جیهان سەردانیان کردووەو مایەی گرنگی پێدانیان بووە، بەڵام بەداخەوە ئێستا ئەو گرنگی

پەدانەی جارانی نەماوە، لەمشدا ڕوشە سیاسییەکە هەکاری سڕکییە.

سەرچاوە:
اجاثا كريستي. الجريمة في العراق. مركز العربي للنشر بالاسكندرية. مصر.
محسن حسين .أجاثا كريستي وعلاقتها بالعراق. www.azzaman.com

تەتالیتاریزم وەکوو چەمکێکی تیۆری... بەعس و سەددام وەکوو نموونەیەك!... عەدنان کەریم

باسکردن لە تەتالیتاریزم وەکو چەمکێکی فکری و تیۆری و داشتنی دواین گوتار و قسە لەوبارەوە، کارێکی دژوار و ئەرکێکی نەکردنییە چونکە تەتالیتاریزم پرسێکی هەمەهەند و کێشەیەکی سیاسیی قووڵە. جگە لەوەش تەتالیتاریزم وەکوو چەمکێکی تیۆری بە ڕەخنەکردن و شیکردنەوەی سیستم و دەسەڵاتی سیاسی لە دونیای هاوچەرخدا، مژوویەکی زۆر کۆنی نییە. بەدیاریکراوتریش ئەم چەمکە لەدوای دەرکەوتنی سەرتاکانی بزووتنەوەی فاشیزم و نازیزم لە ئەوروپا وستالینیزم لە یەکێتیی سۆڤیەت لە بیستەکانی سەدەی ڕابووردووەدا، وەکوو چەمکێکی نوێ بە شیکردنەوە و تێگەیشتن لەو دیاردە نوێیانەی سەر شانۆی سیاسەت و فکر لەئەوروپادا، دەبێتە درکوتەیەکی نوێ و کارا.
لەگشتیترین ئاستدا تەتالیتاریزم واتا سازماندانی سیستماتیکی ماشێنی ترس و دڵەڕاوکێ و کوشتار و سەرکوت هەم لە چوارچێوەی دەوت و بزووتنەوە سیاسیەکاندا و هەم دواتریش وەکوو جۆرێك لە دەسەڵاتی سیاسی و سیستمێکی بڕبڕاوتری سیاسی. لەچاو شێوازە کلاسیکی و نەریتیەکانی دەسەڵاتدارێتیی موتڵەق و دەهەها و سەربازیی دیکتاتۆرەکاندا، تەتالیتاریزم شێوازێکی ڕادیکالتر و مۆدرینتر بە ئامراز و شێواز و میتۆدی جیاوازی دەسەڵاتدارێتی و سەرکوتەوە.

ئەگەر توخمە جەوهەریەکانی بیری تەتالیتاری لەچەند خاڵی چڕو پڕدا

کورتبکەینەوە:
یەکەم: ناوەندەتیی پێگیر و کەنترۆڵی تەواوەتیی کەمێ و کایەی سیاسەت و دەسەڵات لەلایەگەی خستنەگەڕ و تەوزیفی هێز و سەرکوتەوە.
دووەم: دژبوون لەگەڵ هەر جۆرە زەوخسارێکی دیموکراسی و بواردان بە هێز و دیدگا و بیروباوەڕەی تر و چالاکیی ئۆپۆزیسیۆن و تارومارکردنی تەواوەتیان لە ئاستی تاك و کەمەڵدا.
سێیەم: تەتالیتاریزم خاوەنی روئیای فکری و تیۆری وئایدیۆلۆجیی خۆیەتی و لە زەوتی ڕاستەو و چەپەودا خەی بەرجەستە ئەکاتەوە وەکوو فاشیزم و نازیزم و سۆسیالیزم. نموونە بەرجەستەکانی ئەو ئایدیۆلۆجیە لە ئیتالیا وئەڵمانیا و ڕووسیای دوای ١٩١٧ بڕەقی ئەبینرێن.
چوارەم: مانەپەڕکردنی تووندوتیژی و سەرکوتی سیستماتیك لایەن دەسەڵاتی سیاسیەوە و بەرجەستەکردنەوەی وەکوو بەشێك لە شوناس و زاتی سیستمی دەسەڵات.
حیزبی سیاسی لەڕوانگەی ئایدیۆلۆجیی تەتالیتاریزمەوە ئامرازێکی سەسیال کەنترۆل و چەکەکە بە تەقینەی سیاسی و ئایدیۆلۆجی و شونەکە بە مەبەلایزکردنی جەماوەر وهەم کۆرکردنیان و هەم خستنەگەیان لە چوارچێوەی پڕۆژە سیاسیەکاندا.
لەولاشەوە خودی سەرهەڵدانی تەتالیتاریزم بەرهەمی ڕاستەوخۆی مەدێرنیزمی سەرمایەداری و قووڵبوونەوەی کێشە و قەیرانەکانی سەدەی بیست و سەرهەڵدانی سۆسیالیزمە و لەڕگەی تەفاعولی سەرجەم ئەو توخمە دژبەیەکانەوە نیشونما ئەکات کە قەیرانەکانی دوای شەڕی جیهانیی یەکەم وەکوو ژینگەیەکی گونجاو پێکیان هێنا.
لاوازی و پاشەکشەی بزووتنەوە و نەریتی دیموکراسی و شکستەکانی سەسیال دیموکراسیی ئەوروپا لەسەردەمی شەڕی جیهانیی یەکەم بەدواوەش هێزی خەی گەڕا لە مەیداندارباوونی تەتالیتاریزم بەهەردوو نوسخە ڕاستەو و چەپەوەکەیەوە. بەمانایەکی تریش سەرهەڵدانی تەتالیتاریزم و جەوگرتنی دەسەڵاتی سیاسی پێویستی بژینگەی گونجاو و لەباری خەی هەیە. ناڕەشنی و قەیرانی زەوتە ئایدیۆلۆجی و مەدێلە سیاسیەکانی تر و پاشەکشەی خەبات و حوزووری جەماوەر لە کایەی سیاسەت و گەمەکاندا و ..تاد، ئەو ژینگەیەی غەفلەتی مژووویی پەکدەنن کە هێزە تەتالیتاریستەکان ئەتوانن دەسەڵاتی سیاسی و سەرجەم کەمێ بەبارمتەبگرن و سووکانی دەسەڵات بگرنەدەستی خەیان.
بە تێپەڕاندن و تەسویقکردن و قبووڵاندن و ڕەوایەتی دان بەخەی و پڕۆژە گۆڕەکەی، تەتالیتاریزم پێویستی بە " مقدس " و ئایکۆنی مژووویی و تەوتەم و سیمبولی مەعنەوی هەیە. تیۆریسین و ڕابەرە سیاسیەکانی، کەمپەینی پەداگری لەسەر ئامانجی بەرزی نەتەوە، چین

یا ئاین گەرم ئەکەن و مەترسیی ساختە ئەوروژێنن لەسەر بەها پیرۆزەکانی گەل و شکۆی نەتەوە و بیری پیرۆزی خەیان و تیاریی خوشهەڵنەگری چینایەتی و باوەشێنی ئەکەن.
هابەری کاریزمایی و سەرکردەی فریادڕەس، و پەویستیی مژووویی بە کەسایەتیی وەکوو هیتلەر و مسۆلینی و ستالین و سەدام، یەکێکی ترن لەو کەرەسانەن کە بازاڕی فکری تەتالیتاریستیی پێ گەرم ئەکرێت. هابەر لەگەڵدا پەیامهێنەری بەها پیرۆز و خوشهەڵنگرەکان یا سیمبولی گیانەوەی شکۆی لەدەستچووە. حیزب و تەنانەت گەل و نەتەوەش لە کەسایەتیی هابەردا ئەتوێنەوە و ئەو خێی ئەبە بە هەمای تاقانەی گشت پیرۆزیەکان. بەعسیەکان ئەیانووت: العراق هو صدام و صدام هو العراق! حیزب و هابەر هەڵە ناکەن و ئەوان سیمای پوختەیی و هاستگەیی هەمیشەیین. هابەری تەتالیتاریست لەکەتایبدا جێی ئەرگانە کلاسیکیەکانی بەیاردان و یاسادانان ئەگریتەوە و ئیرادەی ئەو ئەخرێتە سەرووی حیزب و ئایدیۆلۆجیشەوە.
مەدەرنیتەی سەرمایەداری ئامراز و کەرەسەی جەراوجۆر ئەخاتە خزمەتی پرۆژە گەورەکانی تەتالیتاریزمی سەدەی بیستەمەوە: حیزب و هێکخراوی تەرازی نوێ، ماس میدیای کاریگەر، کەرەسەکانی کەنترۆڵی بەکەمەڵە، هونەری نوێی مبۆلایزی جەماوەری سازماندراو و کەرەسەی نوێی کوشتار و تەقاندن ودیانی تر.
پەیداگریی زیاد لە ئەندازە لەسەر پێگە و بایەخی فەرهەنگ و کەلتووری هووحی و مەعنەوی، پەتانسێلی گەورەی تووونەد وتیژی و دژەقی، میکانیزمی هەوان لای پرۆژەسازانی تەتالیتارزم لە پەناوی ئابدیدەکردن و زاخاوداندەوەی نەتەوە. تووندوتیژی و دژەقی ئەو تەنووڕەن کە جارێکی تر نەتەوە و نیشتیمان ئەتوێنەتەوە و لە قاڵبێکی نوێی دەخوازی تردا فەرمەڵەی ئەکاتەوە تا سەرەنجام ئێگا بە ئازادیی هەڵەای نەتەوە و کەنترۆڵکردنی هەموو جیهان. ژوورکانی کەمەڵکوژیی گازی ئەڵمانیا و کوشتارگاکانی هووسیای دوای ۱۹۱۷ ی بەلشەفیکان و گەڵەبکەمەڵەکانی کوردەکان لە خواروووی عێراقی سەردەمی سەدامدا، ئەو لابراترانەن کە تەتالیتاریستەکان بیری تووندوتیژیان تەدا تاقیئەکردەوە. دەوڵەت لەم مانزوومە ئایدیۆلۆجیدا هیڵایکە کە پەویستە هەموان کەنشی بەبەرن و سام و هەیبەتی بپارێزن.
ئایدیۆلۆجیی تەتالیتارزم پەداگریکی سەرسەختانە ئەکات سەبارەت بە هەڵەی سەرکردە و هووحی گەل و چینی چەوساوە و بایەخی گەورەی حیزب و نەتەوە و پایگای پیرۆزی ئاین (لەچەشنی دەسەڵاتی ئیسلامیی ئێران).

لەبەرامبەریشدا، هەمان ئایدیۆلۆجی مرۆڤی تاکی کەمەڵگا وەکوو

برغوویەك لە ماشینی زەبەلاحی نەتەوە و سیستم و چین تەماشا ئەکات و لەوەدا کورتی ئەکاتەوە. تیۆریسینەکانی ئەم باوەڕە پێیان وایە کە دەسەبەرداربوون لە ئازادی نرخەکە ئەبێ گشت تاکەکان ئامادەی پەرداختی بن لەپێناوی ئاگرتنی شکڵی بەرزی نەتەوە کە لە حیزب و ئایدیۆلۆجیدا بەرجەستە بوونەتەوە. ئەبێ تاکەکان بچەسپێ ئایدیۆلۆجیی نەتەوەیی یا سۆسیالیستی لەحیم بکرێن و لەجەستەیەکی گەورەتردا بتوێنرێنەوە و لەبەتەی نەتەوەیەکی نوێ و سیستمێکی تردا پێناسەبکرێنەوە. پەویستە کەمینەیتیە لاواز و بچکۆلەکان، کە ئەبن بە دەست وپاگیری زیندووبوونەوەی سەرلەنوێی ڕووحی نەتەوە، ئابماڕێن، بهاەدرێن و بەلاوەبنرێن. جینۆسایدی کورد و ئەرمەن و جوولەکە لەڕوانگەی بکەرەکانیەوە خزمەتیان بەو پرۆژەیە ئەکرد.
جیاوازیی فەرمەکانی دەرکەوتنی هیتلای نازیەت و فاشیەت و ستالینیەت و عروبەی بەعس، ناتوانن خسەتە جۆهەریەکانی هاوبەشیان بزربکەن.
سەرکەوتنی پرۆژەی تەتالیتارزم و گەیشتن بەدەسەڵات ژینگە و ڕەگەی جیاوازی هەیە: ١/ یا لەجەرگەی شۆشکەوە وەکوو بەلشەفیکانی ڕووسیا و ئیسلامیکانی ئێران ٢/ یا لەڕەگەی پەرلەمانیەوە وەکوو فاشیزم و نازیزم لە ئیتالیا و ئەڵمانیا ٣/ یا لە ڕەگەی کوودەتاوە وەکوو لە زەر وەاتانی ئەمریکای لاتین.
تەتالیتاریزم لەبەستەری بنبەست و کەشگۆرکانی دیموکراسیشدا ئەتوانێ سەرهەڵبدات نەك تەنها نەبوونی دیموکراسی.
بەو مانایە ئەگەری گەڕان لە دیموکراسیەوە بە تەتالیتاریزم ئەگەریکی کراوە و مومکینکی مەژووییە بەڵام سەرباری ئەگەری سوودوەرگرتن لە دیموکراسی و پەرلەمانتاریزم بە گەیشتنە دەسەڵاتی جەرەکە لەڕەوتە تەتالیتاریستەکان، هەرهەموویان پێیەوەی لە شەوازی " شۆشگەڕانە" و تووندوتیژی ئەکەن.
تەتالیتاریزم وەکوو پێشخانی ئایدیۆلۆجی ڕەوتیکی سیاسی تیکەڵیەکە لە دەیان بیرباوەڕ و تیۆریی جیاواز. ئیستیعارەکردنی چەمکە فکری و تیۆریەکان داروین ومارکس وفرەید وهیگەڵ بەسپێر وەکوو (شۆڕی تەتاڵ و هەمەلایەنە و گشتگیر) (شۆشی ئادیکال و ڕیشەیی) (دەوڵەتسالاریی هیگەڵی) (شۆشی بەردەوام) ئاستیەکی فکری تەتالیتاریستی پێکدەنن.
شوێنپێی چەمکەکانی وەکوو مانەپاڵکردن، هەژیمۆنی، وەرانکردنی ناکۆکیەکان، دیکتاتۆریەتی چینایەتی، دروستکردنی ئینسانی نوێ و ...تاد، لەزەربەی تیۆری و ئایدیۆلۆجیەکانی دووسەدەی ئابووردووەدا ئەبینرێنەوە.
دەوڵەت لە چەمکی تەتالیتاریزمدا شوێنکی قەبە وتایبەتیی هەیە. مەسەلینی ئەیووت: هەموو شت بە دەوڵەت/ لەناوبردنی هەموو شتێك

لەدژەوەی دەوڵەت/ قەدەغەکردنی هەموو کردارێك لەدژی دەوڵەت!!.

بەعس و سەددام: چەپڕەپڕەی تۆتالیتاریزم لە عێراقدا

حیزبی بەعس و دەسەڵاتدارێتیی سەددام حوسێین بە هەمەلایەنترین شێوە هەموو ئاو سیما و خەسڵەتە تۆتالیتاریستی و دڕندەخووانەی پێشووی لە فکر و پراتیکی خێیدا بەرجەستە ئەکرد.
لەقۆناغی ١٩٥٨ بەدواوە قورسایی شار لە کەمڵەی عێراقدا زیاد ئەکا و ئەبێ بە چەقی ژیانی سیاسی. لەوتەکی شنەیێدا سیاسەت هەموو کایەکانی تری چالاکیی کۆمەڵایەتیی لەناوخێدا هەئڵووشی. بەدرێژایی ساڵانی نێوان ١٩٥٨ – ١٩٦٨ عێراق جگە لە قێرانی بەردەوامی دەسەڵاتی سیاسی، دەرگیر ئەبێ لەگەڵ دێان قێرانی تری وەکوو: دەڵانی شەڕ ١٩٦٧ ی عەرەب لەگەڵ ئیسرائیل و کاریگەریێ ناوخێیەکانی، قووبوونەوەی کێشەی کورد، درێژەکێشانی ململانێ لەگەڵ ئێران، کێشەی هەرێ سیاسیەکان لەسەر جۆری نیزامی سیاسی لەعێراق، جەنگەی ئیقلیمیی عێراق و مەسەلەی وەحدەی عەرەبی، پرسەکانی نەوت و ئابووری و گۆشەکردن و تاد.
بەکورتی هاتنەسەرکاری بەعس لە ساڵی ١٩٦٨ دا بەرهەمی قێرانێ سیاسیەکان و ئاوگەڵەکانی دوای ١٤ ی تەمووز و لەرزۆکی و ناپایداریی دەسەڵاتەکانی پێش خۆی و ئەزمەی دەسەڵاتی سیاسی ودرێژکێشانی کێشێ چارنەکراوەکانی و فەراغی بەدیلی سیاسیی تربوو.
لەئاستی نەودەوڵەتیشدا جەنگی سارد بوو بەو فەزا گشتیەی کە زەمینەی زیاتری ڕەخساند بە هاتنەسەردەسەڵاتی ئاو حیزبێ کە خواست و مەرامێ تۆتالیتاریەکانی خۆی نەئێشاردەوە. توخمێ سیاسیەکانی ئایدیۆلۆجیی بەعس وەکوو هەزێکی ڕادیکالی نەتەوەیی عەرەبی لەبەرنامەی بەعس و بەیارەکانی کۆنگرەکانی بەتایبەتی کۆنگرەی نەتەوەیی ساڵی ١٩٦٤ و نووسینەکانی میشیل عەفلەق و زنجیرێ کتێبی (في سبيل البعث) بە ڕەشنی فەرمانڕەوایی کرابوون. پێداگریی ڕوون لەسەر پێویستیی سەرکوت و هەز، دەمارگیریەکی سەرسەختی نەتەوەیی و عروبی، پاکسازی نەتەوەیی دژ بەکورد و ناوهێنانیان بە میوان لەسەر خاکی عەرەب، پێویستیی بنیاتنانەوەی دەوڵەتەکی بەهێز و تەکمێ لە عێراقدا، تارومارکردنی هەرێ نەیارەکانی تری گۆڕەپانی سیاسیی وڵات، یەکێتیی لەپسان نەهاتووی خاکی عێراق، پێداگریەکی تووند لەسەر ئایدیۆلۆجیی نەتەوەیی سۆسیالیست، بەشێك بوون لە پێکهێنەرێ سەرکیەکانی ئایدیۆلۆجیی حیزبی بەعس کە ئاتووت کتومت لە میراتی فکری هیتلەر و مەسۆلینی و ستالینەوە وەرگیراون.
بەعسیەکان پێیان وابوو کە ئاوان نوێنەی ڕووح وئیرادەی خەڵك و ماك

و جۆهەری ئامانجەکانی نەتەوەی عەرەبن وابەر و حیزبیش وزیفەیانە کە ئەو ١٩٧٩ بەرجەستەبکەنەوە. ئەوان ئەیانووت کە هەزە عەرەبە تەقلیدیەکانی وەکوو (حركة القوميين العرب) یا ناسریەکان ناتوانن ئامانجەکانی نەتەوە بەدی بهێنن چونکە نوێنرایەتیی ئەو ئایدیالیزمە ناکەن کە لەمەدا پشتیان بە دەستەبەرکردنی ئامانجەکانی نەتەوەی عەرەب و گەلی عێراق و بنیاتنانی عێراقێکی بەهێز و یەکگرتنی زنجیرەی کەدەتا یەك لەدوای یەکەکان و کۆتایی هێنان بە قەیرانی بەردەوامی دەسەڵات.
مانۆری سیاسی و پیلان بڕشکی گرنگی تێونی پیلانگێڕانەی سیاسەتی بەعس و کۆسایەتیی سەددام بوو.
پاش هاتنەسەرکار و بە جێگیرکردنی جێپێی خۆیان سەرەتا لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان و پاشان لەگەڵ حیزبی شیوعیی عێراقدا هاوپەیمانێکی لەرزۆکیان ئیمزاکرد و بەدوایان لەژێرپێی ئەوان وەکوو دوو هێزی سیاسیی سەرەکیی عێراق دەرهێنا.
بە یاریکردن بە هەست و سۆزی جەماوەرکە بیروباوەڕی سۆسیالیستی لەناویاندا جێگەی هەبوو، بەعسیەکان سیمایەکی نەتەوەیی سۆسیالیستیان لەخۆیاندا نواند و بوون بە هاوپەیمانی یەکێتیی سۆڤیەت. هاوکاتیش و بەهۆی خەماڵێکردنی نەوتەوە و داهاتێکی بڕشووماری کە ئەکەوتە دەستیان بەرنامەیەکی ئیفرەمی ئابووریی بەهێزیان بەقازانجی گیرفانی بڕشی کەمدەرامەتی خەڵك پیادەکرد. بەوجۆرە و بەگرتنەبەری ئایدیالیزم لەبوارەکانی ئابووری و کەمەڵایەتی و سیاسەتدا بڕشکی زۆری بەرنامەکەی حیزبی شیوعیی عێراقیان لەبەرژەوەندیی خۆیاندا پیادەکرد تا کار بەوجێیە گەیشت شیوعیەکان نازناوی کاستری عێراقیان نابوو لە سەددام و ئەوانیش بوون بە یارمەتیدەری لە پڕۆژە ستراتیجیەکەیدا بە پیادەکردنی تۆتالیتاریزمێکی تەواو لە وڵاتدا.
سەددام پاش کەنارخستنی ئەحمەد حەسەن البکر لەئەکتێکی ستالینیانەدا سەرەتا هێزی حیزبی بەرجەستەکرد و پاشان حیزبی کرد بە پێژە بە دەسەڵاتی تاقانە و تاکڕەوی خۆی و چیدی کاری بە حیزبی شیوعی نەما و کۆتە قەناچە و ئاونانیان. لەپەنای ئەوەشدا و هەڵكوو وەکوو چاولێکردنی پرۆسەی پاکتاوکردنەکانی ناو حیزبە شیوعیەکانی زەمانی ستالین و ئۆروووپای سۆسیالیست، ساڵی ١٩٧٩ گەورەترین پاکتاوی لەناو حیزبەکەیدا کرد و بەناوی کەشفکردنی پیلانگێڕیەکەوە هەموو سەنتەرەکانی هێز و کاریزما حیزبیەکانی هەوانەی تووشی مەرگ و ئیعدام کرد و بەوەش هەموو ئۆگرێکی پیلانی لەناوخۆی بەعسەوە سڕیەوە. ئەو زۆر کارایانە و بەدیقەتەوە ئیدارەی قەیرانەکانی ئەدا.

پەیوستە ئەو ڕاستیە بووترێت کە لەهەموو ماوەی ٣٥ ساڵی فەرمانڕەوایی بەعسدا، شتێك نەبوو بەناوی دەستووری هەمیشەیی. لە ١٩٧٩ یش بەدواوە دەسەڵاتی هێزهای سەددام لەسەرووی حیزب و یاسا و تەنانەت نەتەوە و ئایدیۆلۆجیکی خۆشیانەوە بوو. بەپێی بڕیارێکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش (مجلس قيادة الثورة) کە بەرزترین ئۆرگانی یاسادانان و جێبەجێکاری وڵات بوو وئەندامەکانی لایەن بەعس خۆیەوە لەوەدا دائەنران، سەددام وەکوو سەرۆکی ئەو ئۆرگانە وبەپێی ماددەی ٤٢ ی دەستووری کاتیی عێراق مافی ئەوەی پێبەخشرا کە بەتەنها توانای دەرکردنی هەموو یاسا و بڕیارێکی هەبێت و فەرمانەکانی هێزی یاسایان هەبێت.
بەپێچەوانەی ئەو مەدلەلە لەدەسەڵاتە دژە خێڵکیانەی کە هەوە ئەدەن خێڵك دووربەپەرێزاگرن لەکایەی چالاکیی سیاسی، سەددام خێڵکی عێراقی بەزۆر پاڵکەشی ئەکرد بەناو کایەی سیاسەتی کۆنترۆکراو لایەن خۆی و حیزبەکەیەوە و لەوەوە خێڵکی بەبارمتە ئەگرت.
ئەو شێوازە سوپڕ تۆتالیتارەی سەردەمی سەددام، دایندەمە نەریتیەکانی کۆمەڵگای عێراقی پەکخست ودایندەمەی تایبەت بەخۆی خستەجگەیان. ئەو دەسەڵاتی سپارد بە چینێکی لەمپەنی کێڵە و ڕەعیەت و گوێ لەمشتی خۆی و عەشیرەتەکەی.
لەسایەی سەددامدا تووندوتیژی بوو بە ئامراز و ئامانجیش. ماس میدیا بەوپەڕی هێزەوە لەخزمەتی تووندکردنەوەی زنجیرەکانی ستەمی تۆتالیتاریستیدا خرایەگەڕ. وەنەی دیوار بەندی خۆی و وتارە ڕۆژانەکانی و دەرکەوتنی لەتەلەفیزیۆن و حوزووری زیندووی لەناو خێڵك و مەراسیم و ڕێپەوانی زۆرەملە بەخێڵك، بەشێك لە میکانیزم و ئامرازەرکانی دەسەڵاتەکەی ئەوبوون.
ژمارە و هێزی دەزگاکانی سەرکوت لەووی چنایەتی و چەندایەتیەوە هەموو سنوورێکیان بڕاند: ئاسایش، ئاسایشی تایبەت، هەواڵگری، هەواڵگریی سەربازی، فیدائیەکانی سەددام، طلائع و فتوة، سوپای میللی، گاردی کۆماری، گاردی تایبەت، ڕێکخراوەکانی قوتابیان و لاوان و ژنان و دەیانی تری هاوچەشن بەشێك لەو دەزگایانە بوون کە هەناسە و لەدانی دەی هاووڵاتیی عێراقیان خستبووە ژێرچاودێریی خۆیانەوە.
ڕابەری پڕ شکۆ و ترسناك و غەزەبی ئەو ڕۆژانە نمایش ئەکران.
شۆڕشی عێراق – ئۆران و درێژەی هەشت ساڵەی ئەو شۆڕشە ماوەڕانکەرە بوو بەو بۆتەیەی کە تۆتالیتاریزمی بەعسی بە ڕابەریی سەددام بگات بە لوتکەی خۆی.
کوشتار و جینۆسایدی کورد و ئەنفال و کیمیاباران و خاپوورکردنی کوردستان، کوشتاری بەکۆمەڵی شیعەکان، پاکتاوکردنی شیوعیەکان

تەنها ناونیشانە سەرکیاکانی بەعسوچوونی پڕۆژەی تۆتالیتاریزمی بەعس و سەددام بوون لەناوخۆی عێراقی هەشتاکاندا.
پریشکەکانی ئەم پڕۆژە ناسیونال شۆفێنیە عروبیە بەرکۆیت و ئێران و لوبنان و زەر شوێنی تریش کەوتن.

سەرەنجام چی؟

ئێستا ١٩ ساڵە بەعس وەکوو پێکەرە خراوەتە لاپەڕەکانی یادەوەریی مێژووەوە. سەددام وەکوو بکەری سەرەکی و پاڵەوانی ئەو پڕۆژە وێرانکارە تۆتالیتاریستیە لەسەدارە درا بەڵام توخمە سەرکیەکانی تۆتالیتاریزم چی وەکوو موفرەداتی گوتاری سیاسی و چی وەك تەماحی چەندین هێزی سیاسی لە عێراقدا وەکوو تارماییەك بەسەرماندا دێن و ئەچن. بەومانایە توخمە سەرکیەکانی تۆتالیتاریزم لە عێراق و کوردستانیشدا، سەرباری هووخانی ژێرمی پشووە، سەرباری فراوانبوونەوەی بوردی دیموکراسی و مافی مرۆڤ لە جیهاندا، بەهێزە.
چی ئەو مەدلەلە لە دیموکراسی کە خرایە بازاڕی سیاسەت و دەستاتەوە لە عێراقدا، و چی ئەو پڕۆژە سیاسیەی ئەمریکا بە قەناغی عێراقی دوای سەددام، بەتایبەتی سیانەی تایفیەت و ئیسلام و ناسیونالیزمی کوردی کە سەکوچکەی دەسەڵات پێکدێنن، نەیانتوانیوە کەشە لە مێژینەکانی ئەم وڵاتە چارەسەر بکەن بەڵکە قووڵتریان کردوونەتەوە. چاوەڕوانیی سەرهەڵدانەوەی هەمان مەدلەلی تۆتالیتاریزم لە عێراق و کوردستاندا، وەهمکەی نزیکە بەڵام بەدرێژە کێشانی پرسە لەمێژینەکانی هەموو عێراق بەچارەسەرنەکراوی، دۆرگای لەدایکبوونی هێلای تۆتالیتاریزم لەبەرگێکی تردا بەکراوەیی ئەهێڵێتەوە.

ئەو کێشە چارەسەرنەکراوە لەمێژینانە چین؟
ناسنامەی عێراق، شێواز و مەدلەلی مۆتووبی دیموکراسی، جۆری سیستمی سیاسی، پرسی عەدالەتی کۆمەڵایەتی و کێشە چینایەتیەکان، ئازادیە سیاسی و فەردیەکان، مەسەلەی کورد و ئیسنیکەکانی تری عێراق، جێگە و پایەی ئایین لە نیزامی سیاسیدا، تائیفیەت، پێگەی عێراق لەناوچەکە و کێشە هەڵپەسێراوەکانی لەگەڵ دەوروبەرکەیدا و زۆری تر، تەمارکی قوتور لە پرس و کێشە پێکدێنن کە نە ئاسایەك دیارە بە چارەیان نە پڕۆژەیکی نیشتیمانی – دیموکرات لەئارادایە بە هووبەووبوونەوەیان. بەبێ چارەکردنی ئەو کێشە ستراتیجیانە و بەتەنها ئومێدبەستن بە پێچانەوەی تەمانی دیکتاتۆرەك ودرێژە کێشان و بگرە قووبوونەوەی ئەو مەسەلانە، عێراقی تووشی ئازمایەکی بەردەوام کردووە کە ئۆگری وەرچەرخانکی سیاسی بە چاری هادیکالی

ئەو کەشانە لەلایەن هێز یا هێزگەلێکی تووندڕەوی ئیسلامی و تایفی و نەتەوەییەوە، بکراوەیی هەشتەتەوە.
بنبەستی پرۆژەی دوای ٢٠٠٣ ئەو تارماییەی کردووە بە ئاستێك. قووبوونەوەی قەیرانی ئێستا و بنبەستی ئەم مەدلەی نیزامی سیاسی و ململانێ قووڕکانی سەر شانەی سیاسەتی هێزکان و چارنەکردنی میراتکانی سەردەمی بەعس بە دیدگایەکی نیشتیمانی و دیموکراتی و ناوەڕۆکی عەدالەتخوازانەوە، تارماییکان ناوەنەتەوە.
لەئێگەری ساغنەکردنەوەی شوناسی ئەم وڵاتە وەکوو نیشتمانێکی دیموکرات و خۆشگوزەران و خاوەنی کۆمەڵگەی بەهێزی عەدالەتی کۆمەڵایەتی و دامەزراوەی دەستووریی ڕێزلێگیراو و پشتبەستوو بەئابووریەکی هەمە بەرهەم و هەمە ڕەنگی گۆشکردوو و ئیشدارکردنی ماناکانی کۆمەڵگای مەدەنی و سیکیولار و پێچانەوەی هەموو جۆرەکانی میلیشیا و دەستوەردانی حیزبی و مەراجیعی ئاینی لە کاروباری دامودەزگاکاندا، دەروازەکان بە سەرهەدانی ڕەوتە تووندڕەوەکان بە ئامانجی گۆڕانەوەی شێوازێکی تر لە نیزامی تەتالیتاری لە عێراقدا، بکراوەیی ئەهێنەوە.

• ئەم وتارە پوختەی ئامادەکراوی کۆنگرەی بەناونیشانی (عێراق: تەتالیتاریزمی بەعس و کارلەکەکانی) کە تێی ناوەندی ڕۆشنگەریی چاودێر لە سلێمانی ڕێکیان خست بەم.

حوزەیرانی ٢٠٢٢
عەدنان کەریم
adnankerim22@hotmail.com

نوێکردنەوەی شیعری کوردی لە نێوان دروشم و داهێنانداـ سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموومان کۆکین لە سەر ئەوەی، کە نوێکردنەوەی شیعری کوردی، لە گرانەوە دەست پێ دەکات و شاعیرانی دیکەی هاوتەمەن و هاوسەردەمی ، ئەگەرچی هەنگە لە ڕووی توانای شیعرییەوە لە گران لە پێشتریش

بووبن، بەڵام بەراورد بە ناو و دەنگی گۆران، شۆڕشگێیان لە سەر نەخشەی ئەو نوێكردنەوەیە نییە. چونكە نوێكردنەوەی شیعر، هەرتەنها گۆڕینی فۆرم و ناوەڕۆكی گوتاری شیعری نییە، بەڵكو بەردەوامیدانە بەو گوتارەش، تاكو لە زەمەنێكی تردا، جۆرێكی دیكە لە نوێخوزای شیعری دێتە ئاراوە. بە بۆای من هەر ئەمەش بوو وایكرد كە گۆران بە تەنها وەك نوێكەرەوەی شیعری كوردی ناوی بێت. چونكە گۆران لە سەرەتاكانی سەدەی بیست تا كۆچی دوایی كرد، لەگەڵ ئەو نوێخوازیی وگوتارە شیعرییە هاوتەریب دەیشت. ئەگەرچی لە دواساتەكانی تەمەنیدا، ئایدۆلۆژیاو بە سیاسیكردن وبە دروشمكردنی شیعر، تا ڕادەیەك لە پێگە و بەهای ئەو نوێخوازییەی كەمكردەوە، كە زۆر لە نووسەران و لێكۆڵەران، بە پاشەكشەی شیعری ناوی دەبن. لە دوای گۆران، شاعیرانی پەنجاو شەستەكان ودواتریش قۆناغی ڕوانگە و شیعری هەشتاكان، جیاواز دەكەونەوە لەگەڵ ئەو شێوازەی گۆران دایهێنا، بەڵام ئەم جیاوازكەوتنەوەیە، جیاواز كەوتنەوەیەك نییە، كە دابڕانێكی زەمەنی، هزریی و بونیادی لە شیعر بنەتە ئاراوە، وەك ئەوەی گۆران لە بەرانبەر شیعری كلاسیكی كوردی دایهێنا، بۆیە كاتێ سەرنج لەو قۆناغانەی شیعری كوردی دەدەین، تا ڕادەیەك هەست بە هەمان ئەو زمان و تیمە شیعرییە دەكرێت بێ نموونە وەك (سرووشت) كە لە شیعری گۆراندا هەیە. ئەمە وەرای هاونزیكیەكی زۆری شیعر و دنیابینی شاعیرانی ئەمە، بە تایبەتیش لە قۆناغی دوای نسكۆی شۆڕشدا، كە قۆناغی ڕەشبینی و نائومێدییە و شیعر دەبێتە وێناكردنێكی ئەو قۆناغە نائومێدییە. بە بۆای من، ئەمە هەمیشە لە نوێكردنەوەی شیعری كوردیدا، جۆرێك لە ڕاگوزەرانە بیرمان كردێتەوە، بەو مانایەی هێندە بە سادەیی لە نوێكردنەوەی شیعریی كوردی و قۆناغبەندی شیعری كوردی گەیشتووین، تا ئەو ڕادەیەی هەموو شاعیرێكمان پێ نوێخواز و نوێكەرەوەی شیعرە، بە بێ ئەوەی ڕوونی بكەینەوە كە چۆن و كامانەن ئەو خاسیەتە هونەرییە نوێیانەی، لە زمان و فۆرم و ناوەڕۆكی شیعری ئەم شاعیرە هاتێتە ئاراوە. لە هیچ كات و سەردەمێكدا، داهێنان و جیاوازكەوتنەوە لە هەر بوارێكی ژیان بێت، كردەیەكی كۆمەڵی نەبووە، بەڵكو یەكجار تایبەتی و كەسی و هزریی بووە. ئەگەر هەموو داهێنان و نوێكارییەك، كۆمەڵی بێت، ئیدی مانای وایە ئەمە لە بەردەم شتێكی نوێ نین، بەڵكو لە بەردەم چەندین كردە و ئەزموون داین كە وەك یەكن. بۆیە نوێكردنەوەی شیعر، كردەیەك نییە هەموو شاعیرێك، ئاسا و نەخشەی لە داهێنانیدا هەبێت، بە تایبەتیش ئەگەر هەست بەو جیاوازییانە نەكەین، كە لە نێوان ئەزموونی ئەو شاعیرانە كەوتوونەتەوە. لەو ڕوانگەیەوە، ئەمە دەتوانین جۆرەها شوناسی داهێنەرانە و نوێخوازانە بدەینە پاڵ

شاعیرێك، یان چەندان شاعیر، بەڕام ئەمە شوناسێكی دروستكراوەو لە نێوەندە ئەدەبییەكەدا، هیچ بەهاو ئەرزشێكی نییە. نوێخوازی لە شیعردا، بە قسە و گوتنی من وناووسەرێكی تر نییە، بەڵكو بە شوناس و ئەزموونی جیاواز و ڕەسەنی ئەو شاعیرەیە، لە نوێكردنەوەی شیعریدا. (پشكێ نەجمەددین) لە كتێبی (ئەفسوونی نووسین) دا و لە پەراوێزی وتارێكی لە بارەی نوێكردنەوەی شیعری كوردیی و قەناغبەندی شیعری كوردیدا، ناوی چەندین شاعیر دەهێنێت و بە داخەوە خۆشی لە چەندانی تر بواردووە. بەشێكی زۆری ئەوانەی ئەو بە نوێكەرەوەی شیعری كوردی دەیان ناسێنێت، لە ڕاستیدا خاوەنی هیچ ئەزموونێكی جیاواز و داهێنەرانەی شیعریی نینە و بگرە تیایان دایە، لە سەر نەخشەی شیعری كوردیدا هیچ پێگە و ناوێكی نییە. ئەم نووسەرە لە كاتێكدا ناوی چەندین شاعیر لە سەر بنەمای هاوڕێیەتی و شارچییەتی دەهێنێت، بە داخەوە خۆشی لە چەندین دەنگی شیعرییانەی جیاواز و تایبەت بواردووە. ئاخر ناكرێت باسی شیعری هەشتاكانی هەولێر بكەیت، بەڕام بە نموونە ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) ت لە بەر چاو نەبێت، كە یەكێكە لە دیارترین و تایبەتیترین ئەزموونە شیعرییەكان و لە بچووكترین ڕایەڵ و خاسیەتی شیعرییەوە، ناچێتەوە سەر ئەزموونی هیچ شاعیرێك بە گرانیشەوە. بەكو خاوەن سەبك و مۆركی شیعرییانەی خۆیەتی و لە نێو ئەزموونی هەموو شاعیرانی دیكەدا، بە ستایل و ئەزموونی تایبەتییانەی خۆی دەناسرێتەوە و ئەزموونەكەی لە ئەزموونی كەس ناچێت. ناشێ باسی قەناغی شیعری كوردیی لە هەفتاو هەشتاكان بكەیت، بەڕام ئەزموونی تەلیعییەكانت لە بەر چاو نەبێت، كە زمانێكی بارگاویی بەهێماسازییان هێنایە نێو شیعر و دووركەوتنەوە لەو ڕوونبێژیی و هوتافییەی زمانی شیعری هەفتاكان هەیبوو. نووسەر لەو وتارەیدا، بەداخەوە بازی بە سەر چەندین شاعیری بە توانا داوە، بەڕام چەند ناوێك دەهێنێت، كە بە تێگەیشتنی خۆی ڕەخنەكی گرنگییان لە بەردەوامیدان بە نوێخوازیی شیعری كوردی لە دوای گرانەوە تا ئێستا هەبووە. لەو ناوانە، تیایاندایە لە دوای ڕاپەڕینەوە وەك گەنجێك چەند دقێكی شیعریی دەردە دڕانەی نووسیوە، ئیدی نازانم بە چ پێوەر و پێوانەیەك لای نووسەر، ئەم شاعیرە ڕەخنەی هەبووە لە بەردەوامیدان بە شیعریی كوردیی. بە داخەوە لەم ساڵانەی دواییدا، ئەمە بۆتە نەریت لە نێوەندی ئەدەبی كوردیدا، كە كەسانێك لە سەر بنەمای (شارچییەتی، هاوڕێیەتی، بەرژەوەندیی، هاو ئایدۆلۆژیاو هاوسیاسەت و هاوبۆچوونی) مۆركی نوێخوازایی و داهێنانی شیعریی دەدەنە پاڵ ئەو شاعیرانەی خۆیان مەبەستییانە و لە پەراوێزیشەوە، دەنگ و ئەزموونی گەلێك شاعیری جیاوازنووس و داهێنەر نادیدە دەگرن. ناوهێنان، لە

هەر کایە و بوارێك بێت، بەرپرسیاریەتییە و نابێ سەرپێیانە بە هەڵسەنگاندنێکی وردیی ئەزموونی و مێژوویی بهێندرێت، بە تایبەتیش لە بواری شیعر نووسیندا، کە هەموومان دەزانین چۆن سەدەها شاعیر لە نێوەندەکەدا هەن و زۆربەی هەرە زۆریان، شتێکی ئەوتۆ و جیاوازیان نەنووسیوە، تاوەك بکەر و بزووێنەریی شیعری کوردی لە دوای گۆران بناسێنرێن. بە پێچەوانەوە، هەنگە شیعری زۆرینەیان، لە ڕووی ناوەڕۆك و فۆرمی شیعرییەوە، هاوشێوە و هاوواتا بن. بەو مانایەی، جیاوازییەکی ئەوتۆیان لە ڕووی دنیابینی و گوتاری شیعرییەوە نییە. نووسەر لە وتارەکەیدا دەنووسێت:(ساڵانی نەوەتەکان وسەرەتاکانی ئەم سەدەیە و ئێستاش نەوەیەکی نوێخوزای یاخی لە ماڵی شیعردا، تاوێی هەنگاو هەنگییان هەڵداو کاروانی شیعری کوردیان بە ئێستا گەیاندووە. هەریەك لەو شاعیرانە، خودانی ئەزموونی تایبەتی شیعریی خۆیانن و کەمتر لەیەك دەچن و ناخرێنە قاڵبێکی گشتگیرەوە. لا 118) هەر چەند دەڵێك دوای ئەم بۆچوونانەی، ئەمجارەیان نووسەر دەنووسێت: (من بۆوام بە دابەشکردنی نەوە جیاوازەکانی ئەدەب بە سەر ساڵەکان و سەدەکان نییە. لا 118). بەرلەوەی لە سەر ئەو پاراداکسانە بوەستین کە لەو بۆچوونانەدا هەیە، سەرەتا بە پۆیستی دەزانم، وەك خوێنەرێك لە سەر چەند خاڵێك هەڵوەستەیەك بکەین. بۆگومان ئەگەر پرسیار لە نووسەر بکەین، کە خۆشی شاعیرە، ئایا داهێنان و نوێخوازییەکانی شاعیرە گەنجەکانی دوای ڕاپەڕین و دەیەی دوو هەزارەکان چین و کامانەن، دەتوانێت بە ئەرگۆمێنت بۆمان بسەلمێنێت، کە هەموویان نوێخواز و ئەزموونی جیاواز و تایبەتییان هەیە؟ ئەمانە لە چیدا جیاوازن و شوێن و جێگەیان لە هەوتی شیعری دوای ڕاپەڕین چۆنە و چییە؟ ئایا جیاوازییە شیعرییەکانی نێوان (ئدریس عەلی) و (تەلعەت تاهیر) کە نووسەر ناویانی هێناون و وەك دوو شاعیری دیاری دوای ڕاپەڕین دەیان ناسێنێت چین؟ کامانەن ئەو ئەدگارە زمانی و هونەری و بابەتییانەی، شیعرەکانی ئەو دوو شاعیرە لە یەکتری جیا دەکاتەوە؟ لە ڕاستیدا، لای بەشێکی زۆری ئەو نووسەرانەی ساڵانێکە لە دەرەوە دەژین و ئاگاداریەکی ئەوتۆیان لە هەوتی شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین نییە، گەلێك جار بۆچوونی ڕاگوزەر و سەرپێی دەبینین. ئەم جۆرە دیاریکردنانە، پۆیستییان بە لێکۆڵینەوەی ورد، هەڵسەنگاندنی ئەزموونە شیعرییەکان و بەراوردکردنییان بە یەکتری هەیە. بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونانەی نووسەرەوە، هیچ کاتێك وەك زەمەنی دوای ڕاپەڕین و شیعری دەیەی دوو هەزارەکان، شیعری کوردی بە ئەرزش و بە ناوەڕۆك و مانا نەکراوە، لە سەر دەستی زۆربەی هەرە زۆری ئەو نەوەیەی شیعر دەنووسێت. ئەو زەمەنەی نووسەر ئاماژەی پێکردووە،

شیعرێکی تیادا دەردەکەوێت، نە لە ڕووی واتاوە، نە لە ڕووی دنیابینی و گوتار و پەیامی شیعریشەوە، لە شیعرێکی هەشتاکان و هەفتاکان ناچێت. بگرە شیعری هەفتاکان، لە ڕووی ناوەڕۆك و زمان و دەستەواژەی شیعرییەوە، زۆر لە هی شاعیرە گەنجەکانی دوای ئاپەرین، هونەریترو جوانترە، وەرای تێپەڕبوونی نیوە سەدە زیاتر بەسەر نووسینییان. زمان لە شیعری بەشێکی زۆری ئەو نەوەیەدا، زمانێکە لە دەرەوەی زمانی شیعریی و بە ئەندازەیەك تێکەڵ بە زمانە میللی و گشتییەکە بووە، کە شیعر بۆتە قسەی ڕووت و بێ ماناو داماڵدراوە لە هەموو بەهایەکی شیعریی. بە پێچەوانەوە، ئێستا دابڕانێکی گەورە لە نێوان شیعر و خوێنەری شیعر هەیە، هەمووشی دەرەنجامی ئەو بێ ماناکردنەی شیعرە، لە سەر دەستی بەشێکی زۆری نەوەی بە ناو نوێی دوای ئاپەرین. ئێمە پێشتر لەو بارەیەوە، لە چەندین ڕووەوە ئەو پاشەکشێیەی شیعری کوردیمان لەو قۆناغەدا خستۆتە ڕوو. شیعری ئێستای ئەو نەوەیەی کە پشکێ نەجمەددین بە داهێنەر و نوێخوازیان دەزانێت، زۆرینەیان لە ئاست شیعرێکی شەستەکانی جەلالی میرزا کەریم نییە. ئەو نەوەیە، پیرۆزییەك و جوانییەکی بێ شیعر و دنیای شیعری کوردی نەهێشتەوە و شیعر وەك قووتووی عەتار دەبینێت و هەرچییەك مەبەستی بێت، تێی دە ئاخنێت، وادەزانێت شیعرو قسەی ڕووت، هەریەکن. ئەو نەوەیەی هیچ بەهایەکی هونەری، بابەتی و ئیستاتیکی بێ زمانی شیعری نەهێشتەوە و شیعری تا ئەندازەیەکی زۆر، یەکسانکرد بە قسەی ڕووت و سنوورێکی لە نێوان زمانی شیعری کە هەگبێی چەندین خاسیەتی هونەرییە، لەگەڵ زمانی میللیی و بازار نەهێشتەوە. بەسەرنجدانمان بێ شیعری دوای ئاپەرین، باشتر ئەو ئاستییەمان بەرچاو دەکەوێت. لەلایەکی دیکەوە، ئەو شاعیرانەی ئەو وەك نوێکەرەوەی شیعری کوردی ناسزیان دەکات، دوای نزیکەی پەنجاساڵ لە نووسینی شیعر، نەیانتوانیوە ئەزموونێکی دیکەی جیاواز و ستایلێکی دیکەی شیعریی تاقیبکەنەوە، بگرە زۆرینەیان بە دەوری وشەو دەخولێنەوە و زمانی شیعرییان، هەمان ئەو زمانە شیعریە یە، کە لە سەرەتاوە پێی دەنووسن. بۆیە کە شیعرێکی ئێستایان دەخوێنینەوە، هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ شیعرێکی پەنجا ساڵ پێش لەمەو بەریان نییە، بە تایبەتیش لە ڕووی فۆرم و زمانی شیعرییەوە. ئەمە لەکاتێکدا دەبوو ئەو شاعیرانە، ئەزموونی نوێیان لە پەراوێزی ئەو ناوەڕۆ و ئەو نوێکردنەوەیە هەبووایە، کە پشکێ نەجمەددین ئاماژەی پێ دەکات. بە داخەوە ناوەڕۆنانی شاعیرانێك و خۆبووراندن لە هەندێکی دیکەیان، کە ئەزموونەکەیان زۆر جیاوازتر و تایبەتترە(بێ نموونە وەك سەباح ڕەنجدەر) بە بۆای من هەڵەیەکی زەقی مێژوویی و ئەدەبییە و نابێ کەسانێك تۆی بکەون، کە بە تێگەیشتنی خۆیان ئاگادارییان لە مێژووی

شیعری کوردی هەیە. ئەو ناوانەی نووسەر ڕەزی کردوون، نە لە ڕووی قەناغبەندی شیعرییەوە، نە لە ڕووی مۆژوویی و زەمەنیشەوە، یەك ناگرنەوە و پەیوەندییەکی ئەو تایان بەیەکەوە نییە. بەڵام پێ دەچێت نووسەر هەر بۆ ڕازیکردن، یانیش کەوتنە ژێر کاریگەریەتی پەیوەندییەکی هاوڕێیەتی و شاری، ناویان بهێنێت. دەنا ئەگەر بە وردی بۆوانینە ئەزموونی بەشێك لەو شاعیرانە، وەك باسمان کرد، هەندێکییان لە سەر نەخشەی شیعری کوردی وەك شاعیر هەرناویان نییە، چ جای بگات بەوەی ڕۆڵی هەبێت لە بەردەوامیدان بە نوێخوازی شیعری کوردی. دواتر ئەگەر نووسەر بۆوای بە پڵینکردنی شاعیران لە سەر بنەمای ساڵەکان و شوێنەکان نەبێت، بۆچی بە دیاریکراویی ناوی چەند کەسێك دەنێت؟ بە پێچەوانەوە، من بۆوام وایە، نووسەر بۆوای بەو دابەشکارییە هەیە، بۆیەشە بە ئاگاییەوە ناوی چەند کەسێك دەنێت، ئەویش لەسەر بنەمایئەوەی خۆی مەبەستیەتی نەك ئەزموونی شیعریی و نوێخوازیی شیعریی. دواجار دەڕەم، ئەو بۆچوونانە، ئەگەر هی کەسێکی دیکە بووایە، هەنگە بۆ ئەمە جێی هەڵوەستەکردن نەبان، بەڵام ناکرێ نووسەرێکی وەك پشکێ نەجمەددین، کە خۆشی شاعیرە و ئاگای لە مۆژووی شیعری کوردی هەیە، هەمەکییانە ناوی کەسانێك ڕەز بکات و وەك شاعیری نوێخواز و داهێنەر بیاناسێنێت. ئەمە تەنها یەك پاساو هەڵدەگرێت، ئەویش بۆ ئاگاییە لە مۆژووی شیعری کوردی، بە تایبەتیش شیعری دوای ڕاپەڕین. بەداخەوە لەم ساڵانەی دواییدا، داتاشینی چەمك و شوناسی نوێخواز و داهێنەر و جیاواز و دانە پاڵ شاعیرێك و چیڕۆکنووسێك، لای بە شێکی زۆری نووسەرانی ئێمە بۆتە مۆدە. کە تیایدا بە ئارەزووی خۆیان ئەو شوناسانە دەدەنە پاڵ ئەو کەسانەی ئەوان مەبەستیانە، بە بۆ ئەوەی لە ئاست ئەو شوناسە بن، کە دەدرێتە پاڵیان. نوێخوازی و نوێکردنەوەی شیعر، بە دروشم نییە، بەڵکو بە داهێنانە و داهێنانیش، زادەی دنیابینی جیاواز و ئەزموونێکی جیاوازە، کە دابڕانێك، لە ئەزموونەکانی دیکە دەنێتە ئاراوە.

- ئەم بابەتە لە لاپەڕەی ئەدەبی ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە (6327) ی ڕۆژی 23/5/2022 بڵاوکراوەتەوە.

عیشقی خیالی و یوتوپیای بەیەکگەیشتن لە شیعری" چەندکی تر دەتوانین ناوی ئەم سووتانە نەهێنین؟"ی فەرهاد شاکەلی دا

نووسینی/ عەتا قەرەداخی

" چەندکی تر دەتوانین ناوی ئەم سووتانە نەهێنین؟" ناونیشانی شیعرێکی فەرهاد شاکەلی-یە کە لە کۆمەڵە شیعری "نوختەی نوونەکەی ژیان" دا بەناوی کردووەتەوە. فەرهاد شاکەلی یەکێکە لە شاعیرە دیارەکانی نەوەی حەفتاکانی شیعری کوردی و تاکو ئێستاش بەردەوامە. ئەو سەرباری ئەوەی کە شاعیرێکی دیارە، یەکێکیشە لە نووسەرە دیارو خوێندەوارو فرە بەهرەکانی کورد و هەم بەشداریەکی دیاری لە نووسینی چیرۆکدا هەیە، هەم توێژەرێکی بەتوانایەو هەم یەکێکە لەو نووسەرانەی ئەمە کە بە کوردییەکی پاراو دەنووسێت.
لەردا هەوڵدەدین خوێندنەوەیەکی ڕەخنەییانەی ئەم دەقە شیعرییەی ئەم شاعیرە بکەین. لەم خوێندنەوە ڕەخنەییەدا کە کارکردنە لە شیکردنەوەی بنیادی پێکهێنەری زمانی دەقەکەدا، شەردەبینەوە بە ناو بنیادی دەقەکەو لەوەڕا لە ئەنجامی شیکردنەوەو بنکەکردن و توێکاری پێکهاتەی زمانیی و شیعریەتی دەقەکەدا، هەوڵدەدین ئەو پرسیارانەی دەقەکە بەرزیان دەکاتەوەو جیهانبینی گشتی دەقەکە دیاری بکەین.
بە ئەنجامدانی ئەم کارە میتادی ڕەخنەی پراکتیک بە ڕەهەندە جیاوازەکانیەوە بەکاردەهێنین کە بریتیە لە کارکردن لە چوارچێوەی دەقەکەدا، ئەویش لەسەر بنەمای شیکردنەوەی بنیادی زمانیی دەقەکەو هەوڵدان بە ئاشکراکردنی ئاستی شاراوەی دەقەکەو دەزینەوەی ماناو دەلالات و پرسیاری دەقەکەو لەوشەوە کاردەکەین بە ئاشکراکردنی جیهانیبینی گشتی دەقەکە. بە ئەو مەبەستەش ماموستا لەگەڵ ڕەگەزە زمانییەکانی دەقەکەو ڕەگەزەکانی بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکە دەکەین لە وێنەو مۆسیقاو میتافەرو لێکچوون و دوانەی بەرامبەرو و دژو کەی تەکنیکەکانی تری بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەق.
سەرەتا ئاماژە بە ئەوە دەکەین کە ئەم دەقە شیعریە لە ساڵی ٢٠١٠ دا نووسراوە، واتە بەرهەمی نزیکەی چل ساڵ دوای دەستکردنی ئەم شاعیرە بە نووسین. هەروەک ئاشکرایە ئەم دەقە لە ڕێژاواو لە

دڕاوەی زەدی شاعیر نووسراوە، کە نزیکەی چل و پێنج ساڵێ ئەو زەدی خەیی بەجێهێشتووە، بەڵام کەی دڕبەین و زاراوەو زڕینەی وێنەکانی و ڕەگەزو تووخم و کەرەستەکانی بەرهەمهێنانی ئەم دەقەو زڕبەی دەقەکانی تریشی لە زەدی خەی و لە ڕەگوڕیشەی ڕەسەنی کەلتوری خەی وەرگرتووە. ئەوەش خاڵێکی گرنگ سەبارەت بە ئەزموونی ئەم شاعیرەو زڕینەی شاعیرانی تری نەوەکەی ئەم و نەوەی دوای ئەمانیش نیشان دەدات کە چەند پەیوەستن بە ڕەگوڕیشەی خەیانەوە، لەکاتێکدا زڕینەی شاعیران و نووسەرانی نەوەی دواتر کە زڕەکیشیان تەنیا زمانەکەی خەیان زیاتر نازانن و بەجگە لە کەلتوری کوردی ئاگاداری کەلتوری میللەتانی تر نین، کەچی نە زمانی کوردییان ئەرکی گەیاندن جێبەجێ دەکات، نە بیرکردنەوەیان کوردیە، هەربۆیە نووسینەکانیان چ شیعر بێت یان چیرۆک یان زمانی پەخشان، هەستناکرێت پەیوەندی بە کوردو کەلتووری کوردی و ڕەگوڕیشەی کوردیەوە هەیە. هەبێت بەرهەمەکانیشیان لەو ئاستەشدا نین بووبنە ئەدەبێکی جیهانی، یان گەردوونی، چونکە ئاشکرایە هەر ئەدەبێک شوناسی تایبەتی خەیی نەبێت، ناشێت ببێتە خاوەنی شوناسی گشتی. لەم ڕوانگەیەوە خاسەتێکی دیاری بەرهەمەکانی فەرهاد شاکەلی سەرباری ئەو ماوە دوورودرێژەی دوورکەوتنەوە لێرە، ئەو لەوێوە هەشتا بەتوندی ڕەگوڕیشەی بە قوڵایی ئێرەدا ڕەچووەو بەرهەمەکانی شوناسی ئەدەبی کوردییان هەیەو لەپاڵ ئەوەشدا بگومان بارگاویکراون بە جیهانبینی گەردوونی.

ناونیشانی ئەم دەقە شیعریە پرسیارێکی تا ئەندازەیەک درێژە. لە ڕاستیشدا درێژی ناونیشان خاسەتێکی دیاری شیعری ئەم شاعیرەی ئەمەیە. ناونیشان ڕەگی کلیل دەبینێت بە کردنەوەی دەرگای دەق، یان بە واتایەکی تر ناونیشان دەکارێت وەها سەیر بکرێت کە چەکەرەوەی جیهانبینی دەق بێت. درێژیی ناونیشان دەشێ ڕەگای چوونە ناو دەقەکە ئاسانتر بکات. لێرەدا وەکو ئاماژەمان بە کرد ناونیشانی ئەم دەقە پرسیارەکە، شاعیر بە ڕاناوی لکاوی کەسی یەکەمی کە دەپرسێت " چەندێکی تر دەتوانین ناوی ئەم سووتانە نەهێنین؟".

ڕووداوێک لە ڕابردودا ڕوویداوەو ئەو ڕووداوەش بووەتە هەی سووتان. دیارە هەتا ئێستا ئەو سووتانە شاردراوەتەوە، یان باس نەکراوە، یان ناونەنراوە، کە دەشێت سووتانی مەعنەوی یان عیشق بێت. پرسیارەکە سەبارەت بە مەودای ئەو کاتیە کە ئەمان دەتوانن ناوی ئەو سووتانە نەهێنن؟ کە دەشێت بگوترێت مەبەست ئەوەیە کە ئەمان نهێنیەک لە نەوانیانداید، کە دیارە ئەوەش عیشقە و ئەو سووتاندنەی باس دەکرێت دەرئەنجامی ئازاری ئەو عیشقەیە، بەڵام ئەمان تاکو ئێستا ئەو عیشقەیان شاردۆتەوە. ئەو شاردنەوەیەش دەشێت بە دوو جۆر لێکبدرێتەوە، یەکەمیان ئەوەیە کە لە خاڵێکی تریان

شاردبێتەوە. دووەمیان دڵشێت هەریەکێ لەمان لای خۆیەوە لە ئازاری خۆشەویستی یان عیشقی ئۆیتریاندا بژی و تاکو ئێستا ئەوەیان بە یەکتر نەدرکاندبێت، هەرچەندە عیشق نە زمانی دەوێت نە درکاندن، بەڵکو عیشق لە ڕێگای نیگاو ئاماژەو زمانی ڕەحەوە هەڵدەگیرێت و تێگەیشتن دەکرێت. کەواتە ئێستا ناونیشانی ئێم دەقە شیعریە ئەوە لەخۆیدا کەدەکاتەوە کە ئازارو سووتانێکی بەهێزو کڕیگار هەیە، بەڵام تاکو ئێستا شوناسی ئەو ئازارو سووتانە ئاشکرا نەکراوە. شاعیر لەوەش دڵنیا نییە هەتا کەی شوناسی ئێم ئازارو سووتانە بەنهێنی دەمێنێتەوە.

لە دێستپێکی دەقەکەدا هاتووە : چەند ساڵێ شنەبایەک نەما لێی نەپاڵێمەوە،/ گوڵاڵە نەما دێستوداوێنی نەبم،/ وشەی کوردی نەما نەیکەمە تکاکار،/ من بیابانم و تۆ تاوە بارانی،/ من غەریبایەتی و تۆ نیشتیمانی./

لێم دێستپێکەدا شاعیر خۆی لە پێگەیەکدا وێنادەکات کە لەبەرامبەر کەسی دووەمدا ڕاوەستاوە، بەڵام ڕاوەستانێک کە دەربەینەکانی نیشانی دەدەن ئێم لە پێگەیەکی لاوازدایەو داواکاری بە ئەو بەرزدەکاتەوە، یان تکای لە دەکات. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئێم داواکاری هەیە، بەڵام داواکارییەکەی هێشتا ئاشکرا نیە. دڵشێت ئێم لای خۆیەوە عەشقی ئەو بێت و بێ بسووتێت بەڵام وا دەردەکەوێت ئەو یان لێم بێ ئاگا بێت، یان هەستی بە ئێم نەجوڵێت یان خۆی لە ئاستێکی بەرزتردا ببینێت. هەر بۆیە لە هەرچی شنە بایە پاڵاوەتەوە، دێستەو داوێنی هەرچی گوڵاڵەیە بووەو هەرچی وشەی کوردی هەیە کردوویەتیە تکاکار بە ئەوەی ناوەندگیری لە نێوان ئێم و ئەودا بکەن و بەوەش ئەو خۆشەویستی ئێم پەسەند بکات و سەرئەنجام کۆتایی بەو ئازارە بهێنرێت، کە پەدچێت زەر درێژەی کێشابێت، کاتێک ئێم باسی ئەوە دەکات چەند ساڵێ ئێم لە هەوەی ڕازیکردنی ئەودایە.

شاعیر خۆی لەبارەکدا نمایش دەکات کە لەبەرامبەر ئەودا ڕاوەستاوە، واتە لەڕدا دووانەیەک درووست دەبێت ئۆیش دوانەی من / تۆ-یە. من کە کەسی یەکەمی تاکەو قسەکەرە، دروستتر وایە بڵێین شاعیرە لەبەرامبەر کەسی دووەمدا ڕاوەستاوەو دەیدوێنێ، کە دیارە ئۆیش کەسی دووەمی تاکە. سروشتی ئێم دووانەیە وادەبینرێت کە جەمسەری یەکەم – من-ی شاعیرە یان ئێمی عاشقە، جەمسەری دووەم –تۆ – تۆی مەعشوق کە پەیوەندی نێوان ئێم دووانە بریتیە لە عیشق، واتە هێز یان ڕایەڵەی بەهێزی عیشق ئێمانی پێکەوە بەستووە. لە شێوەی دەربەینی زمانی ئێم کۆپلەیەدا وادەردەکەوێت کە ئێمی شاعیر لە هەوەستی پاڵانەوەو تکاکردنەدایە، کە ئەمەش ئێگەر لە دەرەوەی

چوارچێوەی عیشقدا باس بکرێت، هەوڵستەکە لاوازی دەنوێنێت، بەڵام دیارە عیشق پەیوەندی ئەو ڕەسەن نەریتە ناکات. لەبەرامبەر پێگەی لاوازی ئەمدا، وادەردەکەوێت کە پێگەی ئەوی مەعشوقە یان بە زمانی سەردەم ئەوی خۆشەویشت پێگەیەکی بەهێزتر بێت. ئەم باسی ئەوە دەکات کە چەند ساڵە ئەم پەنای بەشنەی با-و گوڵاڵەو وشەی کوردی بردووەو لەیان پاڵاوتەوەو کردوونی بە تکاکار لەبەرامبەر ئەودا. بەڵام دەشێ بپرسین ئەمی شاعیر ئەمانەی لە پەناوی چیدا کردووە؟ ئایا بە ئەوەی ئەو خۆشی بوێت، یان بە ئەوەی چیتر بە ئاگری عیشق نەیسوتێنێت و بە خۆشەویستیەکەی رازی بێت، یان بە ئەوەی عیشقەکەیان کە ئەو بە سووتان ناوی دەبات ئاشکرا بکەن و لەوە زیاتر نەیشارنەوە؟

وەکو گوتمان بنیادی دەقەکە تا ئەندازەیەک لەم دەستپێکەدا دەردەکەوێت لەسەر بنەمای دووانە بنیادنراوە کە یەکەمین دووانەش، دووانەی من / تۆ-یە. لەپاڵ ئەم دووانەیەدا، دووانەی تر کە تا ئەندازەیەک خاسێتی دووانەی بەرامبەریان هەیە بەرهەم دێت وەکو دووانەی (بیابان / باران، دووانەی غەریبایەتی / نیشتیمان). وەکو لە دەقەکەدا دەبینرێت ئەمی شاعیر نەک خۆی بە بیابان و غەریبایەتی بچوێنێت، بەڵکو خۆی بە بیابان وغەریبایەتی پێناسە دەکات، واتە جەمسەری یەکەمی ئەم دووانانە کە جەگرەوەی – من –ن هەڵگری مانا دەلالاتی وشکی و بێ بەرهەمی و نامۆیین، واتە نەبوونی خاسێت و سیماکانی ژیان. لەکاتێکدا جەمسەری دووەمی ئەم دووانانە کە بریتین لە باران و نیشتیمان، دەلالەتی ژیان و زیندەگانی و پێوەستبوون و وابەستەبوون هەدەگرن. کەواتە لە دەستپێکی دەقەکەوە ڕاناوی من یان کەسی قسەکەر وا پێشکەش دەکرێت کە لەبارێکی ناجێرو بەبەرهەم و وشک و نامۆیەدایە. ئەمەش هەکارە بە ئەوەی داواکاری بە کەسی بەرامبەر، واتە بە " تۆ" بەرزبکاتەوەو تانانێت تکای لە بکات، کە وەکو گوتمان ئەم هەوڵستەش کەسێتی من لە پێگەیەکی لاوازدا نیشان دەدات. ئەمە لەکاتێکدا کەسی بەرامبەر، یان تۆ هەڵگری مانای ژیان و زیندەگانی و پێوەستبوونە بەخاک و زەوی، لە بارو پێگەیەکی بەهێزتردایەو لە وێنەیەکدا بەرجەستە دەکرێت کە لە ئاستێکی بەهێزتر یان بەرزتردایەو داواکاری بە بەرزدەکرێتەوەو تکای لە دەکرێت.

لە دەقەکەدا هاتووە:

لە دەشی ئاگردا بێت دەگەڕێم، گە بەربەیتە ئەم هەموو هەورازو نشێوە،/ ببیتە بایەک گشت جەنگەڵ و دارستانەکان بنیتە لەرزین./ لافاوە بە نایەت، دەوەنی دەکاویی لاکەکان راماڵیت؟/ تە مانگی لەو ئاسمانەوە سەرزەوی دەنەخشێنی،/ بە گەڵێ تیشکێک دەم گرێ بدە!/ با

بە هەر کوێیەک سەر هەڵگرێت و بە هەر شاخێکەوە بگیرسێت،/ بەتەوە کاسانەکەی تێ./
ئەمی شاعیر ئەو دەدوێنێت، راستە لە دەستپێکی دەقەکەدا بە راناوی کەسی دووەمی تاک ناوی دەبات و سەرباری ئەوەی ئەمە بە گریمانە گوتمان دەشێت ئەو کەسە خۆشەویست، یان مەعشوقەکەی بێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەشتا شوناسی ئەو کەسە ئاشکرا نییە. ئەم ئێستا سەرباری ئەوەی وەکو کەسی بەرامبەر دەیدوێنێت، بەڵام لەراستیدا ئەو ونە، یان ئامادەبوونی نییە لەبەرامبەر ئەمدا. هەر بۆیە باسی ئەوە دەکات لە دەی ئاگردا بۆی دەگەڕێت، واتە لە گەرمترین شوێندا سەراخی دەزێنەوەی ئەو دەکات و خواست و ویستیشی هەیە کە ئەوی ناو دەی ئاگر جێبەجێی بکات، ئەویش ئەوەیە ئاگر بەربدات لە هەموو هەورازو نشێوێک. دیسان لەڕەدا ئەو وەکو خاوەن هەزو توانا وێنا دەکرێت بە لابردنی کەسپ و ڕێگرییەکان. هەردوو وشەی " هەورازو نشێو" کە دیسان پێچەوانەی یەکترن و وەکو دووانەی دژ سەیردەکرێن، دەلالەتی بەربەست و کەسپ هەڵدەگرن، کە دەشێت مەبەستی ئەمی شاعیر ئەو بەربەست و کەسپانە بێت کە بوونەتە دیوار لە نێوان ئەم و ئەودا، یان بەربەستی ڕێگای ناونانی سووتانەکەی ئەمانە کە مەبەست لە سووتانیش لەسەر بنەمای ئەم لەکدانەوەیە عیشقە. دیسان داوای لە دەکات ببێتە بایەکی هێندە بەهێزەموو دارستان و جەنگەڵەکان بنەتە لەرزە. بەگومان کارەکی لەم جەڕەش هەزەکی نائاسایی دەوێت. هەر بە دوای ئەوەدا دەپرسێت بۆچی لافاوە نایەت دەوەنی دەکاوی لانەکان رامالێت. لە پشتی هەموو ئەم خواستانەی ئەمی شاعیرەوە، خواست و ئارەزوویەک هەیە بە بوونی هەزێک کە بتوانێت شتەکان بلەرزێنێت، گیان بدات و ڕایانبمالێت. کەواتە ئەم وەکو بەربەست سەیری ئەو شتانە دەکات بۆیە دەخوازێت وەکو خۆیان نەمێنن. وەکو گوترا ئەم داوا لە ئەو دەکات کە ئەم کارانە ئەنجام بدات، بەڵام ئەو کێیە؟ بەگومان ئەم لە ڕێگای ناوهێنانی ئەو یان لەکچواندنی بە توخم و ڕێگەزەکانی سروشت، دیاردەیەت بۆجەرەک ئەو بناسێنێت. ئەو بە مانگ ناو دەبات. مانگ لە دوای خۆر دووەم سەرچاوەی ڕووناکیە لەم گەردوونەدا، کە زەوی ڕووناک دەکاتەوە. ئەم باسی ئەوە دەکات کە ئەو، ئەو مانگەیە لە ئاسمانەوە کاریگەری خۆی لەسەر زەوی دیاری دەکات و زەوی دەنەخشێنێت. واتە ناڕاستەوخۆ باسی تواناو لێهاتوویی ئەو دەکات. ئەمەش هەکارە بە ئەوەی ئەم لە لایەک ئەو لە پێگەیەکی بەرزتردا دابنێت و لە لایەکی تریشەوە ئەم چاوەڕوانی ئەو بکات کە کەمتر شت بە ئەم ئەنجام بدات. بە مانایەکی تر لە پێوەندی دووانەی من / تە دا، تە وەکو بوونەوەرێکی بە دەستاتر دەردەکەوێت، ئەوەش هەزی دەستاتکردن و هەژموونکردنی پێ دەبەخشێت. لەڕەدا لە

ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت، کە سەرباری لەبەرامبەر یەکتردانانی من / تۆ وەکو دوو جەمسەری بەرامبەر، بەڵام ئەو دوو جەمسەرە لە ڕووی هەزمو دەسەڵات و هەژموونەوە یەکسان نین. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە مەرج نییە کاتێ دووانەی دژ یان بەرامبەر پێکهاتە لەگەڵیدا یەکسانی پێکبێت. واتە لە پێکهاتەی دووانەی بەرامبەریشدا ئەگەری یەکسانی یان هاوتابوونی تەواوەتی ئەگەرەکی لاوازە مادەم ئاستی دەسەڵاتکردن و هەژموون لە هەموو بارودۆخێکدا بە گشتی پێوەندنی بە تواناو لێوەشاوەیی تاکەکەسیەوە هەیە.

ئەم لەم پێگەیەی خوارەوە داوا لەو دۆکات بە گەلێ تیشکێک دەی گرە بدات. گەلێ بە بڕن یان شریت بەکار دەهێنرێت. ئەم لەرەدا وشەی گەلێی بە تیشک بەکارهێناوە، کەواتە گەلێی کردووە بە هاوواتای گورزە تیشکێک کە هەم لە زانستی فیزیاداو هەم لە زمانی کوردیدا بە تیشک گورزە بەکاردێت، کە مانای دەستێپێک یان کەمەرێک دەگەیەنێت. بەڵام لەرەدا گەلێ مانایەکی گونجاوتر دەبەخشیت بە پەی ئەو ئامانجەی لە پێناویدا بەکارهێناوە، چونکە گەلێ مانای وایە لە یەک تاڵ درێژ پێکهاتووەو لەسەر یەک هەڵکراوەو تەنیا ئەمسەرو ئەو سەری هەیە. ئەم دیاردەیە ئەو بەم تاڵە تیشکە درێژە دەی گرە بدات یان ببەستێت کە دیارە سەری دووەمی ئەو تاڵە تیشکە لای ئەو دەمەنتەوەو ئیتر ئەم بە هەرکۆیەک بڕوات بڕوە بەستراوەو لاژێر دەسەڵات و هەژموونی ئەودایەو ناتوانێت لە مەودای درێژی ئەو گەلێ یان تاڵە تیشکە دوورببەوێتەوە. واتە لە ڕێگای ئەو تیشکەوە ئەم بەستراوەتەوەو لاژێر ڕکەفی ئەودایە. ئەمەش لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئەم دیاردەیە بەستراوەو پێوەست بێت و یەکێک ڕکەفی بکات و بیجوڵێنێت و ئەمیش نەتوانێت لە قەڵەمڕەو و فەرمانی ئەو دەربچێت. ئەمەش لە ئاستێکی تردا ئەو مانایە هەڵدەگرێت کە مرۆڤ بە سروشتی یان دەشێت بەپێی بە غەریزە دەخوازێت یەکێک بەرپرسیاری بێت یان لاژێر دەسەڵاتی یەکێکدا بێت و لەسەرەو لە دەرەوەی خەی بیاری بە بدرێت و بڕیوە ببرێت.

هەروەک لەرەدا وتمان دەربینی " بە هەر کۆیەک سەرهەبگرێت و بەهەر شاخێکەوە بگیرسێت، بڕیوە کاشانەکەی تۆ" داشتنەوەی هەمان دۆخە شیعرێکی دیاری بەخودی شاعیرە کە دەڵێت: ئاخ بە چ شاخێکەوە گیرساوە دەی من". چیرۆکی ئەم شیعرەی بەخود ئەوەیە کە برازاکەی سەری خەی هەڵدەگرێت و دەڕوات و ون دەبێت، کە دیارە بەخود زەری خۆشویشتووە. بەیە ئەو شیعرە پڕ لە سۆزەو بەو ئاستەبەرزە هونەرییەی بە نووسیووەو ونبوونی برازاکەیشی دەچوێنێت بە ونبوونی یوسفی کوڕی یەعقوب کە چەن براکانی فێڵی دەدەنە بنی بیرەوەو

کراسەکەی خوێناوی دەکەن و دەیبەنەوە بۆ باوکیان و پێی دەڵێن گوایە یوسف گورگ خواردوێتی. شاعیر لە دڕبەینەکی هونەری جواندا بۆ ئەوەی دەی ون نەبێت کە دیارە مەبەست خۆیەتی، داوا لە ئەو دەکات دەی بە گەڵا تیشکێک گرێ بدات بۆ ئەوەی بۆ هەر کوێیەک بچێت ئەم بۆ ڕاکێشانی تاڵی تیشک بتوانێت بیگەڕێتەوە لای خۆی بۆ ئەوەی نە بۆ شاخەوە بگیرسێتەوە، نە بۆداخەوە بسووتێت، نە لێبنی بیردا بمێنێتەوەو بخنکێت.

لە دۆقەکەدا هاتووە:

وێنەی گوڵی خاشخاشی تۆ، گەر دەتوانم هەش و هەستم لە بسەنەوە،/ مەستم کەی،/ با هەموو ڕازێکت بۆ هەڵگرم./ بۆ تۆنیام جۆ مەڵێ!/ وا ئاسان مەڵێ! هەموو ئێستڕەکان بۆ دووتدا دێن. وا زوو مەڵێ!/ خۆ من هەشتا پەڵەهەورەکم نەناسیوە./ با تاوەبارانەکی شین بدا لەم تەمەنە ژەنگاویەم./ مەڵێ با کانیەکی دۆ وشک نەکات!/ مەڵێ با ئەم شەڵە بیانەیش لەم نەتڕژن!/

جارەکی تر ئەمی شاعیر ئەو لە ڕەگای ڕەگەزەکی سروشتەوە دەناسێنێت، کە ئەویش گوڵی خاشخاشە. گوڵی خاشخاش زیاتر بۆ جوانی دەوێنرێت، بەڵام لە پزیشکیی کۆندا وەکو دەرمان بۆ حەوانەوەو خەوتن بەکارهێنراوە. دواتریش وەکو سڕچاوەیەکی دیاری مادەی هەشبڕ بەکارهێنراوە. ئەمی قسەکەر ئەو بەم گوڵە ناودێبات و هەمان ئەرکیشی پێدەسپێرێت، یان داوای ئەوەی لە دەکات کە گوڵی خاشخاش ئەنجامی دەدات کە لەسەندنەوەی هەش و هەستەو گیاندەتی بۆ لوتکەی بەهەشی، یان وەکو ئەو دەڵێت گەیشتن بۆ ئەوپەڕی مەستی. هەروەک ئەم داواکارییەش بۆیە لەو دەکات بەکو ئەم بگاتە ئەوپەڕی مەستی و رازو نیازی دەی خۆی بۆ ئەو ئاشکرا بکات. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم لێباری ئاسایی خۆیدا ناتوانێت، یان پەکەشی ئەوە ناکات ناوەوەی خۆی بۆ ئەو ئاشکرا بکات.

ئەم لە تۆنیایی دەترسێت، بۆیە داوا لەو دەکات کە بەجێنەهێڵێت و نەڕوات چونکە ئەگەر ئەو بڕوات هەموو ئێستڕەکان بەدوایدا دەڕۆن و ئەم بەتۆنیا دەمێنێتەوە. کەواتە لەڕەدا ئەم وێنای ئەو وەکو هەساریەکی گەورە یان بەهەز دەکات، کە ئێستڕەکان لە مەداری ئەودان و بەدوای ئەودا کەش دەبن. لەبەرامبەردا خۆی وا وێنا دەکات کە بەتۆنیایەو نەک هیچ ئێستیرەو شتێک لە مەداری ئەمدا نین بەکو ڕایشی دەگەیەنێت کە ئەم هەشتا پەڵە هەورەکیشی نەناسیوە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم بوونەکی تۆنیایە، دەشێت هەر ئەوەش هەکاری سەرکی بێت بۆ ئەوەی لە پەگەیەکی نزم و بەهەزدا لەبەرامبەر پەگەی بەرزو بەهەزی ئەودا دەربکەوێت.

ئەم لە ئێستادا لە بارەکدایە پەویستی بۆ ئەو هەیە، بۆ تایبەتی

لەکاتەکدا کە هەشتا پێنج هەورێکی نەناسیووە. واتە ئەگەر دوای ئەوەی ئەم پێنج هەورێکی بناسیایە ئەو بەیشتایە، رەنگە ئەوەندە هەستی بە تەنیایی نەکردایە، چونکە ئەم باسی تەمەنی ژنگاوی خۆی دەکات و داوا دەکات تاوە بارانێکی شین بەسەریدا دابارێت و ژنگی تەمەنی بشواتەوە. بەگومان " تەمەنی ژنگاوی" هەگبەگری دەلالەتی ژیانێکی پر لە ئازارو ژان و خەم و دواکەوتوویی و سەرتایبووون و گۆشەگیری و دوور لە مانای راستەقینەی ژیانە. ئەگەر ئەم پێنج هەورێک بناسێت ئەوا ئومێدی ئەوە هەیە تاوە بارانێکی شین دابارێنێت بەسەریداو ئەو رووپۆشە ناشیرینە بشواتەوەو گەوهەرو راستی ژیانی دەربخات. واتە باران دەوری هەمالینی رووپۆش و ئاشکراکردن و نمایشکردنی رووی راستەقینەی شتەکانی هەیە. ئەم بەجگە لەوەی باران هەمای ژیان و زیندەگانیەو ئەم پێشتر ئاوی بە باران ناوبرد. ئەم دەترسێت رەیشتنی ئەو ببێتە هەی کەتایهاتنی هەموو دیمەنێکی ژیان و ژیانویستی لای ئەم. لە ئاکامدا بەتەواوەتی لە هەموو سیماو خاسەتێکی زیندویتی و ژیان و جوانیەکانی ژیان رووتی بکەنەوەو هەموو رەگەز زیندووەکانی ئەم سرووشتە پشتی تێبکەن و لە تەنیاییەکی خنکێنەردا بمێنێتەوە. لەبەردا ئەم تا ئێندازەیەکی ئاشکرا مانەوەو بوونی خۆی بە زیندوویی پێویست دەکاتە بەوەی تاچ ئاستێک ئەو وەڵامی داواکارییەکانی دەداتەوە.
لە دەقەکەدا هاتووە:
چەند ساڵێ کەشتیەکی سپیی گەوهەربار / لەناو شەپۆلی زەریادا شەو و ڕۆژ دەکاتەوە/ ڕووناکاتە ئەم بەندەرە چۆڵ و خەمبار و تەزاویە../ چرایەکی گەش لە دوورەوە دەگەڵت،/ دڵێکی مەمکە بە یادی کەپۆی ئاگرە هەناسە دەدات./ پێشکێک ناگاتە ئەم مەیخانەیە، ڕەحم تاوە داگیرسێنە./.
لەبەردا شاعیر دووانەیەک لە نێوان ئەوە / ئیرە-دا دروست دەکات. کە لەوە کەشتیەک هەیەو لەبەر ئەم خۆی هەیە، واتە کەشتی لەوێیەو ئەم لەبەریە. ئەو کەشتیە لەناو شەپۆلی زەریادا دەت و دەچێت و بەردەوامەو ڕەنگی سپیەو بارەکی بەنرخیشی هەگرتووە، کە ئەو بە گەوهەر ناوی دەبات. ڕەنگی سپی کە هەمای ئاشتیەو گەوهەر کە باری کەشتیەکەیە هەمای بەهادارێ، هەردووکیان گرنگی کەشتیەکە نیشان دەدەن. لە ڕووی ڕاستیەوە کەشتی لە دەریادا بەڕەو بەندەر ڕەگا دەکات، واتە ئامانجی کەشتیەکە دەبێت گەیشتن بێت بە بەندەر. لەبەر بەندەرێک هەیە بەناو ئەم کەشتیە ڕووناکاتە ئەم بەندەرە چونکە بەندەرەکە وا وەسف دەکریت کە چۆڵ و خەمبارو تەزاویە. ئەم سەئاوەناوەی کە بە وەسفکردنی بەندەرەکە بەکارهێناون، هەرسەکیان دەریدەخەن کە ڕەنگە ئەم بەندەرە بە لەنگەرگرتنی کەشتیەکی لەمجەرە

شیاو نەبێت. هەربەیە کەشتیەکە پێی باشترە لەناو شەپۆلی زەریادا شەو و ڕۆژ بکاتەوە، کە دیارە ئەوەش جێگای مەترسیە، بەتام لە بەندەرەکی لەم شەوێدا لەنگەر نەگرێت. ئێستا لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا، یان لە پشتی زمانی بینراوی دەقەکەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە کەشتیەکە لە ڕوانگەی ئەمەوە بریتیە لە کەسی دووەم واتە " ئەو" ئەوی بەرامبەرو بەندەریش ئەمە، کە ئەم هەر لە دەستپێکی دەقەکەوە داوا لە ئەو دەکات ئاوەی لە بداتەوە، یان بە واتەیەکی تر لە ئامێزی ئەمدا لەنگەر بگرێت. لە کاتێکدا ئەوە وەکو شوێن بەرجەستەی زەریا دەکات، ئەڕە لە هەمان ئەم دووانەیەدا کە دووانەی ئەوە / ئەڕە- یە وەکو شوێن بەرجەستەی بەندەر دەکات. لەم هاوکێشەیەدا ئەوە شوێنی کەسی بەرامبەرە واتە تە، ئەڕە شوێنی کەسی یەکەمە واتە من، کە دیسان لەم دووانەیەشدا هەم ماوەی نێوان ئەوە / ئەڕە، هەم دیواری نێوان تە / من وەکو خەی بە دووری و بە پتەوی دەمێننەوە.

چرایەک لە دوورەوە دەگێت ئەوە چرای کەشیکەیە بە تایبەتی لە شەودا دادەگیرسێنرێت، هەرچەندە لە کەندا کە ڕوانگەو ڕێنیشاندەر نەبووە بە بەندەرەکان، لە شەودا لەسەر شوێنکی بەندەر ئاگرەکی گەورە کراوەتەوە بە ئەوەی کەشتی لە قوڵایی دەریاوە ئەو ئاگرە ببینێت و بەو ئاراستەیە بجوڵێت، هەروەک لە ڕۆژیشدا لەبەرزترین شوێنی بەندەر ئاوێنەیەک دانراوە بە ئەوەی تیشکی ڕۆژ بشکێنێتەوەو کەشتیەکانی ناو دەریا لە دوورەوە ببینن و بەو ئاراستەیە ڕێگا بکەن. بەتام ئەم کەشتیەی لە دەقەکەدا باس دەکرێت نایەوێت بە ئاراستەی ئەم بەندەرە چێ و خەمبارو تەزاویە بجوڵێت. هەربەیە تیشکەک لەو چرا گەشەی لای ئەوەوە دەگێت، پریشکەکی ناگاتە لای ئەم و هەر هیچ نەبێت بە تاوەک ڕەحی ئەم داگیرسێنێت. ئەم لای خەی بە مەیخانە وەسف دەکات، کە ئەوەش مانای مەستی و خامۆشی و بە ئاگایی دەگەیەنێت. منی شاعیر وەکو بەندەرەکی چێ و وەکو مەیخانە باسی خەی، یان شوێنی خەی دەکات، کە ئەوەش بەو مەبەستەیە بەڵێت دیمەنی ژیان لای ئەم و لەو شوێنەی ئەمی تەدایە زەر لاوازە، بەیە چاوەڕوانی تیشکەک دەکات کە لای ئەوەوە بێت و چرای خامۆشی ڕەحی داگیرسێنێت.

لە دەقەکەدا هاتووە:

هەموو ئەوارانم دەسووتێنی و/ هەموو بەیانییەکم بە تەمی خەونکی سپی دادەپۆشی./ بایەک دەپێچم بە خەموە، بای ئەو چەڕوانی و بیابانە،/ بشکێم / لەم وەرزە ڕچیوانە بمپارێزە، لە زستانی دووریتا / گەرمییەک ببەخشێتە ئەسکەڵە خەاڵووکانی ناو ئەم کوانووە./

ئەمی شاعیر ڕوودەکاتە ئەو و ڕاستەوخۆ وەکو ئەوەی لەبەردەمیدا

ئامادەبێت، واتە وەکو کەسی دووەم لێگەڕێی دەدوێت. بەڵام ئاشکرایە کە تەنیا بە خۆیان ئەو لەبەرامبەر خۆیدا ئامادە دەکات، کە ئەمەش بارەکی ئاسایی لە شیعردا کە شاعیر زۆربەی کات کەسی سێیەم کە دوورە لێیەوە، یان هەندجار ئەو کەسە هەر بووەنیشی نیەو لە خۆیادا دروست دەکرێت، بە راناوی کەسی دووەمی تاک دەدوێنرێت. ئەمەش بەو مەبەستەی دەریبخات کە پەیوەندی بەهەزو نهێنی لە نێوانیاندا هەیە، یان دەشێ بەکاریگەری خۆیان ماوەی نێوانیان نزیک بکاتەوە بەو مەبەستەی نیشانی بدات کە زۆر لێیکتر نزیکن و پەیوەندی پتەو و بەتین لە نێوانیاندا هەیە.
ئەم ئەستا رووەکاتە ئەو و گلەیی و گازندەی لە دەکات لەبەرئەوەی کە کاتەکانی ئەمی تەکداوە بەوەی هەموو ئەوارانی دەسووتێنێ و هەموو بەیانیانیشی بە تەم دادەپۆشێت، بەڵام تەمی دوای باران نا، بەڵکو تەمی خەونەکی سپی. لە راستیدا " تەمی خەونەکی سپی" وەکو وێنەیەکی جوان بە ئامانجەکی پێچەوانەی وێنەکە بەکارهاتووە، کە داپۆشینی بەیانیانە. لە رووی سروشتیەوە بەیانیان کاتی هەڵاتنی ئاسەو دەرکەوتنی پرشنگی بەیان و سەرەتای رۆژێکی نوێ و دەشێ دەستپێکەکی نوێ بێت، بەڵام ئەم سەرەتاو دەستپێکە بە تەم دادەپۆشرێت. هەرچەندە لە دانانەکی پێچەوانەدا دەشێت خەونی سپی بە مانایەکی ئەرێنی لێکبدرێتەوە مەبەست خەونی جوان و ئومێدی رووەن و ئاشکرا بێت بە ئایندە، بەڵام لەراستیدا لە چوارچێوەی دەقەکەداو پەیوەست بە کەسێتی – من- لەبەرامبەر –تە-دا، یان ئەم بەرامبەر بە ئەو، زیاتر ئاراستەی لێکدانەوە بە رووی نەرێنییدا دەکەوێتەوە ئەوە دەگەیەنێت کە منی شاعیر بە کەسی بەرامبەری بەڵێت لە ئەنجامی وەڵام نەدانەوەی خواست و داواکانی ئەمدا ئەو هەموو کاتەکانی ئەمی وەران کردووە.
ئەم لەم بارە ناجێگیرەدا کە بە وەڵامی و پشت تێکردنی ئەو بەی دروستکردووە، نایەوێت خۆی بدەستەوە دەستبەرداری خۆی و ژیان نابێت. هەربۆیە باسی ئەوە دەکات کە هەوای خۆپاراستن و خۆ دەربازکردن لە فشارو کاریگەرییە نەرێنییەکانی ئەو بارودۆخە دەدات. بە ئەو مەبەستەش جارێکی تر بە خۆپاراستن پەنا دەباتە بەر توخم و رەگەزەکانی سروشت. بایەک لە خۆیەوە دەپێچێت، بەڵام بایەکی ناسراو کە بای چەقەوانی و بیابانە. ئەویش بەو ئومێدەی لە سەرمای وەرزی زستان و رچینی دوور لە ئەو بیپارێزێت. لێرەدا لە لێکچواندنێکی ناتەواودا با وەکو رەگەزێکی سروشت کە رەگەزێکی نەبینراوە دەچوێنێنێت بە جل و بەرگ و وەکو پەداویستی مرۆڤ بە پۆشین و خۆپاراستن لە سەرماو گەرما بەکاری دەهێنێت. ئاشکرایە جل و بەرگ لە دروستکردنی مرۆڤ خۆیتی. واتە لێرەدا خاسێتی

دروستکراوی دەستی مرۆڤ دەدات بە یەکێک لەچوار توخمە سەرکیەکەی پێکهێنەری گەردوون کە ئاو تووخمەش بە-یاو دەیپەچڕێت لە خۆیەوە. واتە خاسیتی بینراو و دەست لێدراو یان خاسیتی بەرجەستەی جل و بەرگ دەبەخشێت بە با.

ئەم ئومێدی ئاوەی بەو بە-یە هەیە لە سەرمای وەرزی رچیو بیپارێزێت، کە مەبەستی لە وەرزی ڕچیو هەموو ئاو کاتانەیە کە دوورە لەوەو ئاو لای لە ناکاتەوە. تەنانەت ئەم بەهیوای ئاوەیە ئاو با-یەی لەخۆیەوە دەپێچێت گەرمی ببەخشێت بە جەستەی ساردو سڕی، کە ئاو وەکو خاوزو پاشماوەی ساردبووەوەی ناو ئاگردانێکی دوای سووتان وەسفی دەکات. واتە جەستەی دەچونەت بە کوانوو، یان ئاگردان و ئاسک و پروسکیشی دەچونەت بە خاوزو سووت و خاەمشی ناو ئاو ئاگردان. بەڵام سەرباری بەرجەستەکردنی ئەم وێنەیە کە دیمەنی مەرگ و کۆتاییهاتن دەنوێنێت، ئەم هەشتا بە ئومێد نەبووەو بەهیوایە ئاو با-یەی لەخۆیەوە دەپێچێت گەرمی بەو خاوزو خاەمشی ناو کوانووی جەستەی ببەخشێت و جارێکی تر ئاگر لەناو ئاو کوانووەدا بگەڕێت و بگەشێتەوە، کە ئاوەش رابوونەوەو دووبارە دەستکردنەوەیە بە ژیان. کەواتە ئەم سەرباری بەزاری و ئازارو سووتانی، بەڵام هەشتا دەستبەرداری ژیان نابێت.

لە دەقەکەدا هاتووە:

گوم لە ترپەی پێتە / بە ڕێگاوەی بەرەو مەژووی دەم،/ بەرەو جوگرافیای لەشکی تاسەبار، نازانم،/ منم لە ئاوەدانی و مەخلووقەوە دوورم؟ یا تایەت،/ بە ڕەحی شێپەلاساتەوە ئەم گەو بەسەیەیش دەبینیت و/ پە هەناگری و نایی بە هاوارمەوە؟/

لەم کێپلەیەدا چەند دووانەیەک دەبینرێن، کە بنیادی ئەم بەشیان لەسەر هەچنراوەو درێژکراوەی هەمان دووانە بەرامبەرکانی پێشترن، کە ئاماژەمان بە کردن. دووانەی یەکەم ئاوە / ئەرە-یە. ئەم لەرەوە گوێی لە ترپەی پێی ئاوە لە ئاوە-وە بەرەو لای ئەم دێت. بەڵام لە راستیدا ماوەی نێوان ئاوە و ئەرە ناسەتەوەو ئاو نایەت بە لای ئەم، یان بەیەکتر ناگەن، واتە ئاوە و ئەرە هەریەکە بە بوون و خاسیتی خۆیەوە دەمێنێتەوە. ئاوەی لە ئاوە-وە بەرەو ئەرە دێت کەسی بەرامبەر واتە ئاو، کە بەرەو لای ئەمی قسەکەر دێت، واتە لەرەدا دووانەی تە / من وەکو خۆی ماوەو ئەمان نەگەیشتوون بە یەک هەتا دیواری نێوان تە / من، بسەتەوە. ئەمەش دیسان نیشانی دەدات کە پێکگەیشتن نەک لەسەر زەمینەی واقیع بەڵکو لە خەیاڵیشدا هەشتا نەگەیشتووەتە ئەنجام.

ئەم رایدەگەیەنێت کە گوێی لە ترپەی پێی ئاوە بەرەو مەژووی دێی ئەم دێت و دەیەوێت لەوەو، واتە لە قوڵایی مەژووی دێیەوە بگات بە

جوگرافیای لەشی. لەردا دوو زاراوەی جوگرافیاو مێژوو هاتوونەتە ناو بنیادی زمانی دەقەکەوە. کەواتە بەم پێیە دەبێ رەچاوی هەبێت لە بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکەو لەبەرهەمهێنانی دەلالەت و جیهانبینیدا. مێژووی دەواتە درێژەی رابردووی دە. لە راستیدا لە رووی دەلالیەوە دە و لاشە هاوشێوەن یان هەگری هەمان ماناو دەلالەتن کە پێوەستە بە حەزو ئارەزووە دنیاییەکانەوە، کە لەبەرامبەریاندا رەح و عەقڵ هەیە. لەرشەدا دە و لاشە هەروەکو هاوواتا بەکارهێنراون. بەڵام مێژوو درێژەی ژیان و بەسەرهاتی دە و ئەو رووداوانە دەگێڕێتەوە کە بەسەریدا هاتوون. جوگرافیای لەش، سروشت و دیمەن و تەپۆگرافیای لەش یان جەستە نیشان دەدات. کە لەردا بە لەشکی تاسەبار ناودەبرێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت ئەم لەشەی کە ئەو بەرەو جوگرافیاکەی دێت لەشکی نائاسودەو سەرکوتکراو و ئازادی لە زەوتکراو و بە بەشکراوە لە چەژو خەشی ژیان. ئاشکرایە مێژوو لەسەر جوگرافیا دروست دەبێت. مێژووی دەواتە میژووی هەموو ئەو شتانەی کە پێوەندییان بە دەڤەوە هەیە واتە حەزو ئارەزوو خەشی و چەژی دنیایی، کە بەدیهاتنی ئەوانەش پێوەستە بە لەشەوە، یان لەسەر رووبەری جوگرافیای لەش فەراهەم دەکرێن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە مێژووی دە و جوگرافیای لەش لەکتر جیاناکرێنەوە. ئەم باسی لەشکی تاسەبار دەکات، واتە لەشکی دابەراو و بەبەش کراو لە هەموو چەژو خەشیک. لەم روانگەیەوە جوگرافیای لەش جەرکە لە وەرانەو بەوپەیەش مێژووی دە نووسینەوەی وردەکاریەکانی ئەو وەرانەیە.

ئەمی شاعیر لە بارەکی تا ئەندازەیەک تەماندایە لەبەرامبەر شوێن و پەگەی خەیی و شوێن و پەگەو دەوری ئەو. ئەم پرسیارەک بەرامبەر بە خەی و پێوەندی خەی بە ئاوەدانی و ئەفرێندراوانەوە بەرزدەکاتەوە، کە داخە ئەم لە ئاوەدانی و زیندەوەرانەوە دوورە کە دەشت مەبەستی لە ئەفرێندراو تەنیا مرۆڤ بێت. هەروەک دووری لە مرۆڤەوە گەشەگیری ئەو نیشان بدات، بەڵێ ئەم هەر هەوەک دەدات بە رازیکردنی ئەو بە ئەنجام دەردەچێت. یان هەکارەکە ئەم نییە، بەڵکو دەشت ئەو بێت کە خاوەنی رەحەکی ناجەگیرە، کە ئەم بە رەحەکی شێپەلاسا ناوی دەبات. شێپەل هەگری خاستی ناجەگیری و پشێوی و هەچوون و داچوون و کورت تەمەنی و بە شوێنواریە، چونکە هەر شێپەلەک لە خاکەوە دەست پێدەکات و بە ماوەیەک بەردەوام دەبێت، کاتەک کەتایی دێت هیچ لە دوای خۆیەوە بەجێناهێڵێت. ئێستا ئەم ئەفریدەیەکی تاک و تەنیاو گەشەگیری دوور لە ئاوادانی و مرۆڤایەتیەو دەسووتێت و وەکو ئاگرەکی بەهێز بەسەر دەدات کە هەکارەکیشی تەنیایە، ئەو تەنیاییەش زیاتر بەهێی بە وەڵامی ئەوی

بەرامبەرەوەیە، کە ئەم وەکو مەعشوقە، یان خەسڕەویست باسی دەکات. ئەو بەم بارودۆخەوە دەیبینێت کە ئەم لەسەر سووتانە کۆچی نە سەرنجی لێ دەدات و نە بایەخی پێدەدات و تەنانەت هەنگاوەکیش نانێت بۆ کوژاندنەوەی ئەو ئاگرەی دەیسووتێنێت. بۆکو واینیشان دەدات کە بوون و سووتانی ئەم هیچ بایەخ و گرنگیەکی لای ئەو نییە.

لە دۆقەکەدا هاتووە:

لە پشت پەردەی زمانەوە بیر لە هەبوونت دەکەمەوە/ سەرنجی لەشولارت دەدەم؛ پەووشەی ئاوەناوەکان / دەبارێنم بەسەر ناوەکەتدا / تا هەموو بیرەوەرییەکانت بەدار دەبنەوە./ لەناو پەرژینی ئارەزووەدا بایەک دەگەین، تاریکایی/ دەبێتە کۆپرک رازی تاسەی ساڵان و رازی بەدەنگیمان دەشارێتەوە./ پەنجەرەکانی رابردوو دادەخەین. شەو و رۆژەکانمان / لەسەر تەنافێک هەڵدەخەین، بە بای وەرزێکی گوڕەنگ،/ وەرزی پەنجەم کەزر ببێتەوە./ مەڵی دەم قەفەسی تەنیایی بەجێ دەهێڵە، مەڵی دەت لە قەفەسی نیگەرانی / دەردەچێت، دەبن بە دوو چرە، بە دوو چێ، / بە دوو گوێ بە دارهەناری رۆژگارەوە./

لە دەستپێکی دۆقەکەوە هەتا سەرەتای ئەم کۆپلەیە، دووانەی من / تە، وەکو دوو جەمسەری بەرامبەر بەیەک وەستاون و ماوەی نێوانیان زیاتر فراوان دەبێت و سەرئەنجام لە رووی شوێنەوە وەکو ئەرێ / ئەوە باس دەکرێن، واتە هەریەکەیان لە جەمسەرێکە. کاتێک جەمسەرەکانی دووانەی ئەرێ/ ئەوە لەبەرامبەر یەکتردا دەردەکەون، یان خاسیەتی دووانە وەردەگرن، مانای وایە گەیشتنی ئەم دوو جەمسەرە بەیەکتر چاوەڕوان نەکراوە. ئەمەش لە بنیادی دۆقەکەدا باری دابەزان درووست دەکات. وەکو دەبینرێت لە سەرەتای دۆقەکەوە تا ئەرێ دابەزان بارێکی دیارو ئاشکرایە لە زوان من / تە-دا، بەجۆرێک کە دەشێت من بڵێت: سەباری داواو تکای زۆری من، بۆتە نێک هەوێنادەیت ماوەی نەوانمان کورتتر بکەیتەوە، بۆکو بە ئاراستەی دوورکەوتنەوەی زیاتر هەنگاو دەنێیت و ئەو ماوەیە زیاتر فراوان دەکەیت. بۆتە بە بەوونی بنەمایەکی دیارو ڕێگاخۆشکەر بە نزیکبوونەوەو کۆتاییهێنان بە باری دابەزان، لە شێوەی جووڵەیەکی میکانیکیدا، یان لە هەڵچوونێکی بەپەلەی بە بەرنامەدا، ئاماژەی کۆتاییهاتنی باری دابەزان دەکات و باسی دەستپێکردنی باری لەکتر نزیکبوونەوەو بەیەکگەیشتن دەبینرێت.

ئێستا ئەم لە پشت پەردەی زمانەوە بیر لە بوونی ئەو دەکاتەوەو بە خەیاڵ سەرنجی لەشولاری دەدات. واتە ئەم لە ڕێگای زمانەوە یان بە قسە پەیوەندی لەگەڵ ئەو ناکات، بۆکو بە بەدەنگی بیر لە بوون یان هەبوونی ئەو دەکاتەوە. بەگومان ئەو وەکو مرۆڤێک ئەم بیری لە بکاتەوە یان نا، ئەو بوونی خۆی هەیەو بیرکردنەوەی ئەم هیچ

کاریگەرییەکی لەسەر هەبوونی ئەو نییە. واتە ئەم بۆ خۆی بیر لە هەبوونی ئەو دەکاتەوە ئەم بڕیارەک بۆ ئەوەی هیچ وەڵامدانەوەیەکی ئەوی بەرامبەری پێگەیشتبێت، بۆ خۆی بیر لەو دەکاتەوە. ئەمەش ئەوە نیشان دەدات کە ئەم لە دڕندەیی ئیرادەی خۆی کەوتووەتە ژێر کاریگەری و هەژموونی ئەوەوە، هەرچەن بەوادارێک دەکەوێتە ژێر کاریگەری و هەژموونی خوداوە ناتوانێت لە سایەو پەیوەستبوونی ئەو دەربچێت. هەرچەن دڕندەشک، سەفیەک، موریدێک کەمەنکەشی شێخەکەی بووە ناتوانێت لەی دووبکەوێتەوە، هەرچەن کەسی عاشق ناتوانێت رایەڵەی بەهەزی عەشق بپچڕێنێت و لە مەعشوقەکەی دووربکەوێتەوە. کەواتە ئەستا ئەو لە بارەکی بەهەزدایەو ئەمی خستووەتە ژێر هەژموونی خۆیەوە، واتە ئەو بڕیارەک بوونی هەیە بۆیە ئەم بیری لە دەکاتەوە، بەڵام واپەدەچێت کە ئەو بیر لەم نەکاتەوە. ئەمەش بڕیارەک ئەوە نیشان دەدات کە لە روانینی ئەوەوە ئەم بوونی نییە. ئەم ئەستا لەم بارە لاوازدایە، بۆیە لە رووی دڕوونیەوە دۆیەوێت بە جۆرێک بوونی خۆی نیشان بدات، ئەوەش وای لە دەکات لە خۆیادا لای خۆیەوە کەتایی بە هەوەستی بە وەڵامیی ئەو بهێنێت. پێشتر بەئاشکرا باسی ئەوەی دەکرد کە ئەو نەبایەخ بە ئەم دەدات و نە لای لە دەکاتەوە نە لە ئەوپەڕی کارەساتدا بەهانایەوە دێت. بەڵام ئەستا وایدەبینێت کە بارودۆخەکە بە گوێرەی ئەو گۆڕاوە. بەڵام لە راستیدا پەیوەستبوونی ئەم بە ئەوەوە زیاتر هاوشێوەی پەیوەستبوونێکی سۆفیانەیە بە شێخەوە. واتە هەرچەن سۆفی یان دڕوێش بە شێخەکەی دەسوتێت و شێخیش ئاگای لەو نییە. ئەمیش بە ئەو دەسووتیت و پەدەچێت ئەو ئاگای لە ئەم نەبێت.

ئەم کاتێک بە بە دەنگی، بیر لە هەبوونی ئەو دەکاتەوە، لە خۆیادا وێنای ئەو دەکات و سەرنجی لە دەدات، بەڵام لەبری ئەوەی سەرنج لە لایەنە ڕۆحی و مەعنەویەکانی ئەو بدات، سەرنجی لەشولاری دەدات. ئەم دەربڕینە دەلالەتێکی ئاشکرای سێکسی هەیەدگرێت، واتە روانینی ئەم بە ئەو کاتە بیر لە هەبوونی ئەو دەکاتەوە روانین نییە بە رووبەری ڕۆح، بەڵکو روانینە بە رووبەری جەستە. ئەم باسی ئەوە دەکات لە کاتێکدا بیر لە هەبوونی ئەو دەکاتەوە، ئاوێناو دەخاتە پاڵ ناوەکەی. ئاشکرایە ئاوێناو ئەرکی وەسفکردنی ناو دەبینێت، کە دەشێت لایەنی ئەرێنی و جوانی ناوەکە دەربخات، یان بەپێچەوانەوە، بەڵام ئەم ئەرکەکی تر بە ئاوێناوەکان دەسپێرێت، ئەرکێک لە دڕوەی ئەرکی زمانیی ئاوێناوە. ئەم دۆیەوێت لە ڕێگای دانپاڵی ئاوێناوەکانەوە، بیرۆڕیەکانی ئەو بەداربێنەوە. واتە ئەم بیرۆڕیەکان وەکو بوونێکی زیندوو تەنانەت هوشیاریش نیشان دەدات، چونکە بەداربوونەوە زیاتر خاسیەتی مرۆڤ، مرۆڤ

بەدارد بەتەو، هەروەک بیرەوەرییەکانیش خاستی مرۆڤن یان باشتر وایە بڵێین بیرەوەری مرۆڤ ئەوانی یاد دەکەوێتەو. نەک بیرەوەرییەکان خۆیان بەدارببنەو. بیرەوەری بریتیە لە تەماری رووداوەکانی ژیان لە ئاستی ئاگایی و نائاگایداو تەنیا خودی ئەو مرۆڤ، یان ئەو کەسانەی دەتوانێت بیرەوەرییەکانی یاد بکەوێتەو کە خاوەنیانن. ئایا ئەم دیاردەیە ئەو کام بیرەوەرییانەی یاد بکەوێتەو؟ لە جوگرافیای دەقەکەدا بەجگە لە ئازارو ژان و سووتان و دڵشکاندن و تەنیایی و بە وشەی ئەوی بەرامبەر تاکو ئێستا شتێکی تری ئەوتەمان نەبینووە. ئایا هیچ یادەوەرییەکی خۆش لە نەوانیندا هەیە، هەتا ئێستا ئەم هەوڵبدات لە جگای بیادهێنانەوەی ئەو یادەوەرییانەو سەرنجی ئەو بە لای خۆی رابکێشیت و بەدەم داواکاری و تکا و هاوارکردنکانیەو بێت؟

ئەم لای خۆیەو لە دێڕەوەی واقیع و لە دنیای فراوانی خیاڵدا جیهانێکی تایبەتی درووست دەکات، جیهانێک کە پەدچێت جۆرێک بێت لە یەتەپیا. لەم جیهانە خیاڵیەدا ئەم کەتایی بە رابردووی دابڕان و نکۆڵی کردنی ئەو لە ئاوەدانەو بە ئەم دەهێنێت. هەر لە جوگرافیای ئەم یەتەپیایەدا، باسی ئەوە دەکات کە لەناو پەرژینی ئارەزوودا بەیەکتر دەگەن و تاریکی تاسەو ئارەزووی ساڵانی بەسەرچوو، نهێنی بەدەنگییان دەشارێتەو. لەرەشدا جارێکی تر پەداگری ئەم لەسەر حەزو ئارەزووە جەستەیی و دنیاییەکان دەبینرێت و وادەردەکەوێت ئەم تەنیا بە چاوی جەستەو لە روانگەی حەزە دنیاییەکانەو سەیری ئەو بکات. کاتێک ئەو وەڵامدانەوەیەکی ئەوتەی بە داواو تکای ئەم نییە، ئەم بەخۆیاڵ لەناو پەرژینی ئارەزوودا دەگات بە ئەو. تەنانەت پەدچێت ئەم ئەو جیهانەی بەخۆیاڵ دروستی کردووەو بەخۆیاڵ تیایدا پێکەوەن، لەبەر بەت بە واقیع و وەکو ئەوە دەدوێت کە دابڕان قەناغێک بووبێت و کەتایی هاتبێت و ئێستا بە واقیعی لە قەناغی بەیەکگەیشتن و یەکبووندا بن، بۆیە راناوەکانی من / تە دەبن بە راناوی ئێمە، یان راناوی لکاوی (ین، ان)، کاتە دەڵێت:" پەنجەرەکانی رابردوو دادەخین. شەو و ڕۆژەکانمان لەسەر تەنافێك هەڵدەخین". داخستنی پەنجەرەکانی رابردوو مانای پشتکردن لەو رابردووەی کە تیایدا ئەو نە بایەخی بە ئازارو ژان و سووتانی ئەم داوە، نە گوێی لە تکاو هاوارکردنی گرتووە. ئەمەش بەمانای ئەوە دێت کە دەفتەری ئەو رابردووە دادەخرێن و جارێکی تر ناگەڕێنەوە بۆ ئەو ساتە تاریکانە، بۆ ئەو شەو و ڕۆژانەی کە بەجگە لە ناسەر شتێکی تریان تێدا تەمار نەکراوە. ئەم لای خۆیەو بەناوی هەردووکیانەوە باسی بەجێهێشتنی ئەو رابردووەو دەستپێکردنی وەرزێکی نوێ یان وەرزێکی تر دەکات کە بە وەرزی پێنجەم ناوی

دەبات. بەڵام ئەم پاڵنەرەکی تر بۆ ناوهێنانی ئەو وەرزە باس دەکات کە بای وەرزەکی گوڕەنگە.
وەرزی گوڕەنگ بۆ مانای وەرزەکی جوان و ڕەنگاو ڕەنگ دێت کە ئاوەش نوێبوون و جوانی و خۆشی دەنوێنێت. لە دەقەکەدا ئەم فرمانی "کەزردەبێتەوە" دەداتە پاڵ ئەم وەرزی پێنجەم. فرمانی "کزردەبێتەوە" بۆ مانای وشکبوونەوە دێت بۆ زەوی دوای باران، یان بۆ جل و بەرگی تەڕ بەکاردێت کاتێک کەمێک وشک دەبێتەوە، هەروەها بۆ مانای گۆڕبوونیش دێت بۆ منداڵ و تەنانەت بۆ بۆچوونی ئاژەڵ و باڵندەش بەکاردێت. بەڵام لێرەدا خراوەتە پاڵ وەرزی پێنجەم. بەگومان ساڵ لە چوار وەرز پێکدێت. وەرزی پێنجەم دەشێ بەڵای شاعیرەوە ئەو کاتە بێت کە ئەم و ئەو بەیەک دەگەن. کە لەم بارەشدا دەشێت کزربوونەوە بۆ مانای هاتنی ئەو کاتە بەکارهێنرابێت.
ئەم لای خۆیەوە لەو یەکەپیایەی کە دروستی کردووە، هەموو شتێک بۆ پەی خواستی دڵی خۆی ڕێکدەخات و لە خەیاڵدا بەرنامەی بۆ دادەنێت و هەر بۆ خەیاڵیش ئەوەی دڵی دەیخوازێت جێبەجێی دەکات. ئەم گەیشتن بۆ ئەو وەکو ڕاستیەک باس دەکات و دەربڕین و وێنەکانی دوای بۆ ڕاستی زانینی ئەو خەیاڵە، ئاسایی لای ئەم وەکو ڕاستی نیشان دەدرێن. هەر بۆیە ئەم وێنەیەکی پەیوەست بۆ ڕابردوو نیشان دەدات کە دڵی وەکو مەڵەک لە قەفەسی تەنیایدا بووە، بەڵام ئێستا قەفەس بەجێدەهێڵێت، واتە کۆتای بە تەنیایی دێت، ئەویش بەوهۆیەوە کە لەگەڵ ئەودا بۆیەک دەگەن. بەڵام لە کاتێکدا کە ئەم دڵی خۆی وەکو مەڵی ناو قەفەسی تەنیایی نیشان دەدات، دڵی ئەو وەکو مەڵەک وێنا دەکات کە لە قەفەسی نیگەرانی دەربازی دەبێت. ئەگەر لە ڕوانگەی ئەمی شاعیرەوە سەیر بکەین ئەوا دەبینین کە ئەم و ئەو پێش بۆیەک گەیشتن هەردووکیان لە باری نائاسایدابوون و دڵی هەردووکیان لە قەفەسدا بووە، واتە دیل بوون. دڵی ئەم دیلی نەو قەفەسی تەنیایی و دڵی ئەویش دیلی نەو قەفەسی نیگەرانی بووە. بۆیەکگەیشتن لە ڕوانگەی ئەموە تەنانەت ئەگەر لە خەیاڵیشدا بێت، دەبێتە هۆی ئازادبوونی هەردوو دڵ، هەریەکە لەو قەفەسەی کە تیایدا دیل بووە. بۆیەکگەیشتن بە مانای سەرتاو دەستپێکەکی نوێی ژیان دێت، کە ئەم وای نیشان دەدات هەردوو دڵی ئازادبوو لە سنووری ئەو یەکەپیای بۆیەکگەیشتندا کە ئەو دروستی کردووە دەبن بە دوو نموونەی نوێ و جوانی سەردەم.
بە یەکگەیشتن لە خەیاڵداو پێکەوەبوون لەو یەکەپیایەی کە دروستی کردووە، زەمینەخۆشکەرن بۆ ئەوەی ئەم باسی ئەو و خۆی وەکو دوو عاشق بکات کە پێکەوە یەک جیهانیان هەیە و بە یەکتر نابن. هەرچەندە لە جوگرافیای دەقەکەدا هیچ وەڵام یان هێڵەستێکی ڕاستەوخۆی ئەوی

بەرامبەر نابینرێت، بەکو تەنیا لە رەگای دەربین و وەسفکانی ئەمەو دەزانرێت کە ئەو بوونی هەیەو لەگەڵ ئەمدا لەباری دابەاندا بوون و سەرباری چەندین داواکاری و تکاکردنی ئەم، ئەو هیچ وەڵامکی ئەمی نەداوەتەوە، بەڵام لە ناکاوکدا ئەم کەتاییهاتنی دابەان رادەگەیەنێت و باسی قەناغی بەیکگەیشتن دەکات. هەرچەندە لەم قەناغشدا دیسان هیچ کاردانەوەیەک یان هیچ وەڵامکی ئەو نابینرێت. هەربەیە پەمانوایە ئەو یەکگرتن و بەیەکگەیشتنەی ئەم باسی دەکات و رووبەرکی فراوانی دەقەکەی لەسەر بنیادنراوە، دروستکردنە لە چوارچێوەی خەیاڵدا، کە ئەمەش تا ئەندازەیکی لەبەرچاو بارکی ئاشکرایە لە شیعردا. شیعر خەی بەرهەمی خەیاڵو دروستکردنی جیهانکی جیاوازە لەو جیهانەی لە واقیعدا هەیە.
لەردا شاعیر دەڵێت:
چەند ساڵە ئەمە، تۆ و من، من و تۆ، هەردووکمان / لەگەڵ هەموو گوڵەکدا / دەکەکیش دەچنین / لەگەڵ هەموو بەربەیانەکدا ئاوابوونیش دەبینین،/ لەگەڵ هەموو هەڤینەکدا / ئاسمانکی هەورین دەتە رەمان./ لە کۆ، لە کامە باغچە گوڵک پەیدا بکەین / ئەم دوو دەەی من و تۆ بەنگەنە؟ بەن و بەرامەیک بدا بە رەحمان؟/ تۆ نازانیت ئەم ئەشقە لە کەیەوە دەستی پە کردووە؟/ ئەم گیایە چەن وا زوو زەرد هەگەڵا و/ دەنگی باەندە بچی وا بریندارە؟ کە هاتینە بەر دەروازەی شار،/ شارکمان بینی چەڵ و هەڵ؛/ کە رووەمان کردە دەشت و مەرگ و لەەواری نیشتیمان،/ بیابانکمان هاتە ەڵ نە سەرەتای هەبوو نە کەتایی./
ئەمی شاعیر جارکی تر وەکو ئەوەی لە یادی بچێت کە پەشتر ئەم لە خەیاڵدا لەگەڵ ئەودا بەیکگەیشتوون و بەوپەیەش دەبەت لە بری هەردوو راناوی من / تۆ وەکو دووانەیکی بەرامبەر، راناوی کەسی یەکەمی کە واتە ئەمە بەکاربهێنەت بۆ ئەوەی نیشانی بدات کە بەراستی و لە واقیعدا بوونەتە یەک، بەڵام سەرباری فراوانی رایەڵو داوکانی ئەو خەیاڵو بەرهەمهێنانی جەرک لە یەتەپیا، هەشتا نەستە نەکەوتووەتە ژێر هەژموونی ئەوەی خەیاڵ دروستیکردووەو ئەو بوونی شتەکان وەکو ئەوەی هەن نمایش دەکات و لە بری ئەوەی دانبنەەت بەو بەیەکگەیشتنەی لە خەیاڵدا رووەداوەو لە بری راناوەکانی من / تۆ، راناوی ئەمە بەکاربهێنەت، ئەو واتە نەست بەردەوام دەبەت لەسەر هەشتنەوە من / تۆ وەکو دوو کەسی سەربەخۆ کە هەشتا دیواری نەوانیان وەکو خەی ماوە. لەبەر ئەوە هەرچەندە من دەەت " چەند ساڵە ئەمە" بەڵام بەکارهێنانی راناوی ئیمە بەردەوام نابەت و راستەوخۆ بە دوایدا دەەت " تۆ و من، من و تۆ، هەردوومان" کە هەر سێ دەربەینەکە ئەوە نیشان دەدەن کە من / تۆ

هشتا هریەکەیان لە جەمسەرەکەو باری دابەزان وەکو خەی بەردەوامە. دووبارەکردنەوەی راناوەکانی من/ تۆ و پاش و پێش کردنیان هەرچەندە دەشێت بۆ ئامانجێ بێت کە گوایە جەرەک لە یەکسانی هەیە لە نێوانیاندا، بەڵام بەزەقی بەیەکنەگەیشتنی ئەو دوو جەمسەرە نیشان دەدات و بەدوای ئەوەشدا وشەی "هەردووماڵ" جەخت لەوە دەکاتەوە کە شتێک نییە بە ناوی ئەمە، ئەوەش واتای ئەوەیە بەیەکگەیشتن دروست نەبووەو قەناغی دابەزان کۆتایی نەهاتووە. هەربۆیە ئەمە نە وەکو راناوی کەسی یەکەمی کۆ و نە وەکو چەمک کە مەبەست لێی یەکبوونە، دروست نەبووە.

ئەمی شاعیر سەرباری ئەوەی باسی بەیەکگەیشتن دەکات، بەڵام دووانەی من / تۆ خاسەتی دووانەیی خۆیی لەدەستنەداوە، واتە ئەمان نەبوونەتە یەک گیان، بەڵکو هەشتا دوو گیانن لە دوو جەستەدا. لەپاڵ ئەم دووانەیەدا چەند دووانەیەکی تر لە بنیادی زمانی دەقەکەدا دەبینرێن وەکو دووانەی (گوڵ/ دەک، بەربەیان / ئاوابوون، هەڵفڕین / نیشتنەوە – ئاسمانێکی هەورین کە ئەمش مانای وایە هەور ڕەگای فڕین نادات و نیشتنەوە کۆتایی بە فڕین دێنێت-، دە / ڕەح، شار / چۆڵەوانی، دەشت، مەرگ، لێڵەوار/ بیابان، سەرتا / کۆتایی).

ئاشکرایە دووانەی بەرامبەر، یان دووانەی دژ یەکەکە لەو بنەما سەرەکیانەی کە گەردوونی لەسەر ئۆفرێندراوەو لەسەر ئەو بنەمایەش هاوسەنگی و هارمۆنیای گەردوون بەرهەمهاتووەو هەرچی بوون و جوڵەو کردارێکی نەو ئەم گەردوونیە بەرهەمی بوونی دووانەی بەرامبەر، یان دووانەی دژە. بە نموونە لەبەرامبەر ژیاندا، مردن هەیە، لەبەرامبەر ڕووناکیدا تاریکی هەیەو...تاد. هەر یەکێک لە جەمسەرەکانی ئەم دووانە بەرامبەر یان دژانە لەم گەردوونەدا بەشێتەوە، ئەوا ناهاوسەنگی دروست دەبێت و هارمۆنیای سروشت یان گەردوون تێکدەچێت و شتەکان ناهاوسەنگ دەبن. لە بارێکی لەوجۆرەشدا هەموو جوڵەیەک ڕادەوستێت چونکە هەموو جوڵەو پەرەسەندنێکی هەر توخم و ڕەگەزێک پێیوەندی بە ئەویتری بەرامبەرییەوە هەیە. هیچ ڕەگەزێک بەتەنیا و دوور لە ململانێ و کێبەرکێ گەشەناکات، کە ئەمش خاسەتی دووانەی بەرامبەر یان دژەکانە، هەر لەرەوە ئەو چەمکە فەلسەفیەی کە دەڵێت:" تەنانەت دژەکانیش تەواوکەری یەکترن" دەرکەوتووە.

ئەم باسی ئەوە دەکات کە دوای بەیەکگەیشتنییان ئەمان پێکەوە لەگەڵ گوڵدا دەک دەچنن. گوڵ هەمای جوانی و بەنی خۆشە، دەکیش هەمای بەربەست و ئازارو ناشیرینیە. لە ڕاستیدا ئەگەر هەموو سروشت گوڵ بێت، یان بە دەربەینێکی تر ئەگەر هەموو سروشت بریتی بێت لە جوانی

و بۆنی خۆش، دڵشاد بەهایەکی ئەوتەی نەبێت. واتە لە بارەکی وەهادا، مرۆڤ وەکو ژیرترین ئەفریدەبووی ئەم گەردوونە، دڵشیا نە هەستی چێژی جوانی پەرستی هەبێت، نە هەست بە جوانی بکات، نە هەستی بەنکردنی هەست بەو بۆنە خۆش بکات. بەڵکو بوونی ناشیرینیە وا لە مرۆڤ دەکات هەست بە جوانی بکات و چێژ لە جوانی وەربگرێت. بۆنی ناخۆش و نادڵگیرو هەستکردن بە ئازاری دەک، هەستی بەنکردنی خۆش و دڵگیری گوڵ دروست دەکات و هەستی حەوانەوەو ئارامگرتن لای مرۆڤ بڕەو پەیدەدات. ئایا بۆچی ئەمان لەگەڵ ناشتنی هەر گوڵێکدا دەکەکیش دەنێژن؟ ئایا لە هوشیاریەوە ئەوە دەکەن، یان لە راستیدا ئەوە یاساکانی سروشتە بە دروستکردنی هاوسەنگی وادەکات لە هەر شوێنەک گوڵێکی جوان بڕوێت نەک دەکەک ڕەنگە چەندین دەک دەوری بدات؟

ئەم ناڕاستەوخۆ باسی ئەوە دەکات کە ئەم دووانە بەرامبەرانە هەمیشە لەبەرامبەر یەکدا بوونیان هەیە، ئەگەرچی ڕاستەوخۆ بەئاشکرا لە ئاستی ئەم دەقەدا ببینرین یان نا، ئەوا لە سروشتدا هەن و لەبەرامبەر یەکتردا پێناسەیان هەیە. ئەم باسی ئەوە دەکات کە ئەم و کەسی بەرامبەر هەمیشە لەگەڵ بەربەیاندا، ئاوابوون دەبینین. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت مادەم بەربەیان هەیە، دەبێت ئاوابوونیش هەبێت، کە ئەم دووانەیەش هاوواتای دووانەی لەدایکبوون / مردنە، کە هیچ کام لەم دوو جەمسەرە بە بوونی ئەویتریان هیچ مانایەکی نییە. هەر بۆیە کاتێ یەک لە دوو جەمسەری هەر کام لەم دووانە بەرامبەرانە، یان دووانە دژەکانی نێو ئەم گەردوونە ببینرێت، جەمسەری دووەمیش وەک بینراو یان نادیار ئامادەبوونی دەبێت.

ئەم بۆیەکگەیشتن وەکو راستیەکی ڕەتنەکراوە باس دەکات و لەوە دەدوێت کە ئەم و ئەو پێکەوە دەفەن، واتە وەکو یەک هەبوو باسی خۆیان دەکات، کە لە هەموو جوڵەیەکدا پێکەوەن و هەر کاتێکیش بجوڵێن بەربەست لەبەردەمیاندا ئامادەیە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت لەبەرامبەر هەر جوڵەیەکدا وەستان هەیە، هەرچەن لەبەرامبەر هەر فەینەکدا نیشتنەوە هەیە. ڕەکخستنی یاساکانی گەردوون لەسەر بنەمای ئەم دووانە بەرامبەرانە بنچینەی سەقامگیری و هارمۆنیای سروشتە. کە هەرچی ڕەکخستن و سەقامگیری و سازانە کە مرۆڤ ئەنجامی دەدات، دووبارەکردنەوە یان لاسایکردنەوەی ئەوەی گەردوونە.

ئەم رایەدگەیەنێت کە پێویستیان بە گوڵەکە دەی هەردووکیان بەڵێنگەنێت و بۆن و بەرامە بە ڕەحیان ببەخشێت. بەڵام نازانێت لە کام باخچە ئەو گوڵە دەدەزنەوە. ئەم سەرباری ئەوەی جارەکی تر لەبری ئەمە راناوەکانی من/ تە بەکاردەهێنێت و لەبری دەی ئەمە دەربەینی " ئەم دوو دەی من و تە" بەکاردەهێنێت، کە وەکو پێشتر

ئاماژەمان بۆ کرد ئەوەش مانای بەیەکگەیشتنەو مانەوەیە لە باری دابەاندا. لە لایەکی تریەوە ئەم دیدوەت دەی هەردووکیان بۆ گۆڕانکاریەت، بەگومان ئەمەش لەگەڵ گەوهەری عیشقدا ناگونجەت، چونکە دەی عاشق لە هەموو دەمێك ناسکترو رەنگی دەی عاشق لە هەموو رەنگێکی تر جوانتر و پاکژترەو ئەو ناسکی و جوانی و رەنگینی و پاکژیە خاسەتی دەی عاشقە، واتە رەنگدانەوەی راستەقینەی ئەو دەیە. بەڵام ئەم دیدوەت دە بۆ گوڕ رەنگین بکات، واتە بۆ توخمێکی دڕندەکی دە بەرانگەنەت، کە ئەوەش خاسەتی بەیاخکردنی هەیە، واتە رووپۆشکردن، هەموو رووپۆشکردنەکیش جڕەکە لە شاردنەوەی رووی راستەقینەی شتەکان. هەبەت ئەو رووپۆشکردن و شاردنەوەیە بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ چەمکی عیشقدا ناگونجەت. هەروەك بەن و بنەمای دە دەبە رەنگدانەوەی راستەقینەی دە خەی بەت نەك بە رووپۆشکردن پەیبدرەت. دەی عاشق عیشقی لەدەڕێ، بەنی عیشق خەشترین بەنە، هەر بەم پەیەش دەی عاشق سەرچاوەی بەرهەمهێنانی خەشترین بەن و بنەمایە.
ئەم لە ئەو دەپرسەت داخە نازانەت ئەم ئەشە لە کێوە دەستی پێکردووە؟ رەنگە خوێنەر بپرسەت کام ئەش، یان ئەم مەبەستی لە ئەش چییە؟ بەگومان ئەو مەبەستی لە ئەشی سووتانی عیشقە. هەروەك ئەو دیسان پرسیار لە خەرایی زەردبووونی گیایەکی تایبەت و هەکاری بریندارەبووونی دەنگی باڵندە دەکات. ئەش و زەردبووونی گیا بەخەرایی و بریندارەبووونی دەنگی باڵندە، پێکەوە کەشکەی نائاسایی ئامادەکەن بۆ ئازارچەشتن، کە ئەویش کەشی عیشقە، بەڵام ئازاری عیشق لەناخدایەو تەنیا عاشق و مەعشوق هەستی پەدەکەن و تەنیاش ئەوان دەسووتێنەت و دەشەت عاشقی راستەقینە بۆ سووککردنی ئازارەکانی بۆ وشە، یان بۆ ئاماژە گرانی و سەختی ئازارەکەی بۆ دڕەوەی خەی دڕەبڕەت. دەشە ئەمیش لەڕەدا بۆ هەمان ئامانج باسی ئازارەکانی خەی بکات و لە ڕێگای باسکردنی بەیەکگەیشتنەوە ئەویش وەکو هاوبەشی ئازارەکانی خەی وێنا بکات.
ئەم بەناوی خەی و ئەوەو قسەدەکات و واینیشان دەدات کە پێکەوە هەندە هەنگاویان ناوە، بەڵام لەو کەشەدا کە ئەو لە دڕبەینەکانیدا وەکو کەشکەی ناجڕو ناهەموار وێنای دەکات بۆ ئەویە کە ئەوسەری شتەکان نیشان بدات و بەت سەرباری ئەوەی بەیەکگەیشتووین، بەڵام شتەکان لەم گەردوونەدا هەموویان ناجڕن. ئەو ناجڕییەش دەشەت پەیوەندی بە ناکارایی ئەمانەوە هەبەت بۆ دڕخستنی شتەکان وەکو ئەوەی لە راستیدا هەن و وەکو ئەوەی لە راستیدا رووینداوە، یان رووددەن. ئەمان دەنە بەر دەروازەی شار، بەڵام لەبری خەڵك و ژیان و قڕەباغی، ئەمان شارەکی چۆڵ دەبینن. چۆڵ ئاوەناوەکە بۆ وەسفی بیابان یان شوێنێك بەکاردەت کە ژیانی

تێدا نەبێت. کاتێ ئەو شار، کە دیارە شارێکی ناسراوە بۆچێ باس دەکات، مەبەستی ئەوەیە ئەو شارە ژیانی تێدا نییە. یان کاتێ روو دەکەنە دەشت و مەرگ و لەوێواری نیشتیمان بیابانێک دەبینن. دەشت و مەرگ و لەوێگا دەلالەتی کشتوکاڵ و بەرهەمهێنان و پێداویستیەکانی ژیان هێمادەگرن، بەڵام دەشت و مەرگ و لەوێگای نیشتیمان بیابانێکی فراوان و بێ کۆتایین، واتە ژیان و زیندەگانیان تێدا نییە. ئەم لە خەیاڵدا یەتەپیای بەیەکگەیشتن دروست دەکات و پێکەوە لەگەڵ ئەودا گۆ دەچێنن، بەرەبەیان دەبینن، دەفڕن، بەڵام دەک و ئاوابوون و نیشتنەوەش دێتە بەردەمیان. بە دوای گوێکەدا دەگەڕێن دەی هەردووکیانی پێ ڕەنگ بکەن و بۆن و بەرامە بدات بە ڕەحیان، بەڵام لەو ناچێت گوێکی لەوجەریان دەستبکەوێت. بەیە ئازارکان بەردەوام دەبن و شار چۆڵوانی و دەشت و مەرگ و لەوێگاش بیابانێکی فراون دەبێت. هەموو ئەمانەش لە ئاستی قوتری دەقەکەدا دەلالەتی ئازارو ناکارایی و وشکی و بێ بەرهەمی و ئاوابوون، واتە مردن یان لەناوچوون هێمادەگرن. لە کاتێکدا ئەگەر ئەم / ئەو بەیەکبگەیشتنا مانای کۆتاییهاتنی ئازارو وشکی و بێبەرهەمی دەبوو ، ئاوابوون ڕووینەدەداو گۆ بەسەر دەکدا زاڵ دەبوو، گەردوون بە هەمیشە لەبارو کاتی بەربیاندا دەمایەوە، کە مانای لە دایکبوون و بەردەوامی ژیانە.

ئەم باسی زەردبوونی گیا دەکات. ئەگەر ئەمان بەیەکبگەیشتنایە، گیا کە نموونەی زیندەگانی و ژیانە زەرد هێندەدەگەڕا، شار ئاوەدان دەبوو، دەشت و مەرگ و لەوێگا شین و پاراو و پشتەو پە بەرهەم دەبوون. ئەو کاتەش ئازار کە توخمی مەرگ و مەرگدەستێ بوونی نەدەما و ئاسودەیی و بەختەوەری کە توخمی ژیان و ژیاندەستین هەژموونی دەکرد. هەر ئەمەش کۆشی بەیەکگەیشتن و پێکەوەبوونە، چونکە بەیەکگەیشتن لەگەڵ خەیدا و لە هەناوی خەیدا ماکی بەرهەمهێنان و لەدایکبوون هێمادەگرێت، نەک ئاوابوون و کۆتاییهاتن. کەواتە سەرباری ئەفراندنی یەتەپیای بەیەکگەیشتن لە لایەن ئەمی قسەکەر، یان شاعیرەوە ، بەڵام تەنانەت لە سنووری خەیاڵ و لە جوگرافیای ئەو یەتەپیای بەیەکگەیشتنەشدا کە دروستی کردووە ئاراستە ژیان و عیشق و ئەوین نابینرێت، بەڵکو کۆشی قەڵەمڕەوی ئەو یەتەپیای بەیەکگەیشتنە کۆشی دابڕان و پەرتبوونە کە کۆشکی تراژیدی و مەرگساتیە.

لە دەقەکەدا هاتووە:

ئەمە وەرزی بیست و چەندمینە من و تۆ،/ هاژەی ڕووبارەکەی ناو دەمان دەشارینەوە،/ لووتکە بەفرینەکانی خەیاڵ دەشارینەوە،/ زەریا شینەکانی خوون پەنهان دەکەین،/ ناهەقین کەسەک / چاوی بە

برینەکانی ڕەحمان بکەوێت و ناهێنین / کەس گوێی لە گریانی تەمەنمان بێت؟/ تا کەی بە دەم شنەبای ئەوارانەوە پێ بکەنین؟/ تا کەی ڕووی خۆش پیشانی دارو دەوەن بدەین؟/ چەندەکی تر دەتوانین ناوی ئێم سووتانێ نەهێنین؟/ چەندەکی تر دەتوانین ناوەک لێم سووتانێ نەنین؟/

ئەمی شاعیر یان قسەکاری دەقەکێ بەردەوامێ لەسەر وانیشاندانی ئەوەی کە ئێم و ئێو کەتاییان بێ سەردەمی دابڕانی نەوانیان هێناوە، بەڵام هێشتا لە ڕووی بنیادی زمانەوە لە دەقەکەدا راناوی ئێمێ جێگای راناوەکانی من / تە-ی نەگرتووەتەوە. ئێمێ سەرباری ئەوەی " تێ" تێنیا وەکو راناوی کەسی دووەمی تاک ئامادەبوونی هەیە، کە لەسەر زمانی ئێمەوە ناودەبرێت، ئەگینا لە ڕووی وەڵامدانەوە، یان لە ڕێگای دەربینی وەڵامکەوە ئێو ئامادەبوونێ ناسەلمێندرێت و بوونی نییە. هەربۆیە لە جوگرافیای دەقەکەدا ئێم قسە دەکات، لەکاتی دابڕاندا بەناوی خۆیەوە و لەو کاتشەوە کە بە هیچ گەڵانکارییەک لە بنیادی زمانی دەقەکەدا پێیوەست بێ کەسی بەرامبەر، ئێم لە چوارچێوەی خۆیدا کەتایی بێ قەناغی دابڕان دەهێنێت و لەڕێ بەدواوە بە ناوی هەردووکیانەوە قسە دەکات، بەڵام لە بنیادی زمانی دەقەکەدا وەکو گوتمان ئێمە شوێنی من/ تێ ناگرێتەوە. لێم چەند دێڕێی سەرەوەدا، سەرباری ئەوەی پێشتر باسی بۆیەکگرێیشتن دەکات، بەڵام لێرەدا بەناوی هەردووکیانەوە لە چەند وێنەیەکی جواندا کە لەکچوون بەرهەمی هێناون باسی ئەوە دەکات کە ئێمان ماوەیەکی دوورودرێژ شتەکانی ناخیان دەشارنەوە. کە لێم وێنانەدا بەرجەستە دەبن (هاژەی ڕووباری ناو دێ، لوتکە بەفرینەکانی خەیاڵ، زەریا شینەکانی خەون)، هەموو ئێم وێنە جوانانە بەمبەستی ئەوە داڕژراون کە شاردنەوەی ئەوەی لە ناخدایە لە حەزو ئارەزوو، لە خواست و ویست، لە خەیاڵ و خەون بگەیەنن ئەنجام. لەبەرامبەر ئێم شاردنەوانەدا، کە ئێم وای نیشان دەدات ئێمان عیشقەکیان لە دەرەوەی خۆیان دەشارنەوە، بەڵام لە ئاستی قوڵتردا ئەوە دەبینرێت ئێمان حەزو ئارەزوو، خەیاڵ و خەونیان بە یەکتری لەیەکتری دەشارنەوە. دەشێت لێرەدا ئێو پرسیارە سەرهەڵبدات: ئایا ئێگەر ئێمان عیشقی یەکترن، بۆچی عیشقەکیان، حەزو ئارەزووەکانیان، خەون و خەیاڵەکانیان لەیەکتر دەشارنەوە؟

هەروەها ئێمان بواری ئەوە نادەن کەسێک ئاگاداری خێم و ئازار و ژانەکانیان بێت. ئێمان نواندن دەکەن، لە کاتێکدا ئازار ناخیان دەخوات، ڕەحیان پڕە لە برین، ژیانیان پڕە لە گریان، پێکەنین و ئاسودەیی و بەختەوەری بە دەرەوەی خۆیان نمایش دەکەن. ئایا ئێمە تێنیا گرفتی ئێمانەوەکو دوو کەس کە نەدەتوانن نهێنیەکانیان بە

یەکتر ئاشکرا بکەن، نەدەتوانن رووی راستەقینەی خۆیان بە دەرەوەی خۆیان نیشان بدەن؟ لە کاتەکدا لە پانتایی دەقەکەدا ئەمی قسەکەر وەکو دوو عاشق نمایشی خۆیان دەکات، بەڵام وەکو دەردەکەوێت هەریەکەیان لە جەمسەرێکن.
بەگومان مەرەف بە هەی ئەو سنووربەندییانەی دەوری داوە وەکو سنووربەندی رەفتاری و نەریتی و ئایینی و کۆمەڵایەتی و دەروونی و بەهەی سەرکوتکردن و لاوازی کەسێتی و باڵادەستی من- ئیگۆ- بەسەر تە- ئیدا- یان باڵادەستی رووبەری ئاگایی بەسەر رووبەری بە ئاگایدا لە پێکهاتەی مەشک یان عەقڵی مرۆڤدا، شتەکان حەشار دەدرێن و مرۆڤ بوویەکی خۆپارێزو پێیەوی سنووربەندی و یاساو رێساکان دەکات و ئەوش هەکارێکی سەرکیە بە ئەوی سەرباری برین و ئازارو روخانی ناوەوە، لە دەرەوەا نمایش بکات و خۆی وانیشان بدات کە ئاسودەو بەختەوەر و بە کەشیە. هەر ئەوش وای لێدەکات شتەکان بشارێتەوە. ئەم دوای باسکردنی حەزو ئارەزوو، خەون و خەیاڵ و ئازارو ژانەکانیان، دوای باسکردنی رووی ناڕاستی ئەوی هەیە، دەپرسێت، ئایا تاکەی دەتوانن باسی ئازارەکانیان نەکەن، تاکەی دەتوانن ناوەک لەو سووتانە نەنێن کە مەبەستی عیشقەکەیانە. بەگومان لێرەدا ئاماژەیەکی ناڕاستەوخۆ هەیە بە نەبوونی ئیرادەو توانا بە نیشاندان و درکاندنی شتەکان وەکو ئەوی لە راستی و لە واقیعدا هەن. ئەمش دیسان خاسێتەکی باو و باڵادەستی مرۆڤ و بەشەکی هەرە فراوانی ژیانی مرۆڤایەتی لەسەر بنەمای ئەم شاردنەوەو پەردە لەسەرنانە بنیادنراوە. کە ئەمش هاوتایە لەگەڵ ئەو یەتەپیایەی کە ئەم لە دەقەکەدا بە کەتاییهێنان بە دابڕان و بە نیشاندانی بەیەکگەیشتن لەگەڵ ئەودا دروستی دەکات.
ئەمی شاعیر دوای ئەوی هیوا دەخوازێت کە بتوانن ناوەک لەو سووتانە بنەن، پەنجەت لەو رووەوە ئومێدەکی ئەوتەی نەبێت. ئەو بەئومێدیش لەخەیدا گومان دەخاتە سەر شوناس و هەکاری ئەو سووتانە، کە دیارە وەکو ئەو دەیەوێت و پەداگری لەسەر دەکات هەکاری ئەو سووتانە عیشقە، بەڵام لە راستیدا پەیوەندی دوو عاشق وەکو ئەوی دەبێت و پەویستیشە لە بنیادی زمانی دەقەکەدا بەرجەستە ناکرێت و تەنیا لە ڕەگای خەیاڵ و دروستکردنی یەتەپیای بەیەکگەیشتنەوە هەوڵدەرێت بوونی عیشقەکی لەوجۆرە بسەلمێنرێت. کەتایی دەقەکە زیاتر رووناکی دەخاتە سەر بەئومێدبوونی ئەم لە ناونانی ئەو سووتانە. وەکو لە دوا بەشی دەقەکەدا دەبینرێت:
لە پەنجەرەی چاوانییەوە / دەوانینە ئەو رووبارانەی بە لاماندا تێدەپەڕن،/ ئاوەکمان لە نادەنەوە و گوڵە خشی ناپرژنن / بەسەر گوڵی ژاکاوی رووماناڵ/ لەو باندانە ورد دەبینەوە،/ سەرهەڵدەگرن،

روو دەکەنە چەپایی ئاسمان و/ جریوەیەکیش نابەخشنە چەوانیی خەیاڵمان./ چ بایەک دەتوانێ / ئەم دەسماڵە ڕەنگاوڕەنگانەی بیرەوەریمان / بەنەتە لەرینەوە؟/ چ وەرزێک باخی تاسەو چاوەڕوانیمان دەنەتە بەر؟/ چ مەمەک / تاریکیی حەوتساڵەی ڕەگای نەوانمان دەمژێنەتەوە؟/

ئیستا منی قسەکەر بە ناوی خەیی و ئەوی بەرامبەریەوە قسەدەکات و بەردەوامە لەسەر وانیشاندانی ئەوەی کە بەیەکگەیشتوون و بوونەتە ئەمە. ئەوەش لە ڕەگای بەکارهێنانی ڕاناوی لکاوی کەسی یەکەمی کە-وە نیشان دەدات کە بریتیە لە (ن، ان، م-ان). بەڵام لەم بەشەدا کە دوا بەش و کۆتایی دەقەکەیە، ئەم بە بەئومێدیەوە دەڕوانێتە هەموو ئەو شتانەی لە دەوروبەریاندان، لە هەموو ئەو جوانەی لە دەوروبەریاندا ڕوودەدەن. هیچیان نە جوڵەیەک دەکەن لەبەرژەوەندی ئەمان بێت، نە هیچ بایەخێک بە ئەمان دەدەن. نەهیوایەک لەو شتانەدا دەدەزنەوە، نە تروسکەیەک بەدیدەکەن تاریکایی ڕەگایان ڕووناک بکاتەوە ئومێدەکی گەیشتن بە ئایندەیان پێبدات. ئەمان بە ئومێدو چاوەڕوانیەوە دەڕواننە ڕەگاکردنی ڕووبارەکان، بەڵام ڕووبارەکان ڕەگای خەیان دەکەن بەبێ ئەوەی هیچ بایەخێک بە ئەمان بدەن. تەنانەت ئەو باڵندانەشی کە بەرەو قوڵایی ئاسمان سەری خەیان هەڵدەگرن بە جریوەیەکیش شتێک لە چەواڕوانی خەیاڵی ئەماندا تەمار ناکەن.

سەرئەنجام ئەم لە بەئومێدیەکی قووڵەوە پرسیار دەکات، جۆرە پرسیارێک کە بە وشەی پرسیاری " چ" دەپرسێت. بەگومان لە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەدا کە بە وشەی پرس دەکرێن وەکو وشەکانی" کێ، کەی، لە کوێ، چون، چ، چی،.." لە وەڵامدا چاوەڕوانی پێدانی زانیاری نوێ لەبارەی پرسیار لەبارەوە کراو دەکرێت. بەڵام لە پرسیارەکانی ئەمدا سەرباری ئەوەی بە وشەی پرسی " چ" کراون، چاوەڕوانی زانیاری نوێ ناکرێت، چونکە ئەو پێشخانەی پێش بەرزکردنەوەی پرسیارەکان ئامادەی کردووە، دڵنیایی لە وەڵامی نەرێی پرسیارەکان دەکاتەوە. ئەو دەپرسێت: چ بایەک دەتوانێ ئەم دەسماڵە ڕەنگاوڕەنگانەی بیرەوەریمان بەنەتە لەرینەوە؟ وەڵامی چاوەڕوانکراو ئەوەیە کە هیچ بایەک ئەو توانایەی نییە. چ وەرزێک باخی تاسە و چاوەڕوانیمان دەنەتە بەر؟ وەڵامی چاوەڕوانکراو ئەوەیە کە هیچ وەرزێک ئەوە ناکات. چ مەمەک تاریکیی حەوتساڵەی ڕەگای نەوانمان دەمژێنەتەوە؟ وەڵامی چاوەڕوانکراو ئەوەیە کە هیچ مەمەک نییە ئەوە بکات.

ئەم باسی ئەوە دەکات کە جوڵەی هیچ کام لەو ڕەگەزانەی سروشت ئەو ناویان دەهێنێت لە بەرژەوەندی ئەمان نییەو هیچ شتێکی ئەم سروشتە

لەگەڵ خواست و ویست و خەون و خەیاڵەکانی ئەماندا ڕەگ و ساڕاو و هاوهەڵوەستە نییە. ئەوەش ئەمانی خستووەتە گەشەی تەنیایی و دابڕانەوە، ئەویش ئەو دابڕان و تەنیاییەیە کە ئەم خەی لە دەستپێکی دەقەکەدا باسی دەکات، بەڵام دواتر تێی خەیاڵی فراوان دەکات و یەتەپیایەک دروست دەکات کە یەتەپیای کەتاییهاتنی دابڕان و بەیەکگەیشتنی ئەمانە، کە تا ئەو کاتەو دواتریش لە بری ئەمە بە من / تە باسی خەی و ئەوی بەرامبەر دەکات و وەکو ئاماژەمان بە کرد ئەوەش مانای نەگەیشتنە بە قۆناغی بەیەکگەیشتن. ڕاستە ئەم لە جوگرافیای یەتەپیاکەیدا باس لە بەیەکگەیشتنێکی تەواو دەکات، بەڵام مانەوە لە چوارچێوەی ئەو یەتەپیای بەیەکگەیشتنەدا بە هەتاهەتایە بەردەوام نابێت. هەر بۆیە لە کەتایی دەقەکەدا تەمی ئەو خەیاڵەی سنووری یەتەپیای بەیەکگەیشتنی چنیبوو، پەرش دەبێتەوەو ئەم دەگەڵتەوە بە ئەو بارە ڕاستەقینەو واقیعیەی کە تیایدایە، ئەویش باری تەنیای و دابڕانە. پەدەچێت ئەم لە خەیاڵدا بە دەربازبوون لە باری تەنیایی و دابڕان ئەوی دروستکردبێت و دیسان لە خەیاڵدا پەیوەندی عیشقی بنیادنابێت و بە ئەو عیشقە خەیاڵیەش سووتا بێت. دەشێت نەتوانینی ناونانی ئەو سووتانە کەدەرئەنجامی ئەو عیشقە خەیاڵی یان وەهمیە، بگەڵتەوە بە نەبوونی ئەو عیشقە لە سەر زەمینەی واقیع. بەگومان ئەگەر ئەو عیشقە لە ڕاستیدا هەبێت، هیچ پەویستی بە شاردنەوەو بەوە نییە لەناوهەنانی بترسن، چونکە عیشق ڕاستیە، هەموو ڕاستیەکیش ڕووتەو ڕووپەشکراو نییەو بە ڕووپەش و دەمامک ناشارێتەوە.

کەواتە لێرەدا دەگەیین بەو ئەنجامەی کە ئەوەی لەم دەقەدا ناتوانرێت ناوبهێنرێت، یان ناوی لە بنرێت سووتانیک نییە کە دەرئەنجامی عەشقێکی ڕاستەقینە بێت، بەڵکو سووتانێکە دەرئەنجامی تەنیایی و گەشەگیری و ڕووپەشکردنی ئەو تەنیایی و گەشەگیرییەیە بە عیشقێکی لە خەیاڵدا دروستکراو بە مەعشوقێکی وەهمی. ئەوەی دەسووتێت ئەمی قسەکەرە، کە لە تەنیایی و دابڕاندا دەژی. ئەوەی دەیسووتێنێت نەتوانینی داننانە بە ڕاستی تەنیایی خەیداو هەوداندە بە شاردنەوەی ئەو تەنیاییە لە ژێر دەمامکی عەشقێکی لە خەیاڵدا دروستکراو.

دیکتاتۆریەت لە ئێران.. سەرهاوکێ لە کۆتایی!...

عەبدولڕەحمان گۆرکی

ئێران شوێنی دیکتاتۆریەتە نییە و خەڵکی ئێران خوازیاری حکوومەتکی نیشتمانی و جەماوەرین. ئەم بنەمای خەبات بووە هەر لە سەرەتاوە تا ئێستا و بەردی بناغەی حکومەتی داهاتووی ئێرانە. بناغەیەک کە هەموو چین و توێژە جیاجیاکانی خەڵکی ئێران، بە ئاماژەی نەتەوەیی و مەزهەبی و سیاسییەوە، لە ژێر چەترێک کۆدەکاتەوە.

ئەم بنەمایە هەرچەندە خەڵکی ئێرانی لە دەوروبەری خۆی یەکخستووە، بەڵام لە بەرەی بەرامبەردا، دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت و پاشماوەکانی دیکتاتۆریەتی پێشوویشی لە یەکتر نزیک کردۆتەوە. ئەوان لەبەردەم خەڵکی ئێراندا ڕیزیان بەستووە و هەریەکەیان بە جۆرێک لە جۆرەکان، بەدوای مانەوەی سیستەمێکی دیکتاتۆری دا دەگەڕێن! یەکەمیان بە سەرکوت و لە سێدارەدان و کوشتن و تەقاندن و تیرۆر و تاوان و تاڵانکردن و ئەویتریان بە پشتیوانیکردنی ئەوەی یەکەمیان و لە ژێر دروشمی ئێپارتیزان و دژایەتیکردنی درۆزنانەی ئەوەی یەکەمیان! دەخەکی ئاگەزتر کردووە!

بەگومان هەکاری دیکەش هەن کە دەخەکیان ئاگەزتر کردووە. بەڵام ئەم زەمینەی ئاستەقینەی ئەو پشهاتانەیە کە لە ئێستادا لە پەوەند لەگەڵ ئێراندا ڕوودەدەن. لە ریزی پشەوەی خەباتی خەڵکی ئێراندا، هێکخراوەکی پشەنگ هەیە کە لە مەڕێ لە لایەن خەڵکەوە پاپشتی کراوە و هێزی سەرەکی گەلاوێژ لە داشتنی خەباگریان و هەروەها پێکهێنانی تاکە هێزی ئکاباری ئۆپۆزسیۆنی دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهی، واتا ئەنجوومەنی نیشتمانی موقاومەتی ئێران.

هەنگاوێکی مێژوویی و گرنگ

ئەم ئەنجوومەنە لە هەنگاوێکی مێژوویی و بەوێنە و لەم دواییانەدا، ناوی زیاتر لە (33000) کارمەندی گرتووخانەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئێران و لەوان سەرەك و ئەشکەنجەدەر(بازجو) و مەئمووڕانی ئیتلاعات و جەبەجەکارانی سزای ئیعدام، لەگەڵ (22000) وێنەی بەاو کردەوە که کاربەدەستانی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی تووڕە کرد. بەگومان ئەم کارە، یەکەم هەنگاوی موقاومەتی ئێران نەبووە بە ئاشکراکردنی زانیاریەکانی ڕژێمی ئێران و پشتریش، موقاومەتی ئێران پڕۆژە ئەتەمیەکانی

هێزیمی لە سەرانسەری جیهان لە قاودا، کە لایەن بەرپرسانی باڵای دەسەاتە زلهێزەکانی جیهانەوە پشتەاست کرایەوە و ئەگەر ئەو کاری نەکردبا، ئەوە ئێستا کەمگەی نەوەدوەتی لە دەخەکی زەر بە ئازاردا دەبوو.
ئەنجووەنی نیشتمانیی موقاوەتی ئێران لە هەنگاوی ئەم دواییەیدا ڕایگەیاند: "ڕکخراوی زیندانەکان، یەکەکە لە ترسناکترین و تاوانبارترین ئەرگانەکانی فاشیزمی ئایینیی دەسەاتدار لە ئێران تایبەت بە سەرکوت و ئێشکەنجە و ئێعدام". دوابەدوای نیگەرانییەکانی کەمگەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە (٦٨)هەمین بەیارنامەی خێدا، کە لە ٢٥ی سەرماوەزی رابردوودا پێشلکارییەکانی مافی مرۆف لە ئێرانی شەرمەزار کردبوو، "بەرپرسی ئەنجووەن داوای لە لێژنەی ئاسایش و دژەتیرر کرد تا راستییەکانی تایبەت بە دادوەریی رژەم لە ئێران و بە تایبەت ئەوەی لە ناو زیندانەکانی رژەم لە ئاادایە، کەبکرێنەوە و بخرێنە بەردەستی خەک و نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕکخراوە نەوەوەتییەکانی مافی مرۆف بە ئەوەی جیهان بزانەت لە ئێران چ ەوودەدات".
لەم ئاشکراکردنەکەدا، ناوی (١١٦٩) کەس لە ئێندامان و بەرپرسانی ڕکخراوی دادوەریی ویلایەتی فەقیهی و لەوانە لیستی ناوی (223) بەرپرس و سەرکردە، پیاوکوژانی ئیتلاعات و جەبەجەکاری سزاکان، وەک کارناس، ئێندامانی بارگای ناوەندی و ژمارە تەلەفونەکانیان و ژمارەی تەلەفۆنی ناوخەیی و ژمارەی فاکس و (100) وێنەیەکی دزگای دادوەری ڕژەم لە (23) پارزگای ئێران و هەروەها ناوی (2273) زیندانیی سیاسی و عەقیدەتی لە دزگای دادوەریی رژەم، لە قاو دراوە.
نموونەیەک لە لیستەکی "زەر نهێنی"، کە ناوی زیندانیانی ڕاپەینی خەکی ئێران دژ بە حکووەتی لە خ گرتووە، بەشەکە لەو هەنگاوە و بەو پەیە، جگە لەو (267) زیندان و گرتووخانە و ئوردوگا و ناوەندی چاکسازیی سەر بە ڕکخراوی زیندانەکانی رژەم لە مانگی پووشپەڕی ساڵی 2020 (1399)، هەزی ئینتیزامی (159) گرتووخانە و وەزارەتی ئیتلاعات (147) ناوەندی دەستبەسەرکردنی جیای هەبووە.
بەپێی ئاماری نووسینگەی زیندانەکان، (5197) کەس لە ژێر سزای لەسەدارەداندان. لە ساڵی ١٣٩٩دا (107) کەس سزای بینەوەی ئێندام و (51) کەس سزای بەردبارانکردنیان بە دەرکراوە و (60) کەسیان، کە سزای لەسەدارەدانیان بە دەرکراوە تەمەنیان لە ژێر ١٨ ساڵیدایە.(5370) کەس کە سزای ئیعدامیان بە دەرکراوە کەسانکن کە بابەتی سیاسی تکەیە بە پەستی تاوانی ئاسایی کراوە.
ئەنجووەنی نیشتمانیی موقاومەت لە بەاوکردنەوەی ئەم

زانیارییان‌دا ئاماژە بۆ دەکات کە لە ئێستادا زیاتر لە (48000) زیندانی هەن کە بریاریان بۆ دەرنەکراوە و(بلاتکلیف)ن و (5398) کەسی بیانیش زیندانی کراون کە شارومەندی وڵاتانیترن.
لەم ئاشکراکردنەدا لیستی (12) ملیۆن زیندانی هاتووە لە ئاپڕەی (85) کەسی ئێرانیدا. (لە 30ی خەرمانانی ١٩٨١ەوە تا 16ی بانەمەڕەی 2022) کە (٥٧٩٠١٥) کەسیان لە ژنان پێکهاتوون. تاوانی دەستنیشانکراوی (8762) زیندانی لە مانگی بەفرانباری 2017 بەدواوە، بریتی بووە لە: سووکایەتیکردن بە وڵی فەقێ، بڵاوکردنەوەی بۆچوونی جیاواز، سووتاندن و لەناوبردنی لافیتە (بانەر) و تابلۆی (بیلبۆرد) دەزگاکانی حکومەت و وێنەی سەرانی شۆڕیم.
بەپێی "ڕاپۆرتێکی نهێنی و بڵاونەکراوە" کە لە مانگی خەرمانانی 2015 تەنیا بە ئێندامانی کابینەی "حەسەن ڕوحانی" ئامادەکراوە، "ساڵانە نزیکەی (600) هەزار کەس دەخرێنە بەندیخانەکانەوە" و "(2) ملیۆن و (400) هەزار خانەوادە تووشی کێشەی زەری دەبنەوە". لەم ئاشکراکردنەدا دوایین خشتەی کەدکراوی (325) زیندان و گرتووخانەی سەر بە ڕێکخراوی زیندانەکان لە دەسەڵاتی دادوەریی رژێم لە 31 پارێزگادا ڕاگەیەندراوە.
وەرزی هەڵمەتی خێک بە سەر دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت!
لە وەرزی هەڵمەت بە سەر دیکتاتۆریەتی ئایینیی دەسەڵاتداری ئێران و دەنگدانەوەی دروشمی ڕووخاندن لە ئێران و دەستبەسەرداگرتنی کێش و هەوای شارەکان و هاوکات لەگەڵ ئەمەیش، ئاشکراکردنەکانی موقاومەتی ئێران، ڕۆژ نییە یەکینەکانی شۆڕش و لایەنگرانی موقاومەت لە سەرتاسەری ئێراندا دەست بەسەر تۆڕ و و کامەراکانی کۆنتڕۆڵکردندا نەگرن.
لە ڕۆژی 12ی خەرمانانی ئەمساڵ و لە سەروبەندی ساڵیادنی مردنی (خومەینی)دا، شانەکانی شۆڕش لە ئۆپەراسیۆنێکی بەرفراواندا، دەستیان گرت بە سەر کامەراکانی چاودێریکردن لە شارەوانیی تاران و دەزگای "تارانی من" و کامەراکانی چاودێریکردن بەسەر گۆڕی (خومەینی)ەوە و هەروەها بارەگای ئیبراهیم ڕەئیسی (ناسراو بە جەلادی67)، وەزارەتی ئیتلاعات، سوپای پاسداران و هێزی سەرکوتکەری ئینتزامی و گۆڕستانی(بەهەشتی زەهرا) کە بە گشتی (5138) کامەرای چاودێریکردنن.
ئۆگەرچی ئەم کامەرایانە لەژێر کۆنترۆڵی شارەوانی تاراندا بوون، بەڵام لە ڕاستیدا لە خزمەت (بیتولعەنکەبوت)ی وەلی فەقیهی، واتا عەلی خامنەیی و ئیبراهیم ڕەئیسی (سەرکەماری رژێم) و سوپای پاسداران و دەزگای سەرکیی سەرکوتکردنن لە ئێران.

ەاپۆینی سەرتاسەری خەڵکی ئێران لە سەرەتای بەهاری ئەمساڵەوە بە هەی بەرزبوونەوەی نرخی خۆراک دەستی پێکرد و بە هووخانی بینای مەترپۆل لە ئابادان، و ئاشکرابوونی ڕەڕەی سوپای پاسدارانی خامنەیی لەم تاوانەدا گەیشتە لوتکە.
ئەم ئۆپراسیۆنە لەبەر ئەوە زەر گرنگە کە لە گەرماوگەرمی ئەم ەاپۆینەدا رووی دا و هاوکاتە لەگەڵ ساڵیادی مەرگی (خومەینی) و هەروەها ئامادەباشیی هێزەکانی حکومەت، کە لە ەاستیدا گورزێکی قورسە بە سەر پێکەری سانسەر و سەرکوتی دەسەاتی ئاخوندی.
خەڵکی ئێران بەسەر دیکتاتۆریەدا سەردەکەوێت!
لە دەخێکی وەها گرینگ و چارەنووسسازدایە کە پاشماوەکانی ڕژێمی (محەممەدڕەزا شای پەهلەوی) لەگەڵ ڕژێمی دەسەاتداری ئێراندا هاودەنگن و بە وتەی ڕەبەری شەشی ئێران، بەڕێز مەسعود ڕەجەوی "شا و ئاخوند دەیانەوێت بەسەر خەڵکدا فڕێز بکەن کە ئەوە غەڵەتتان کرد شەشتان کرد دژ بە ڕژێمی شا!". بیرەکەی شەش و ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت و وابەستەیی لە مەشکدا بسەنەوە!.. ەابردوو ڕەیشت و پەند لەم کارەتان وەربگرن و بە عەلی خامنەیی و ڕژێمی ستەمکاری رازی بن. دوور بکەونەوە لە شەش و بیری لەناوبردنی دەسەاتی ئاخوندی و سووتاندنی هەماکانی بخەنە لاوە. لە حەسرەتی ەابردووداە بسووتێن و لەگەڵ دەسەاتی ئێستادا بسازێن، بەڕێز سەیری داهاتوو مەکەن." بەڕێز مەسعود ڕەجەوی وتیشی کە نەوەی ئەمە "لەژێر ئاەای نە شێخ (واتا ئاخوند) و نە شا بە ئازادی خۆشا و دەستی بە چەک برد و چەکی هەڵگرت و بەرخۆدانی هەڵبژارد" و وتیشی: "هیچ هێزێک لە جیهاندا ناتوانێت پێش بە ەاپۆین و سەرکەوتنی خەڵکی ئێراندا بگرێت". "
بە ئاوەدانەوە لە ڕووداوەکانی چەند مانگی ەابردووداە ئەو ەاستیە دەردەکەوێت کە لە نێوان دوو بەرەی دژ بەیەکدا، شەشەکی قورس لە ئێران لە ئاەادایە. لە لایەک، هێزەکانی دوو دیکتاتۆری شا و ئاخوندان و پشتیوانانی کەلەنیالیستیان، کە ڕووی ئاشکرایان، دوژمنایەتیکردنە بەرانبەر بە سەروەری نەتەوەیی و جەماوەری و، لە لایەکی دیکەوە، موقاومەت و خەڵکی ئێران، کە بە دڕووشمی "نا بە شا و نا بە شێخ" بەیاریان داوە ئەم دیکتاتۆرییەتەی ئێستایش فەی بدەنە زبڵدانی مێژووەوە و خواست و ویست خەیان بخەنە سەر کورسی، و ئێران بخەنەوە سەر جیگەی ڕاستەقینەی خەی لە کەمەگەی نەوەدەەتیدا. وەک دیمەنێک کە مانگی جەژەردانی ئەمسالدا بینیمان کە گەیشتە لووتکەی خەی!
کەتایی

عەبدولڕەحمان گۆرکی
نووسەر و لێکۆڵەری سیاسی

سێ شیعری بۆنەکراوەی جەلالی میرزا کەریم

لە ئازی دووری

وەك ئەو گوڵەم
خەریکی سیسبوون و هەڵوەرینم
لە چلەی هاوینا
تینووی یەك تنوکە ئاوم
ئارەزووی دیتنت ئەکەم
ئەی ئەوگیانەی
بەهاتنت!
بیابانی هەڵقرچاوی گەرمی ژینم
ئەکەیتەوە وەرزی بەهار.
***
من لە خۆزگەی بینینیەوە تا
ئوقرە و ئارامم لەبەر هەڵگیراوە
کەچی ژیلەی دوورکەوتنەوەت
جارێکی تر بەبای نائومێدی
گەش ئەبێتەوە و ئەبێتە پشکۆ
بە یادگارا ئەچڕێ
بەڕووی خەماویما ئەپژێ
ناچار هەمدیس
وەك جارانم
لەگەڵ یادا، ئەبمە هاوڕەم
شەو و ڕۆژم
هەر خەمە و خەم.
***
بەڵام تیشکی یەك تۆز بڕوا

هەمیشە ئەمەنێ و ئەمبا
بۆ خولیایەك
بۆ دنیایی بۆوایەك
كە نەك ئێستا.. بگرە سبەی
گیانە! ئەبێ هەر پێم بگەی.
***
باخڕ هەبێ
گوڵەی باخمان بپشكوێ
ئەو ساكە بەیەكترئەگەین
جوانی سروشت تڕ ماچ ئەكەین
بەستەی زیندووی دڵمان ئەڵێین
بەرەو بەهەشت هەنگاو ئەنێین.
1968

-_____

نەمری خڕ

نازانم بۆ؟
خڕ پیرنابێ، قەت نامرێ
بۆچی تیشكە زێینەكانی كزنابێ
ناكوژێتەوە..
بۆچی هەردەم..
بەری ئاسۆش بگیرێ بەتەم
ئەم هەر هەڵدێ
بۆچی ئەگەر
سەراپای زەوی.. بەرگی ڕەشی پۆشیبێ؟
چیا تاریك
گۆماو لیتە
گوێ تەزیوی ژڕ بەفربێ
خڕ هەر هەڵدێ
بۆچی ئەگەر، ئێمەی مرۆڤ
بگرین.. بگرین
فرمێسك لەچاومان قەت نەسڕین
كەچی هێشتا خڕ
وەكو جارانی هەر هەڵدێ
بۆچی منا
گەورە ئەبێ و بەساڵا ئەچێ و پیر ئەبێ

کانی ئەتەق و دواجاریش وشك ئەبێ
هەموو شتێ ئەبێ و ئەمرێ
کەچی خۆر هەتادوایی..
تاکۆتایی
ئاوابوونی بۆ نییە و هەرهەدێ.
***
ئەگەر ئەمڕۆ لەلای ئێمە
لەبەر چاومان ون بێ.. ئاوابێ
لای خەڵکی تر
تازە هەدێ
بەشێك لەم زەویە جێ دەڵێ
نەء، بەشێکی ئەم زەویە
ئەو جێ دەڵێ
ئەگینا ئەو تیشکی گەشی
ئاوابوونی قەت بۆ نییە
تاسەر ئەژی
کوژانەوەشی بۆ نییە.
***
نهێنی ئەم نەمریەی خۆر
لەوەدایە نەجووڵاوی جێی خۆیەتی
بەندی تەم و پەڵەی هەوری چۆکن نییە
خولیای بیری ڕەشی ونبوون نییە.
***
ئێمەش!
ئەگەر وەك خۆر
بیری گەشمان
نەجووڵاوی جێگای خۆی بێ
گەر سەربەست بین
بابشمرین
مانای پیربوون قەت نازانین
هەست ئەکەین و باش ئەزانین
مایەی ڕاستیی ژیانین.
1958

هاوارێك

ئەی دەنگی کپکراوی دەروون!
بۆرە جووڵە..
ئەی یادی ماتەمینی ڕۆژگاری بەسەرچوو
ژیلەی خامۆشی ئەمڕۆم بۆنەرە وروژم
ئەی ئاوازی خەمناکی ڕابوردوو
ئەی گیانی تاساوی مردوو
بۆنە جۆشی پڕ لە سۆز، بەستەی زیندوو
ئەی چاوی نوستوو
تۆش پڕووی نیشتوو
ئەی لەشی ماندوو
جووڵەیەك! تەزوو!
بام بەسەرچڕ، دونیا.. ڕابوردوو
ئەمڕۆ و سبەینێ مەبەستە
سبەینێیی پڕ خۆزگە و بەستە.
***
ئەی ئادەمیزاد..
تۆی خوڵقێنەر،
خوڵقێنەری خەمناکی خەست
خوڵقێنەری دنیای شادی
هێنانەدی خواست و مەبەست
تۆی بزە و گریان
تۆی مەرگ و ژیان.
***
سەرم سوڕماوە لەئادەمیزاد
لە قوڕپی گریانی
منی ئادەمیزاد.. سەرم سوڕماوە
لە خۆم.. گریانم
لەوەی جار و بار شاد، کامەرانم.
***
سەرم سوڕماوە
بەڵام.. وتەیەك.. سۆزێك.. هاوارێك
لەناخی دڵا.. واهاتە جۆش
هاتە بزوان
بەرەو ڕشتنی شەپۆلی دووان
دەی ڕەهێڵە..
بام سەراپای ئەم ڕۆگا وڕێە
بڕیتە چراخان

بەرەو مەبەندی پڕ شادی ژیان.
***
بادوور بڕۆین
دوورتر لەخۆر
بام خەمناکی بەجێ بهێڵین
بام ئاگری دەر بشکێلین
دوور .. دوور بڕۆین
بەسە ئیتر، بام خەم نەخۆین
بەرەو مەبەندی شادی ژین
هەنگاوبنێین.. بڕۆین.. بڕۆین..
1958

تێبینی:
لە 26/5/2022 لە سلێمانی دەفتەرێکی کۆچکردووم لە خوشکی جەلالی میرزا کەریم، ڕووناك خان، بەچاوڕوونی: (ئاری قادر میرزا کەریم، سەرخۆ سیروان نەورۆزی) وەرگرتووە، چەند شیعرێکی بەناونەکراوەی تێدایە. ناوە ناوە بەناویان دەکەمەوە.
سەباح هەنجەر

ئایا لە ئەراندا کۆماری سۆسیالیستی دەمکرێت؟.. حەمید تەقوایی .. وەرگێڕانی لەفارسیەوە: کاوە عومەر

لەسەر بنەمای چاوپێکەوتن لەگەڵ کەناڵی نوێ کەکراوەتەوە.
خەلیل کەیوان: جۆری حکوومەتی داهاتوو و بەدیلێکی گونجاوی دوای کۆماری ئیسلامی ماوەیەکی زۆرە تاوتوێ کراوە، چەپ و ڕاست هەریەکەیان بەدیل و پێکهاتە سیاسییەکانی خۆیان بە خواستراو و گونجاو و دەمکین دەزانن. با بزانین پێگەی چەپ و ڕاست و بەدیلە سیاسیەکان لە کەمەندگادا چۆنە و چانسی سەرکەوتنی هەریەکەیان چۆنە.

با ئەم پرسیارە لەگەڵ حەمید تەقوایی بخەینەڕوو.

حەمید تەقوایی: لە ساڵانی پاش هەرەسهێنانی یەکێتی سۆڤیەت لە کۆتایی نەوەدەکاندا ڕووبەڕووی هات وهاواری کۆتایی مێژوو و شکستی سۆسیالیزم و کۆتایی کۆمۆنیزم بووینەوە. بەڵام ئەوە لە چەند ساڵێک زیاتری نەخایاند تا ئەو هەراوزەنایە کەم بووەوە و دیسان هێز چەپ و کۆمۆنیستەکان لە وەاتە جەربەجەرەکان، لە ئەمریکاوە تا ئەوروپا، بوونە یاریزانی گرنگ لە سیاسەتی ئەو وەاتانەدا. چۆن هەڵدەسەنگێنی دەخی نەودەوەتی چەپ و ڕاستی ئەمڕۆ، دوای سی ساڵ لە ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت؟

حەمید تەقوایی: وەک ئاماژەتان پێدا ئەم هات وهاوارە لە چەند ساڵێک زیاتری نەخایاند و لەم دەیان ساڵەی دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت شتگەلێک لە جیهاندا ڕوویان دا کە بە تەواوی ئەو پێشبینی و هەڵسەنگاندنانەی ئەمە بە گەمانەوەی چەپ و کۆمۆنیزمی ڕاستەقینە، کەهەر لە هەمان کاتی بارودۆخی دوای یەکێتی سۆڤیەتدا هەمان بوو پێسندو. پشتڕاست کردەوە .

لە لایەکەوە تیئۆرێکی گرنگ کە حکومەت و بیرمەندانی ئەردوگای ڕۆژئاوا لەو سەردەمەدا خرایەڕوو، ئەوە بوو کە ململانێی چینایەتی کۆتایی هاتووە. بەڵام فۆکویاما ئەم تێزەی هەبوو. باسی کۆتایی مێژووی کرد و پێی وابوو لەمودوا جیهان دەبێتە بەهەشت و لە هەموو شوێنێک ئاشتی و ئارامی و پێکەوژیان دەبێت. وا دیارە ڕەگ و ڕیشەی هەموو کێشەکانی جیهان بوونی یەکێتی سۆڤیەت بێت و دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و گەمارۆی هەموو کێشەکان چارەسەر دەبن. بەڵام هەر زوو ئەوە ڕوون بووەوە کە نەک هەر ئاشتی و ئارامی لە ئارادا نییە، بەڵکو جیهانی دوای جەنگی سارد بۆ خراپی کۆتێتە ناو بارگاوکەوە کە تەنانەت بە خەیاڵیشدا نەدەکرا. لە هەمان کاتدا لەگەڵ ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، حکومەتی ئەمریکا هێرشی کردە سەر عێراق. ئەم شەڕە کە بە جەنگی کەنداو ناسرا، سەرەتای کارەساتێک بوو لە ناوچەکەدا، کە تا ئێستاش ئەنجام و کاریگەرییەکانی دەبینن. لە هەمان کاتدا شەپۆلی دراوسێیەتی لە یوگسلاڤیا ڕوویدا و ناڕەزایی خەڵکی ئازادیخوازی جیهانی وروژاند. دوابەدوای ئەو ڕووداوانە بینیمان لە دوو ئاستدا، یەکەکیان لە ئاستی تیۆری و حزب و مەیلی سیاسیدا، ئەوی دیکەیان لە ئاستی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و ململانێی مەیدانی و شەقامدا، جیهان زیاتر و زیاتر چەپ و ڕادیکاڵ بوو. لە ئیفراندەمکدا کە لە ساڵی ٢٠٠٠ لە ئەوروپا بەڕێوەچوو، مارکس وەک بەناوبانگترین پیاوی هەزارە هەڵبژێردرا. لە کاتی قەیران یان دامانی ئابووری ساڵی ٢٠٠٨ جارێکی دیکە تیۆری مارکس

بە سەرمایەی خەیاڵی ناسەندرا و دەزرایەوە و لەلایەن خوێنەرەوە پێشوازی لێکرا. لە ساڵانی ٢٠٠١و ٢٠٠٢ بزووتنەوەیەکی گەورەی دژە جەنگمان هەبوو کە ناڕازایەتیمان دەربڕی بەرامبەر بە لەشکرکێشی ئەفغانستان و عێراق. پاشان بزووتنەوەی دەستبەسەرداگرتنی ناسراو بە ((occupy Wall Street هەبوو، کە لە مەیدان و لەسەر شەقامەکان لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژئاوا بە دروشمی زۆر ڕادیکاڵەوە، لەنەویاندا دروشمی ٩٩٪ بەرامبەر ١٪، کێش و هەوای سیاسی بەتەواوی لە بەرژەوەندی چەپ گۆڕی. لە هەمان کاتدا شاهیدی شکستخواردنی ناوبراو بە بەهاری عەرەبی بووین، کە بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی ئەنجامەکانی چی بوون و سەرکەوتوو نەبوون یان سەرکەوتوو نەبوون، ئاماژە بوون بۆ وەرچەرخان بۆ لای چەپی ناڕازایەتی و مەیل و ئایدیا سیاسییەکان لە سەرانسەری جیهاندا. دەمەوێت بڵێم ئەو خەباتە چینایەتیەی کە زانیانی سەرمایەداری کۆتایی پێهاتنیان ئادەگەیاند، لە خودی خۆرئاوا و لە ئەوروپا و ئەمریکا و لە ناوچەکانی تردا لەسەر ئاستێکی گەورەترو فراوانتر بوو، و نیشانی دا کە جیهان خێرێکی زیاتر و... زیاتر بۆ هەموو بونەوەری 99% لەگەڵ لەسەدا ١٪ سەرمایەدارەکان و حکومەتکانیان دەوات.

لە ئاستی حیزب و هێزدا بینیمان کە پارتە چەپەکان لە یۆنان و لە ئیسپانیا و بەریتانیا و فەرەنسا و ئەمریکا و لەم دواییانەشدا لە شیلی جەماوەری بوون. لە ئەمریکا کە بە شێوەیەکی نەریتی چەپ و سۆسیالیزم تابۆ بوون و هەرکەسێک تەنانەت خۆی بە سۆسیالیزمەوە گرێ بدات، دەنگی خۆی لەدەست دەدا و لە سیاسەتدا گۆشەگیر و پەراوێز دەخرێت، بە پێچەوانەی کەسێکی وەک بێرنی ساندرز کە بە هەموونی لە هەڵبژاردنەکەدا ئایگیانەدبوو کە سۆسیالیستە. بوو بە ناوبانگترین کەسایەتی سیاسی ئەمریکا. بەدەر لەوەی کە ئەو سۆسیالیزمەی کە دەیڵێن چەندە واقیعی یان ڕادیکاڵە، گرنگە لە سەردەمی ماکارتی لە ئەمریکاوە تەنانەت ناونانی سۆشیالیزم گوناهێکی گەورە و تابۆ بوو، تەنانەت هیچ سیاستەمدارێک نەیدەتوانی بە خۆی ناوی سۆشیالیزم ناوببات. لە کۆمەڵگایەکی وادا سیاستەمدار خۆی وەک سۆسیالیست دەناسێنێت و زۆرترین جەماوەریش بەدەست دەهێنێت. یان پارتێکی وەک پۆدیمۆس لە ئیسپانیا گۆشەدەکات. یان ئەمە لە هەڵبژاردنەکانی فەرەنسادا ئەو حزب و چەپی ڕادیکاڵەی کە پێیان دەوترێت فەرەنسای نەدەڵاو، لە خولی یەکەمدا دەنگێکی تاکەیەك بەرز بەدەست ئەهێنن و بە جیاوازیەکی کەم لە سێیەم دەبن. بگومان ئاستەوی تونديویش چالاک بووە و بۆ لوتکەی شاندی ترەمپ لە ئەمریکا یان پارتی لەپێن لە فەرەنسا بۆرز

بووەتەوە، بەڵام ئەم نەرمی کەمێگاکانە لە کاتی قەیرانی ئابووریدا. ئەوەی بە ناباو دادەنرا یان حساب دەکرا، بە تایبەت لە سەردەمی دوای سەفیەتدا، سەرهەڵدانی چەپەکانە لەم دەخەدا.
هەموو ئەم هەوتانە نیشانەی هەڵگەڕانەوە و نائازیبوونی قوڵی خەڵکی ئەم وڵاتانەن لە دەخی ئێستا و بەناوبانگکردنی تەواوەتی بیرکە و بەڕێزکانی نەزمی نوێی دوای سەفیەت. هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە هەوتی جیهان لە سی و یەک سانی دوای هووخانی یەکێتی سەفیەت گەڕاوە بە ئایدیا و ئامانجی چەپ، چ لە مەیدان و چ لەسەر شەقام و چ لەسەر ئاستی حیزب و کۆسایەتی ، بە تایبەت لە نێو نەوەی گەنجدا.. هەوادارانی زیاتر بەدەرەوە.

خەلیل کەیوان: با دەخی نوێدەوەتی چەپ و ڕاست بەجێبهێڵین و مامەڵە لەگەڵ دەخی ئێراندا بکەین. پێگەی چەپ و ڕاست لە ئێران چییە؟ زەربەی هەزە ڕاستەوەکان و میدیاکانیان ئەو باوەڕە لە کەمێگادا پەمپ دەکەن کە دەستوورێکی پاشایەتی باشترین شانسی هەیە بە ئەوەی ببێتە بەدیلێک بە کۆماری ئیسلامی. لەم دواییانەدا هێنگە ئاگاداربن کە ڕاپرسییەک کە لایەن دامەزراوەیەکی ڕاستەوەوە ئەنجامدراوە دەریدەخات کە سیستەمی دەستووری پاشایەتی زەر لە پێش بەدیلەکانی دیکەوەیە، کە تێیدا بەدیلی سیاسیستی تەنیا لەسەدا دوو لایەنگری هەیە. بیرکەی تە چیە لەم بارەیەوە؟
حەمید تەقوایی: سەرەتا تا ئەو شوێنەی کە پەی دەوترێت ڕاپرسی، دەبە بەڵم کە ئەم لە ڕاستیدا بەشکە لە پەوپاگەندەی ڕاستەو و میدیاکان کە دەیانەوێت بەدیلی ڕاستەو لە ئێراندا بنیات بنێن و پێشی بخەن. لەم ڕاپرسییەدا هوون نییە کە پرسیارەکە لە کە کراوە، خودی پرسیارەکان چەن دانراون، ئەنجامە ئاماریەکان یان حیساباتییەکانی ئەم ڕاپرسییە چەن ئەنجامدراون و هتد. هیچ کام لەمانە نازانرێت. ڕاپرسییەکی ڕاستەقینە کاتێک هووەدات کە سەمانگ مەڵێت بدەیت بە کەمێگا بە ئەوەی هێگە بە هەموو پارتەکان بدات بە حزبی کەمۆنیستی کرێکاری و حیزبە چەپەکانی تر تا ئازادانە قسە بکەن و قسەی خەیان هەبێت، دواتر بەدوای ڕای خەڵکدا بگەڕێن.
ئەنجامی ڕاپرسییەکی لەو جۆرە ڕاستەقینە و جێی متمانە دەبێت.
ئەگەر تەنیا گرنگی بە میدیای ڕاستەو بدەیت، میدیای فارسی زمان، کە زەربەیان دەیانەوێت پاشایەتییەکان بخەنگەڕێ و بەڕەوپێشی ببەن یان تەکەڵەیەک لەمانە تا دوێنە و ئەمڕۆ، بە شێوەیەکی سروشتی دەگەیتە هەمان ئەنجام کە بانگەشەی بە دەکەن. بەڵام ئەم فەزایە ڕاستەقینە نییە. بە زانینی کەش و هەوای ڕاستەقینە، پێویستە مرۆڤ شۆک و نائازایی دەربڕێت لە بزووتنەوەکانی ناو خودی ئێران، لە

شەقامەکان، لە ناڕازایەتی مامۆستایان، کرێکاران، خانەنشینان، لاوان، ژنان، ناڕازایەتی دژە ئایین، تەنانەت لە ئاهەنگی نوروز و چوارشەممەی سووری، لە ٨ی ئازار، ١ی ئایار، و هاوشوێکانیان لەبەرچاو بگرن. ئەمانە پێوەرە ئاستەقینەکانن. کاتێک سەیری ئەم ئاستیانە دەکەیت، کاریگەرییەکی ئەوتە لەو ئیدیعایانە و ئەو لێدوانانەی ئاستۆو نابینیت. داواکاری و دروشمی خۆک هەمووی چەپی و ئادیکاڵ. یەکسانی کە تایبەتمەندییەکی گرنگی چەپ و کۆمۆنیست و سۆسیالیستەکانە، لە کۆمۆگادا وەک دروشمی شەقام هاوار دەکرێت. موچەی خەیاڵی(حقوقهای نجومی) و نەهامەتی گشتی دروشمی بەردەوامی خۆکە، بژێوی ژیان بەبەشنەکراوی مافی ئەمەیە دروشمی خەڵکە. ئاپۆینەکسی جەماوەری نەک هەر لەدژی هەژاری بەکوو لەدژی دابەشکاری چینایەتی و بەشایی نێوان هەژاری و سامان و دژی گەندەڵی و تاڵانی حکومەت، ووبەووبوونەوەی چالاکانەی بزووتنەوەی کرێکاری لەگەڵ سیاسەتگەلێک لەسەر بنەمای خەپارەزی ئابووری، پلانی بەکۆمەڵبردنی شورایی و شوراکان کە کرێکارانی هەفت تەپە خستویانەتە سەر مێز داواکارییەکانی وەک خوێندنی بەبەرامبەر و فەربوونی بەبەرامبەر، کە لە کبوونەوە بەردەوامکانی شەقام و ناڕازایەتی مامۆستایان و خانەنشینانداوروژێنەرن، ئەو دەخە دژە ئایینییەی کە ژنان لە پێشەوەین یەکێکە لە گرینگترین ئاستییەکانی... هەلومەرجی سیاسی و ودەخی ئێران. ئەم ئاستیانە ڕەنگدانەوەی پێکهاتە و لایەنە جەراوجەرەکانی سیاسەتی کۆمۆنیستی، لەوانە سیاسەتەکانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران لەسەر ئاستی کۆمەڵگە و لە خەباتەکانی شەقامدا.

کەواتە کاتێک سەیری کۆمەڵگەی ئاستەقینە دەکەیت، کاتێک سەیری شەقامەکان دەکەیت، دەبینیت چەن چەپ هەزێکی کۆمەڵایەتی فراوانە، چەن ئامانجەکانی چەپ بوونەتە ئاڵای خەباتەکانی خەڵک. ئەم ئاستییە هەندە ئاشکرا و حاشا هەڵنەگرە تەنانەت ڕەبەری پاشایەتیش دەڵێت داهاتووی ئێران سۆسیالیستی دەبێت. تاجی خەی دادەنێت و دەڵێ کە دەسەڵاتی پاشایەتی دژی مافی مرۆڤ و دوا ژی ئێران تا بیست ساڵ دوای کۆماری ئیسلامی سۆسیالیستی دەبێت. بە پێچەوانەی ئەوەی کە ئاست ئەم پڕوپاگەندەیە لە میدیاکاندا دروست دەکات.

دوا خاڵ ئەوەیە کە باسی پاشایەتی خوازو دەستوورخوازەکانت کرد. ئەمانە پایە سەرەکییەکانی تەواوی ئۆپۆزسیۆنە ئاستەوەکانن، تەنانەت کەماریەکان و ملیتانەکس کەاویان بە "شازادە" لەسەر کردووە. بەڵام کاتێک کاندیدی شاهانە دەست لەکارکەشانەوەی خەی ئاگەیاند و وتی کە دەسەڵاتی پاشایەتی لە ململانێدایە لەگەڵ مافی مرۆف، فەرشکە لە ژێر پێی هەموو ئەو هەزانە ئاکشرا. ناکرێ

پاشایەتی بیت، بەڵام کاندید نەبیت بۆ دەسەڵاتی پاشایەتی! بە بۆای من هەموو ئەپۆزیسیۆنی پاشایەتی و هێزەکانی دەوروبەری گێشتوونەتە بنبەست و ئاسۆی سیاسی خۆیان لە دەست داوە. ئەمەش نیشانەیەکی دیکەی دەسەڵاتی کەمەڵایەتی چەپ و ئامانجی سۆسیالیزمە لە کەمەڵگای ئێراندا.

خەلیل کەیوان: هێزی دیکەش هەن، بەکخراو و لایەن هەن کە باس لە بەدیلەکانی دیکە دەکەن، وەک کەماری پەرلەمانی، کەماری فیدراڵ و تەنانەت کەماری ئیسلامیی دیموکراتی. چ شانسێکیان بۆ داهاتووی ئێران لە دوای کەماری ئیسلامی هەیە؟
حەمید تەقوایی: باشە کەماری دەموکراتی ئیسلامی کە بۆ بۆای من گاڵتەیەکی بە تامە. دەنیا بن هیچ حکومەتێک لەو کەمەڵگایەدا ناتوانێت تەنانەت ئاگرسەد کیلەمەتریش لە ئیسلام دابڕێت و جگەیەکی هەبێت لە ئایندەی ئێراندا. کەمەڵگە لەگەڵ ئیسلامدا خۆی یەکلایی کردوەتەوە، چ لە حکومەتدا چ وەک بیروباوەڕێک. ئاتەئیزم، نەک هەر بەباوەڕی بەکو دژی خودایش، ئاستا هاوتەکی بەربەاوە لە کەمەڵگادا و لە جووڵەی هاوژەنی مرۆڤکاندا دەیبینیت، لە بەخشینەوەی ئەو نوقە ونبەاتەی لەسەر شەقامکان و لە فەزای ئەلیکترۆنیدا دەیبینیت کە بەسەر ئیسلام و مەلاکان؛ چ جای ئیسلام لە حکومی و ئیسلامی سیاسیدا کە ٩٩٪ی کەمەڵگا ڕقی لێیەتی. بۆیە پێم وایە هەر ئەلتەرناتیڤێک بیەوێت بە جەرەک لە جەرەکان لەگەڵ ئیسلامدا هاک بکەوێت و ئیسلام بخاتە هوانگەی خۆیەوە، بە هیچ شێوەیەک چانسی لە داهاتووی ئێراندا نییە.
بە پلانە بەدیلەکانی تر، وەک دیموکراسی پەرلەمانی یان فیدرالیزم و هتد، باسێک لەسەر ئەو وەنە و تەوانینە هەیە کە بە ئەم جەرە حکومەتە دەخرێتەوە. ئەوان ئەو بۆایە دەدەن کە گوایە ئێرانیش دەتوانێت دیموکراسییەکی پەرلەمانی و پەرلەمانی هاوشێوەی فەرەنسا یان بەریتانیای هەبێت و سەرمایەداریش دەتوانێت قازانجی هەبێت؛ دەتوانێت سیستەمێکی سیاسی وەک کەماری فیدراڵی ئەڵمانیا یان فیدراڵی لە کەنەدا یان سویسرا هەبێت.شتی لەو جەرە مومکین نییە. نەک هەر تەنها لەبەووی لەکدانەوەو بەچونەوە دەتوانرێت نیشان بدرێت کە سەرمایەداری لە ئێران ناتوانێت ببێتە لیبریاڵی، بەکو لەبەووی ئەزمونی مێژوویشەوە هەر دەربەی ئەوەیە.دوای شۆشی دەستورخوازەکان ئەمە دیکتاتەر،دوای دیکتاتەریمان هەبووە.واتە لە سەردەمانێکدا کە سەرمایەداری هوو لە گۆشەو فراوان بوونەوە بووە وچاکسازی زۆری کە ئیتر پاشماوەکانی فیئودالیزم لەناو چووە،ژەمی دیکتاتەری وسەرکوتگەرانی بەسەردا نەهاتووە دیکتاتەری قاجار شوێنی خۆی

بەخشیوە بە پەلەوی و دیکتاتۆری ئیسلامی لەگەڵ ئیختیاری. پە رلە مان لە سە ردە می دە ستووردا پێکهێنرا، بە ناو بە تە واوی فەرمانڕەوایی و کوون و بەمانا بوو. چ جۆرە ئیسلامێک و چ جۆرە ئیمپراتۆرییەکە. هەر بۆیە پەیوەندییەکی پڕلەمانی هاوشێوەی لیبرالیزمی فەرەنسا، یان بەریتانیا و ئەمریکا هەبێت، شتێکی بەمانایە.
من لە روانگەی بابەتی و ئابوورییەوە تەنیا ئاماژە بەوە دەکەم کە بە ئەوەی سەرمایەداری لە ئێران بتوانێت رکابەری لەگەڵ سەرمایەکانی تری بازاڕی جیهانیدا بکات، دەبێ پشتوەنەکە لەگەردنی کرێکار راتوند بکات. ناتوانێت هەمان ئەو ئازادییانە بدات بە کرێکاری ئێرانی کە بە نموونە کرێکارێکی فەرەنسی هەیەتی و ئەو دەتوانێت کێبەکێ لەگەڵ سەرمایەی فەرەنسا بکات. دەبێت تونڈترین فشار بخاتە سەر کرێکارەکە. دەبێت ڕێگری لە پێکهێنانی تەنانەت یەکێتییەکان بکات – شتێک کە تا ئێستا هەم لە سیستەمی پاشایەتی و هەم لە سیستەمی ئیسلامیدا کردوویەتی. ئەمە پەیوەندی بە نیازەوە نییە بەڵکو پێویستیی کارکردنی سەرمایەیە لە ئێرانداا. هەر بۆیە ئەمە لە دوای دیکتاتۆریەت دیکتاتۆریەتمان هەبووە. بۆیە دەبە بگوترێ کەمارە پارلمانییەکان یان لیبرالیزمی وەک رژێمەکانی ڕۆژئاوا و هتد ئایندەیان لە ئێراندا نییە، بەماناین و بەخرایی جۆرێکی تری دیکتاتۆری لە دەکەوێتەوە. تاکە ڕێگە هەڵوەشاندنەوەی پەیوەندییە سەرمایەدارییەکانە، سیستەمی کۆیلایەتی کرێ. بە تایبەت لەم قۆناغەدا کە هەموو جیهان لە ژێر ئیفلیجی سیاسەتی سک هەڵگوشینی ئابووریدایە، دنیابن هەر جۆرە پاراستنی سەرمایە لەو کەمەڵگایەدا دەبێتە هۆی جڵەوکردنی خەپارزی ئابووری سەدان جار تونڈتر لە وڵاتانی ڕۆژئاوا لە ئێران و ئەمەش پێویستی بە جڵەوکردنی سک هەڵگوشینی ئابووری دەبێت سەرکوت و دیکتاتۆریەتێکی ڕووتە. بە ڕزگاربوون لە دیکتاتۆری، دەبە لە سەرمایەداری ڕزگارمان بێت.

خەلیل کۆیوان: تایبەتمەندییەکانی کەماری سەسیالیستی خوازراوتان چین و چۆن جیاوازییەکی لەگەڵ سەسیالیزمی شۆوازی سۆڤیەت یان چین و سیستەمەکانی دیکەی ئیدیعای سەسیالیزم ڕوون دەکەنەوە؟
حەمید تەقوایی: ئەو سیستمانەی تا ئێستا بەناوی سەسیالیزم یان کەمۆنیزمەوە خەیان ناساندووە، هیچ پەیوەندییەکیان بە ئامانج و ئایدیاڵە کەمۆنیست و سەسیالیستیکانەوە نییە وەک لە مانیفێستی کەمۆنیستدا هاتووە. ئەگەر سەیری مێژووی ئەم جۆرە سیستمانە بکەیت، بۆت دەردەکەوێت کە زۆرجار دەرئەنجامی ئەو شۆشانە بوون کە ئامانجیان سەربەخۆیی بوو لە دژی ئیمپریالیزم و دژی زلهێز

کۆلۆنیالیەکان، هەروەها بۆ پێشڕەوسازیکردن و زاڵبوون بەسەر دواکەوتوویی فیودالیدا. شۆڕشەکانی چین و ڤێتنام و کوبا ئەو جۆرە شۆڕشانە بوون. ئەم شۆڕشانە لەژێر ناوی کۆمۆنیزمدا ئەنجام دەدرا چونکە لەو قۆناغەدا دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر کۆمۆنیزم لایەن جەماوەرەوە قبوڵکرا و جەماوەری بوو. تەنانەت لە خودی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا مەیلەکی چەپی دژە تزاری و پێشڕەوسازی هەبوو کە دواجار بەسەر حکومەتی سۆڤیەتدا زاڵ بوو و شۆڕشی ئۆکتۆبەری شکستی هێنا. هەڵبەشەنگی ئەم شۆڕشانە وەک ماوئیزم ڕزگاربوون بوو لە هەژموونی زلهێزە ئیمپریالیستییەکان و دروستکردنی چینێکی سەربەخۆ بە سەرمایەداریی پێشەسازی، کە ئەم ئامانجەی بەدەستهێنا. لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا هێڵی مانشفیک کە ئامانجی گۆڕینی پێشەسازی ڕووسیا بوو، زاڵ بوو بەسەر حیزب و حکومەتدا و ئاوێش بە ئامانجی خۆی گەیشت. بە واتایەکی تر، شۆڕشکانی وەک چین و ڤێتنام یان زاڵبوونی هێڵی مانشفیک بەسەر حکومەتی سۆڤیەتدا هەموویان لەژێر ناوی کۆمۆنیزمدا ڕوویان داوە، بەڵام لەناوەڕۆکدا هیچ پەیوەندییەکیان بە سۆسیالیزم و ڕۆخنەگرتن لە سەرمایەداریەوە نەبووە، بەڵکو لە بەرامبەر بارودۆخی پێش سەرمایەداریدا و پەیوەندییەکانی پێش سەرمایەداری یان دژی هێزە کۆلۆنیالی و ئیستغلالکەرە نەوەوەتیەکاندا پێکهێناون. لەم ڕووەوە کاراکتەری پێشکەوتنخواز بوون بەڵام سۆسیالیست نەبوون. بە بۆچوونی من یەکێک لە هۆکارەکانی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ناکۆکی نێوان پەیوەندی ڕاستەقینەی سەرمایەداری دەوڵەت و ئیدیعای سۆسیالیستی حکومەت بوو لەو وڵاتەدا.

بەم شێوەیە جۆرێک لە کۆمۆنیزم لە سەدەی بیستەمدا گۆڕی کرد کە ئۆرکێکی سەربەخۆیی و پیشەسازی و زاڵبوون بەسەر بارودۆخی فیودالی و هاوشێوەکانیدا بوو، نەک ئینکاری کۆیلایەتی مووچە و جێبەجێکردنی سۆسیالیزم. لەگەڵ ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و چوونە ناو سەدەی ٢١مەوە، قۆناغی ئەم جۆرە لە کۆمۆنیزمی غەیرە کرێکاریش کۆتایی هات.

لە کۆمەڵگای ئەراندا ئەو کۆمۆنیزمەی کە ئەمە نوێنەرایەتی دەکەین، ئەو کۆمۆنیزمەی کە لە شۆڕشدا دروست بووە و و ئەمڕۆ لە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریدا ڕەخنەڕاو و چالاکە، هەر لە سەرەتاوە پێی وابووە کە دیکتاتۆریەتی ڕووت لە ئەراندا دەرئەنجامی هەژموونی سەرمایەداریە و دەرئەنجامی هەژموونی ئیمپریالیستی نییە. یان وابەستەیی سەرمایەداری ئەران و هتد. لە بەرامبەر دیکتاتۆری سەرمایەدا هەر لە سەرەتاوە جەختمان لەسەر سیستەمی سۆڤیەت کردەوە لە ڕووی فۆرمی حکومەت و پێویستی و خواستراوی سۆسیالیزم لە ڕووی

ناوەڕۆکەوە. ئەم دوو پایەی کۆماری سۆسیالیستی لە بەرنامەی دنیایەکی باشتر و لە دروشم و سیاسەتکانی حیزبدا بە ڕوونی ڕوون کراوەتەوە. ئەم سیستەمکمان دەوڵەت کە لەسەر بنەمای بەشداری ڕاستەوخۆی خەڵک لە سیاسەتدا بێت و لەڕووی ئابووریەوە لەسەر بنەمای لەناوبردنی ئیستغلالکردن و لەناوبردنی کێلایەتی کرێ و هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تایبەت لە ئامرازەکانی بەرهەمهێنداە.

ئەو کەمێنیزمەی ئەم نوێنەرایەتی دەکەین لە چەند دەیەی ڕابردوودا لەسەر ئەم بنەمایە کاری کردووە و بەم ئاراستەیە چووەتەپێشەوە و ئەمڕۆش بووەتە حیزبێکی تاادەیەک بەهێز و کاریگەر لە کۆمەڵگادا. ئەم زەر پێش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت هەڵخنەی قوومان لە یەکێتی سۆڤیەت هەبوو. خەڵکوزەرانی هەموو هاوڵاتیان و بەشداری ڕاستەوخۆی خەڵک لە سیاسەت و لە کاروباری خۆیاندا و هەڵوەشاندنەوەی هەر جۆرە ئیستغلال و هەڵاواردن و نایەکسانیەکی چینایەتی، ئەمانە میحوەرەکانی بزووتنەوەکەمانن و لەسەر ئەم بنەمایە حیزب توانیویەتی بە ئاوێی لە گروپێکی سنووردارەوە کار بکات کە ئەمڕۆ لە ساڵی ١٩٧٩ دەستی پێکرد، ببێتە یەکێک لە گەورەترین حیزبە کۆمۆنیستەکانی ئێران.

خەلیل کێیوان: ئەوە جێخت لەسەر هەڵوەشاندنەوەی کاری کرێ و خەڵکوزەرانی بە هەمووان و بەشداریکردنی خەڵک دەکەنەوە لە ڕەگەی شوراکانەوە لە دەسەڵاتی سیاسیدا. بەڵام زۆرێک لەو ڕەخنەگرە ڕاستەوەکانتان پێیان وایە سۆسیالیزم نە لە ڕووی سیاسییەوە و نە لە ڕووی ئابووریەوە مومکینە، ڕەگا بەدەن سەرتا لە لایەنی سیاسیەکەی باسکەین. دەگوترێ ئاوگەی بیروا و بەیار و بەشداری هەموو خەڵك لە ڕەگەی شوراکانەوە پێپاڵیستییە، ناکرێت و ئاگەر بەیار بێت خەڵك لەو شوراکاندا ڕەکخراوبن، وردە وردە بەهیوا دەبن و خەیان لە شوراکان دوور دەخەنەوە و وردە وردە سیستەمی سیاسیتان دەبێتە بیرکراسی و سەرکوتکەر. وەڵامی ئەوە بە ئەم ڕەخنانە چییە؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە زۆرێک لەو کەسانەی کەوا دەڵێن،ڕابردوویەکی دوورو درێژیان لەگەڵ ڕژمە بیرکراتی وسەرکوتگەرکاندا هەیە.مەبەستم کەسانێکە کە دەیانەوێت دووبارە پاشایەتی دامەزرێننەوە،ئەمەوێت بەڵم خواستاری بابەتێکەو ئیمکان نەبوون شتێکی ترە.لە ساڵەدا ٩٩ی ئەو ئەوانەی دژایەتی دەکەن سۆسیالیزم خوازیاری سۆسیالیزم نین بەڵام بابەتێکە دەبێنە سەر ئیمکان بوون چونکە لەڕووی واقیعیەوە کەسێک ناتوانێت لەدژی یەکسانی وخۆشگوزەرانی هەموو هاوڵاتیان وهەڵوەشاندنەوەی چەوسانەوە بێت،قسەیەک بە بیستن نادزێتەوەلەبەر ئەوە ناچارن بەڵێن سۆسیالیزم

ئیمکانی نیە.
بەڵام با لەڕووە ئەم باسی ئاگاڕە دەست پێ بکەم. دەوترێت خەڵک ناتوانن ڕاستەوخۆ بەشداری لە سیاسەتدا بکەن. یەکەم: لە هەندێک کاتدا ئەم بەشداری کردنە بەکەمەڵە ڕووداوە. ئەزموونی شۆڕشی ئۆکتۆبەر یان کۆمۆنەی پاریس بۆ لایەکدا، لە شۆڕشی ساڵی 1957 لە خودی ئێران و دوای ڕووخانی شا، شوراکان بەربڵاو بوون، نێک تەنیا لە کارگەکان بەڵکو لە زانکۆ و قوتابخانەکان و لە فەرمانگە حکومییەکان، تەنانەت لە... سوپای سۆڤیەت.و بەشێکی زۆری جەماوەر ئازادی و دیموکراسیان نێک بە پەرلەمان بەڵکو بە شوراکانەوە گرێدابوو. لە سەردەمی شادا هەمووان بینییان کە پەرلەمان مانای چییە. هەمووان شورایان دەویست. شوراکان بە واتای بەیاری ڕاستەوخۆی خودی خەڵکە. بە نموونە لە زانکۆ شورای زانکۆ دەیویست سەرۆکی زانکۆ دیاری بکات، لە کارگەکاندا کرێکاران دەیانویست کارگەکە بەڕێوەببەن. لە ئاستێکی کەمتایەتیدا، پێش ئاوەی شۆڕشی ئیسلامی دەستی بەسەردا بگرێت و شوراکان بووخێن، خەڵک بە شێوەیەکی بەرفراوان ڕوویان لە شوراکان کرد. لە کوردستاندا بزووتنەوەیەکی گەورەی شورای دروست بووبوو و بە تایبەت لە ناوچە جیاجیاکانی سنە بنکە یان هەر هەمان شورا بە شێوەیەکی بەرفراوان پێک هاتبوو. ئەم ئەزموونە پێش هەموو شتێک نیشان دەدات کە تەواو ئاگاڕی ئاوە هەیە مرۆڤەکان ڕاستەوخۆ بەشداری کاروباری خۆیان بکەن.
دووەم: لە ڕووی تەکنیکییەوە، بە تایبەت ئەمڕۆ، سەرچاوەی سەیشال میدیا، ئاگاڕی ڕاپرسی و ڕاپرسی و ئاوگاهی بیروڕا لە ئاستێکی بەرفراوانەدا تەواو مومکین بووە. بەیە ئاو بیانوویەی کە گردبوونەوەیەکی بەردەوامی خەڵک لە ڕووی تەکنیکی و کردارییەوە مومکین نییە، بە بایخە.
خاڵی سێیەم ئاوەیە کە دەڵێن خەڵک بەشداری سیاسەت نییە، وردەکارییەکانی نازانن، زانیاری تەواویان نییە، نازانن چۆن بەیار بدەن و شتی وا. ئەمەش شتێکی بەمانایە. سیاسەتێک کە خزمەت بە بەرژەوەندی جەماوەر بکات بە هیچ شێوەیەک پرسکی پیشەیی و ئاماژ نییە. سیاسەت ئاماژ دەبەت ئاگاڕ بتەوەت بەرژەوەندی کەمینەیەک بخەیتە پێش بەرژەوەندی زۆرینە یان بەرژەوەندی کەمەگا. شەڵەپەناو ئاشتیدا! سک هەڵگوشین لە خزمەت خۆشگوزرانیدا! و بەرگریکردن لە بوونی سەرمایەداری بکار لە داپۆشینی بەرهەمی کار و دامەزراندن! وە بە یەک وشە، کردنی ڕێش و سپی ڕێش دەکاتە کۆشێک کە پێویستی بە سیاستمەداری پیشەیی هەیە. بە پێچە وانە وە ، بە ووتە و کردە وە ، خزمە تکردن بە هە موو مرۆڤە کان، ڕاستترین و سادە ترین کارە و پێویستی بە هیچ شارە زایی و

لەهاتوویی تایبەت نییە . بۆ واتایەکی تر سیاسەت بۆ چینی ١% سەرمایەداری ئامادە نەک بۆ ٩٩%ی کۆمەڵگە. ئەو کەسەی لە بەرژەوەندی خەڵک قسە بکات و کار بکات، پێویستی بە فێربوونی هونەری سیاسەت و دیپلۆماسی نییە. قسەی دڵی خۆی دەکات. ئەو کەسانەی لە شوراکاندا کۆبوونەتەوە، لە هەموو کەس باشتر دان بە بەرژەوەندییەکانیاندا دەنێت. هەروەک کرێکارانی هەفت تەپە دەڵێن، ئەوان لە هەر بەردوبەر و خاوەنکارێک کە لە سەرەوە دایاندەنێین باشتر دەزانن چۆن هەفت تەپە بەڕێوە ببەن، چۆن بەرهەم بەرز بکەنەوە، چۆن سوود بە کرێکاران بگەیەنن.
دەبێت ئەوەش زیاد بکەم کە لە کۆمەڵگای سۆسیالیستیدا حزبی چالاکیش هەن، بەڵام لە ڕێگەی شوراکانەوە سیاسەتکانی خۆیان پەیڕەو دەکەن. دەتوانێ حیزبێکی چەپ، ڕاست، میانەڕەو بێت، بەڵام دەبێت بتوانێت شوراکان بە هەر سیاسەت و ئامانجێک ڕازی بکات. ئەمە پێمان وایە بۆ حیزبێکی وەک حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری، جەماوەری خەڵکی ناو شوراکان بە ئاسانی سۆسیالیزم هەڵدەبژێرن. ئەگەر لە پەرلەمان و کریدەرەکانی(ڕێکخراوەکان)ی دەسەڵات بڵێن دەرەوە و سیاسەت بکرێ ناوەڕاستی شۆڕەوە، دەبینن سۆسیالیزم زۆرترین جەماوەری و قبوڵکراوترە خۆشویستر دەبێت.
هەموو ئەمانە ئاماژەن بۆ ئەوەی کە پێکهێنانی شورا و بڕشداری ڕاستەوخۆی خەڵک لە سیاسەتدا مومکینە. ئەمەمان لە ئەزموونە مێژووییەکاندا بینیوە و لە ڕووی هونەری و تەکنیکییەوە، بەتایبەتی ئەمڕۆ، بڕشداری ڕاستەوخۆی خەڵک لە سیاسەت و ئیدارەدانی کۆمەڵگادا، تەواو بە کردەوەیە. مرۆڤەکان لە هەموو کەس باشتر دان بە بەرژەوەندییەکانی خۆیاندا دەنێت و ئەگەر لایەنێک لە نێو خەڵکدا هەبێت کە باس لە خۆشگوزەرانی و دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو خەڵک و بڕشداری ڕاستەوخۆ بکات و یەکێکی تریش باس لە پێداویستییەکانی بازاڕی ئازاد و قازانج و قازانجهێنان بکات، ئاشکرایە کە خەڵک کام کەسیان هەڵدەبژێرن. پێکهاتنی شورا نەک هەر لە ڕووی سیاسییەوە بە حکومەت مومکینە، بەڵکو تاکە ڕێگایە بۆ ڕزگارکردنی کۆمەڵگا.

خەلیل کێوان: لە ڕوانگەی ئابووریشەوە ڕەخنە هەیە. ئەوان دەڵێن لە سۆسیالیزمدا پاڵنەر و کێبڕکێی تاککەسی نییە و ئەمانە هەزی بزوێنەری ئابووریین لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش دەڵێن بە بێ سەرمایەداری ئابووری ناتوانێت بڕپێی پێویست گۆشە بکات و هەژاری لە کۆمەڵگادا بڕاو دەبتەوە. بەڕوونی لە دۆخی ئێراندا پێیان وایە ئێران ئابووریێکی پێشکەوتوو نییە، و

جێبەجێکردنی سۆسیالیزم بە واتای بەرەوکردنەوەی هێزاریەک لە کەمگادا. وەڵامی ئەو بە ئەم ڕەخنانە چیە؟
حەمید تەقوایی: تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندی بە پانتۆری تاک و کێبڕکێی تاکەوە هەیە، دەبێ بڕوا بەو یەکێک لە گرنگترین پانتۆرە تاکەکەسیەکان خزمەتکردنی بەکەمەوە و بەرگریکردنە لە بەرژەوەندیی دەستەجەمعی. مرۆڤ بوونەوەرێکی کەمایەتیە، لە کەمگادا لەدایک دەبێت، لە کەمگادا دەژی و هەموو بوونی قەرزاری کەمگایە. هەر بەیەکەوە هاوکێشەیەتی و هاوکاری یەکەکە لە تایبەتمەندیە کەسیەکانی مرۆڤکان و ڕەژانە ئەمە دەبینیت. تەنانەت لە کەمگەی سەرمایەداریەکانی ئەمڕۆدا کە کێبڕکێی توند و تیژ، کاتێک قەیرانی وەک بوومەلەرزە، لافاو، ئاگرکەوتنەوە و ڕووداوی هاوشێوە ڕووددات، دەبینیت دراوسێ چۆن پەلە دەکات بە یارمەتیدانی دراوسێ و چ قوربانیدان و لەخۆبردوویەکی نموونەیی ڕووددات.
کەواتە ئەو ئیدیعایەی کە پانتۆرکانی خەڵکی خۆپەرستە، کە دراوسێکەم دەتوانێت لە زەلیلکردندا بڕی و هەست بە خۆشی دەکەم، ڕاست نییە و تەنانەت لە کەمگاکانی ئەمڕۆشدا هەزار و یەک نموونەمان بینیوە.
خاڵی دواتر ئەوەیە کە سیستمی سەرمایەداری خێی کێبڕکێ و خۆپەرستی لە هەموو بوارەکاندا دروست دەکات. بنەمای سیستەمی سەرمایەداری بریتیە لە کێبڕکێی سەرمایەدار لەگەڵ سەرمایەداردا، کێبڕکێی کرێکار لەگەڵ کرێکاردا، کێبڕکێی دوکاندار لەگەڵ دوکاندار. وەک ئەقڵی بەکسەن مرۆڤکان دەکوژن و دەکوژرێن یان دەکوژرێن و دواتر دەگوترێ ئەو ئینجامەی کە کێبڕکێ لە سروشتی مرۆڤکاندایە! خەڵکیان ناچار کردووە کە بە مانەوەی خۆیان لەگەڵ یەکتر ڕوبەڕوو ببنەوە، ناچاریان کردون بەسەریەکتردا بپەڕنەوە بە ئەوەی بەرنە سەرەوە، دواتر قسە لە کێبڕکێیە تاکەکان دەکەن.کێبڕکێی خودی سەرمایەداریە نەک مرۆڤکان،ئەگەر پەیوەندیەکانی سەرمایەداری لەناوببرێت دیارنیە ئەبێت بۆچی کە بڕکە بکەیت.ئەگەرئەگەر من بتوانم بۆجۆرێک بەرهەمهێنان بکەم و یا لە چالاکیە کەمایەتیەکاندا بەشداری بکەم کە سودکەی بگاتە خەم و هەموان دیارنیە بۆچی بەمەوەت هەر بۆخەم بگات ونگاتە دەستی ئەوانی تر.
تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندی بە خۆپەرستی و بەرژەوەندیی خۆپەرستیەوە هەیە، یەکێک لە هەکارەکان ئەوەیە کە کرێکاران و خەڵکی کرێکار ئاسایشی ئابووریان نییە. هەموو کەس دەیەوێت سامان کۆبکاتەوە، چونکە دەزانێت ئەگەر بەهەر هەکارێك بکار بێت، ئەگەر بەهەر هەکارێك بێت شکست بهێنێت، یان بگاتە تەمەنی خانەنشینی، کەمەگای سەرمایەداری وەك خاشاک فڕێی دەداتە دەرەوە. بۆیە ئەگەر

سەرمایەت نەبەت، دەبەت بەشی ئەو هێزە پاشکەوت بکەیت. لە کۆمەڵگایەکدا کە نیگەرانی و پەویستییەکی لەو شێوەیەی تێدا نییە، تەنیا شتێک کە دەمێنێتەوە، بە بەوای من، خەبەخشی و بەختەوەری کۆمەڵایەتییە. تاک کاتێک بەختەوەر دەبەت کە کۆمەڵگا بەختەوەر بەت. ناتوانی لە زەلکاوێکدا گوڵێکت هەبەت. لە کۆمەڵگایەکدا کە هێزاری لە بەرزبوونەوەدایە، تەنانەت وەک تاکیش ناتوانیت هەست بە خۆشی بکەیت. هەموو ئەمانە بە بەچوونی من ئەوە دەردەخەن کە باسکردنی کەبەکە و پاێنەرە تاکەکەسییەکان شتێکی بەمانایە.
بەڵام لەسەر خاڵی دووەم کە سەرمایەداری لە ئەراندا دواکەوتووە و سەسیالیزم مومکین نییە. دەبینیت ئەگەر بە ساتێک ئەم هەموو ئارگیومەنت و تیۆرە ئابووریانە بخەیتە لاوە، دەگەیتە ئەو ڕاستییەی کە بەرهەمهێنان، بەرهەمهێنانی ئەو بەرهەمانەی کە پێداویستییەکانی مرۆڤ دابین دەکەن، واتە سامانی کۆمەڵایەتی، لەسەر سێ فاکتەر دامەزراوە: کەرەستەی خاو یان کەرەستەی سەرەتایی، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان یان هەکارەکانی بەرهەمهێنان، و لە کۆتاییدا کار. پرسیاری من ئەوەیە، کام لەم سێ فاکتەرە لە کۆمەڵگای ئەراندا ئەوەندە کەم بووە کە ناتوانرێت سامانی پەویست بە خۆشگوزەرانی گشتی بەرهەم بهێنرێت؟ لەووی سامانە سروشتییەکانەوە، ئەران کۆمەڵگایەکی زەر دەوڵەمەندە، لەووی کارەوە کۆمەڵگایەکی گەنج و ئامادەیە و لەووی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە، نوێترین تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنان لە جیهاندا لەو کۆمەڵگایەدا کاردەکات؛ دەتوانیت هاوردە بکەیت و لەوە دروستی بکەیت. بەیە هیچ کام لەم هەکارانە کەم و کوڕیان نییە.
بەگشتی دەوترێت زیادبوونی ژمارەی دانیشتووان دەبێتە هەی هێزاری. باس لە بەمبی دانیشتووان دەکەن، لە کاتێکدا ئەوەی پێی دەوترێت "دوو دەست" دەتوانێت زەر زیاتر لە پەویستی "سک" بەرهەم بهێنێت. ژمارەی دانیشتووان بە واتای زیادکردنی سامانە. ئەگەر قازانج و قازانج وەلا بنێیت، گۆشەی دانیشتووان بە مانای فراوانبوونی خۆشگوزەرانی دەبێت نەک فراوانبوونی هێزاری. وەک چۆن کەمپیوتەرکردن و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنان بە مانای ئاوەدانی زیاتر دەبێت و بێکاری و نائەمنی زیاتر نابێت. بەسە قازانجەکە بخەینە لایەکەوە بە ئەوەی ئەو فاکتەرانەی کە باسم کردووە لە خزمەتی خۆشگوزەرانی گشتیدا بەکاربهێنرێت. ئەگەر سێ فاکتەری کەرەستەی خاو و کار و ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە دەوری دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا ڕێکبخرێت و بێکاری بهێنێت نەک قازانج، ئەوا دەبینیت کە خەڵکی جیهان دەتوانن چەندین هێندە زیاتر لە پێداویستییەکانی هەموو جیهان سامان بەرهەمبهێنن

دانیشتوان. وە سۆسیالیزم لە ڕووی ئابووریەوە هیچی تر نییە جگە لە بڕەمەنان بە دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو مرۆڤکان. تەرکیز بکە لەسەر بڕەمەنانی پێداویستییەکانی هەموو هاوڵاتیان، ئەوکات دەبینیت کە سۆسیالیزم نزیک هەر خواستراو و پێویستە، بەڵکو تەواو مومکینە، و دەتوانرێت لە هەر شوێنکی جیهان ئەنجامی بدرێت.

خەلیل کێوان: گریمان حکومەتی سۆسیالیستی دەخوازی ئێوە لە ئێراندا بدیهاتوو. ئایا سەرمایەداری جیهانی تەحەمولی بوونی حکومەتێکی سۆسیالیستی لە ئێران دەکات؟ بەدنیاییەوە دەستوەردان، پیلانگێڕی و کۆشتی وای بە دروست دەکات، خەڵک بەهیوا بکات، پشیمان بکاتەوە، حکومەتی سۆسیالیستی شکست پێبهێنن، چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەم دەستدرێژییە نەودەوڵەتییە دەکەیت؟
حەمید تەقوایی: لێرەدا پێویستە چەند خاڵێک بخەمەڕوو.
یەکەم: ئەم جۆرە هەوڵانە دژی کەمەڵگەی سۆسیالیستی تەواو ئاگاری هەیە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە کە چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەم هەوڵانەدا بکرێت؟ ئەو کەمەڵگایە سۆسیالیستیەی ئەمە دەماناوێت کەمەڵگەیەکی تەواو کراوەیە، کەمەڵگایەك لە ڕژێی یەکەمەوە سزای لەسێدارەدانی بە قەدەغە ناساندووە، سڕینەوەی زیندانیانی سیاسی ئازاد کردووە و ڕایگەیاندووە دان بە دیاردەیەك و دەستواژەیەکدا نانێت کە پێی دەوترێت زیندانی سیاسی. ئازادی تەواوەتی ژن و پیاو ئادەگەیەنێت، بەرەوپێشبردنی ڕۆشنبیری مۆدێرن، مۆسیقا، شیعر، سینەما و نوێترین دەستکەوتە زانستی و هونەریەکان، دان بە هەموو ئاراستە سێکسیەکاندا دەنێت و کۆتایی بە بە یاسایی و هەڵاواردن لە دژی هاوڕەگەزبازەکان دەهێنێت، خزمەتگوزاری تەندروستی ئادەگەیەنێت , پەروەردە بخەڵایە و هتد و هتد. ئەمە ئەو وێنەیەیە کە کەمەڵگای نەودەوڵەتی لە ئێرانی سۆسیالیستی دەیگرێت. پێت وایە چ بیانوویەک دەتوانرێت بکاربهێنرێت بە هەرشکردنە سەر کەمەڵگەیەکی وا؟ هەزە دژە سۆسیالیستەکان دەتوانن چ پاساوێکیان هەبێت بە هەرشکردنە سەر کەمەڵگەیەکی وا؟ ئەمە ئای گشتی جیهان، و نزیک تێنیا کرێکاران یان هەژارەکانی چەپ، بەڵکو زۆرینەی ڕەهای خەڵکی جیهان بە پشتیوانی لە کەماری سۆسیالیست، کە دەکەینەوە. ئەمە لە کەمەڵگادا بە کراوەیی جۆی دەهێین و هەر لە یەکەم ڕۆژەوە دژایەتین هەر ڕژنامەنووسێک بیەوێت دەتوانێت بێتە ئێرە و چاوپێکەوتن لەگەڵ هەر کەسێک بکات؛ با بارودۆخی خەڵک ببینێت و بیگەیێنێتە جیهان. ئەو ئاهەنگە گشتیەی کە لە مانگەکانی یەکەمی دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ۱۹۷۹دا هەمانبوو: قەناعێک کە کەمەڵگای ئێران بەڕاستی بوو بە یەکێک لە ئازادترین و

شارستانیترین کۆمەڵگاکان.
دژی و تاوان تا ئاستێکی بۆ وێنە کەمی کردبوو، هەستێکی قووڵی هاودەنگی لەنێوان خێزەکدا پەرەی سەندبوو، تەنانەت ڕووداوی ئاژەڵمبیلەکەش کەم بووبووەوە و ئاگەر ڕوویدابایە تاوقێیان دەکرد و جیاکراوەتەوە و هتد.. هتد. ڕاستێکی وا دروست بوو کە دەتوانن دنیابن لە شێوەی داهاتووی ئەراندا دژیان جار فراوانتر و قووڵتر و قووڵتر دووبارە دەبێتەوە. ئەمە ئەو ڕاستیە کە کەماری ئیسلامی یەکسەر چەقاند و کردی بە جیهانم کە ئەمە دەیبینن، بەڵام ئەمە لە کەماری سیالیستدا حساب بۆ ئەم ڕاستە دەکەین، بەردەوامین و فراوانی دەکەین، لە سیاستدا ڕاستکی دەخەین، ئاگەر ئەنجومەن دروستکرابێت، نەک هەر نایکەین کەیان دەکەینەوە، بەڵام ئەمە بەهێزیان دەکەین و دەستوەردان لە بنیاتنانی کەماری سیالیستیدا دەکەین. ئەمە بەردەوام دەبین لە ئاهەنگگێڕانی گشتیی سەرکەوتنی شۆڕش، و ئەو کولتوورە و ئەو ڕاستە و ئەو پەیوەندییە بەهێز و چەسپاندنی کە بەرهەمی ئەو شۆڕشەیە کە بووە هۆی دروستبوونی کەماری سیالیستی. زۆر زەحمەت دەبێت هەرش بکرێتە سەر کۆمەڵگایەکی وا.
خاڵی دووەم ئەوەیە کە ئەمە خاڵێک پێچک دەکەین. لە کەماری سیالیستدا سوپایەکی پیشەییمان لە خاك باشتر نییە، بەڵکو ئەنجومەنمان هەیە کە چەکدارن و مەشقی سەربازییان وەرگرتووە. ئاگەر حکومەت و هێزە دژە سیالیستیەکانی جیهان و سوپای گەورەکانی جیهان وەک ئەمریکا و ناتۆ و هتد لە هەر شتێک لە هەرشکردنە سەر وڵاتێک دەترسن، ئەوە سوپای ئاسایی ئەو وڵاتە نییە. تەنانەت بەهێزترین سوپا پیشەییەکانیش ناتوانن بەرەنگاری سوپای ئەمریکا ببنەوە. ئەوەی زلهێزە سەربازییەکان دەترسێنێت، بەرخۆدانی جەماوەری خێڵەکی چەکدار و شێوەی شۆڕش و ماڵوێرانە. ئەوەی دەیانترسێنێت کاریگەری و بنکەی جەماوەری حکومەت و سەربازییە کە هەرش دەکەنە سەریان.
ئەمە هەموو هەوڵێک دەدەین بۆ پێشگرتن لە شۆڕش، بەڵام ئاگەر ڕەگری بە دیکتاتۆریەت و حکومەتە سەرمایەدارەکان دەستکەوتی بەمبی ئەتۆمی و هتد بێت، بۆ ئەمە جەماوەر کەسانی چەکدارن کە ئامادەن بە ددان بەرگری لەو سیستەمە و کۆمەڵگاکەیان بکەن.
وە لە کۆتاییدا دوا خاڵ ئەوەیە کە ئەمە بە جیهان ڕایدەگەیەنین کە ئەمە دژی هەر جۆرە هاوپەیمانییەکی سەربازیین، دژی چەکی ناوکیین، جا چ پرۆژەی ئەتۆمی کەماری ئیسلامی بێت یان چەکی ئەتۆمی لە هەموو جیهاندا. ئەمە لۆگۆی هیچ حکومەتێکدا لە شۆڕدا نین، نامانەوێت شۆڕشکەمان هەناردە بکەین، دەمانەوێت پەیوەندییەکی ئاشتیانەمان لەگەڵ هەموو حکومەتەکان هەبێت، دیپلۆماسی نەودەوڵەتیمان ئامانجی

ئەوەیە کە هەرشکردنە سەر کەماری سیاسیستی قورستر و قورستر بێت.
بە بەوای من ئەم فاکتەرانە ڕەنگە بە دامەزراندنی کەماری سیاسیستی لە ئێران دەدەن و لە بەرامبەر مەترسی دەرکیدا خەی بپارێزێت و ئیمکانیش دەکات.
خەلیل کەیوان: بەڕێ، ئەم لایەنە سەربازیەی و پرسی چەکی گشتی و سوپا لە خودی سیستەمی سیاسیستیدا دەتوانێت بابەتی یەکەک لە گفتوگۆکانمان بێت، کە لە بەرنامەکانی داهاتوودا باسی دەکەین.

یل نیسان ٢٠٢٢
سوپاس بۆ ئەمیر تەوکەلی بۆ نوسینەوە دەقی ئاسەی ئەم چاوپێکەوتنە.
٢٠٢٢\٦\٢٢

حسن زیرەك چریکەیەك لەویژدان و ئازارەکانی تاکی کورد لێکدانەوەی/ موتەلیب سەعید عومەر

هەموو دەنگ و چریکەو سزیك سەدا و هاوارکە لەمرۆڤ بوون لەو خەم و ئازارانەی کە مرۆڤەکانی دونیا لەژیانی کولەمەرگی و کورەوەریاندا دەریان بریوە ئەگەرچی شەوازی دەربرینی هەر مرۆڤك جیاواز تره لە ئەوی تر شاعیران بەووشە هەست و سز و پەیامەکەیان ئاستەی خونەرەکانیان دەکەن بەام هونەرمەندان بەدەنگ و چریکە گوی بیسەرەکانیان زاخاو دەدەن , لەناو کولتوورو ئەدەبیاتی گەلاندا زر دەنگی ناسراو دیار هەیە کە بیسەرو بینەرکی یەکجار زریان هەیە , لەناو کەمەگەی کوردی حسن زیرەك یەکەکە لەو دەنگانەی چ لەسەردەم و چ دوای خی توانی ببتە ناسنامەو ناسینی دەنگ و سەدایەکی تایبەت لای بیسەرو هەواداەکانی , وەك چن هەندك تکستی شاعیرانی کورد زیندو نەمر ماوەتەوە لەنمونەی هنراوە بەرزەکانی نالی ,حاجی قادری کیی , سالم , عەبدوا گران , شخ

نوری شێخ ساڵح , بەکەس.هتد , چریکەی حسن زیرەکیش یەکێکە لەو دەنگانەی بۆ ماوەی پەنجا دوای نەمانی هێشتا لە گورەو و بڕەو دایە ئەوە سەرباری ئەو هەموو گۆرانکارییە لەژیانی کۆمەڵی کوردی بەرکەوتنی بەدیاردەی بەجیهانیبوون سەرهەڵدانی چەندین ئامرازو تەکنیکی نوێ, دەنگی نوێ هێشتا زمانە سادەو چریکە ئەفسوناوییەکەی تایبەتەکەی حسن زیرەك لەگوێی بیسەران و هەوادارانیدا کارکرد و سەنگی خۆی هەیە بۆ سەلماندن و دەرخستنی ئەم ڕاستیانەش دەکرێ شیکارییەکی کورت بۆ هەندێ بەستەو مەقام و میلۆدییە فۆلکلۆرانە بکەم کەلە دەروونە پڕ لە ناکامەکەی حسن زیرەکدا دروست بوون و گوزارشت لەهەست و خەمو ناسۆرو دەردە دێیەکەی لایەك و توانا خودا پێدراوەکەی دەکات وەلێ گفتوگۆ کردن و نووسین لەبارەی توانا و دەنگ و چریکەی حسن زیرەك هەڵگری دەیان لێکۆینەوە و خوێندنەوەی جیاوازە لەم وتارەدا دەرفەتی ئەوەمان نیە شیکارییەکی ووردو فراوان لەمەر ژیان و کۆی هەندە جیاوازەکانی ئەو هونەرمەندە بەرزە بکەین .
ئەز لەم خوێندنەوەمدا چەند سەرنج و بۆچوونکی کورت لەبارەی ئەو هەستو سۆز و ئەو دەربرینانە دەدەم کە بەهەستکی قوڵ و خەمکی گەورەی ئینسانی حسن زیرەك بەدرژایی تەمەنی هونەری و توانای لەدە بەدەرکەی چڕیوتی لەکاتکدا تا لەژیانیشدا بووە زڕ کەم لە هونەر دۆستان و شەیدایانی دەنگی لەناوەو چریکە ویژدانیەی حسن زیرەك تێنەگەیشتن , حسن زیرەك ئەو مرۆڤەی دەرفەتی نەبوو وەك مرۆڤکی کورد ژیانکی شایستە بژی وەای نەبوونی خوێندەواری و دەرفەتی ژیان بەهام بەهرەمەند و داهێنەر لە ڕێکخستنی بەند , و ووتنی هەبەست و چینی مەقامو گۆرانی .

هەر وەك زیرەك خۆی لەیەکك لەتمارە دەنگییەکانیدا دەَت هونەر لەنو کوردا بایەخی نیە , هونەر لەنو کوردا قەدری نەما , هونەر بۆ من بەهرەیەکی نەدا , هونەر بۆ من کارکی نەکرد کە بە شوێنیا بچم چوون کوردم و بەزمانی کوردی قسە دەکەم .
حسن زیرەك ئەگەرچی هونەرەکەی بۆ خەك بوو بەهام بەداخەوە خەك وەك مرۆڤکی سادەش لێیان نەروانیوە چ جای ئەوەی لەبەهرە و چریکەو توانای بەرزی حسن تێبگەن هەر بۆیە سکاڵاو دەردە دڵی خۆی لەوەدا دەردەبڕت کە کوردە بەزمانی کوردی دەدوێت وەگەر نا زیرەك کوردکی بۆ غەلو غەش و هەسەنە تەنانەت بەهۆی کورد بوونیەوە دووچاری زڕ دەردە سەری و گرتن و ئەشکەنجە و ئازار بۆتەوە .
قەت لەدونیادا نەبوو بۆجگە لەناخۆشی بەشم
ئەی خودا چەند بەد بەخت و چەند چارە هەشم

سەردەمێك ئاوارە بووم و مودەتێكیش دەربەدەر
قەت نەمدی ڕووی ئاسوودەگی هەر تووشی گرەو قەر قەشم
سەرباری ئەو هەموو خەم کەسەر و تەنیایی و نائارامیە زیرەك دڵکی
شەیداو سەرەڕۆی هەیە هەمیشە دیدەو هەستو گیانی لای شاەژنی چاو
مەست و کیژی کوردی کوردەواریە حەز دەکات خۆشەویستەکەی گفتو گۆی
لەگەڵ بکات .
نام دونی بچیم نامدونی , بێ لام زیز بووی نامدونی
ئەگەر بێو بمدونی ,نام ەنجنی , نام شەمزنی , ڕح دەدەم
لەمزگنی , سەر دەدەم لەمزگنی
ئەم چریکەیە بەرلەوەی دەربرینی هەستکی جوانە لەناخی
پەنگخواردووی مرۆڤکی ئاشق بەکیژە کوردکی چاومەست لەهەمانکاتدا
داواکاری و گرفتاری زامکە بێ دڵدارەکەی هیچ نەبێت بزەیەکی بێ
بکات تا ئاخ و ناینەکەی کەم بێتەوە و ئوقەە بگرێ ئەو چریکەیەی
کەژو دوێ و بەندەنەکان پێ لەناین دەکات بەنام خانمەکەی بێئاگایە
و لەسەر کەشی خۆی ناکەوێ .
گەر بێت و بمدونی نام ڕەنجنی ,نام شەمزنی , ڕح دەدەم
لەمزگنی , سەر دەدەم لەمزگنی
لە بەندی یەکەم گرفتاری ئەوینکە بەدەست دڵدارەکەی ,لەبەندی
دووەم ئەگەر بێت بمدونی نامرەڕ نجنی بێیە ئەگەر بیدونێ گیانی
ئاسوودە دەبێت سەبوری و مزگنیەك دەبێت بۆی .
حسن زیرەك وڵرای ئەوەی وەستایەکی شارەزا بووە لەڵکخستنی بەندو
ووشەو یاریکردن بەدەنگی لە هەمانکاتدا لەچرینی گرانیی شاد دا
توانایەکی بەرزی هەیە لەوەسفکردن و پیا هەڵدانی بەژن و لەنجەو
ڕەوتی کیژی کورد و وڵاتی کوردەواری .
لەگرانی ئەڕ لادە ,لادە , ڕووبەند پەشمینە وێنەیەکی تری جوانی
ژن و سروشتی کوردەواری بە دەنگە ئەفسوناویەکەی دەکشێت بە
شۆەیەك وێنەی کیژی کورد کاتێك لەکانی بەلەنجەو لار دەگەڵتەوە
بەرەو ماڵ ئەو دیمەنە هەستو هۆشی حسن بردووە .
ئەی کیژی لادێ بانەو دارستان , کاسپی تەم ساڵ مازووە و گەڵوان
ئەی کیژی لادێ محاڵ مەنگڕ , من بێ تۆ نەمام شۆخی جگەر بێ
ئەی لادە ,لادە ڕووو بەند پەشمینە , ڕووو بەند پەشمینە خوێنت
شیرینە
حسن زیرەك گۆشکراو پەروەدەکراوی ژینگەو ژیانی کوردەواری یە
ئەوەتا لەناو هۆنانی سەربان و ماڵ و ماڵیات , و دارستان و مازوو
, گەڵا دا وورد و بەسەلیقەیە , وڵرای ئەوەش کیژی لادێ وەك مرۆڤك
بەشکە لەگیان و بیری حسن زیرەك و لەهەست و دەربرینەکانیدا
جوانترین پێناسەو وێنایەکی بەرزی هونەری ەنگدانەوەی هەیە .

لەداشتن و وەنەگرتنی سروشتی خاکی بۆکان و دەوروبەریدا زیرەك مرۆڤکی بیر فراوان و شەیداو سەودا سەرکی یەکجار ئاشق و کارامە بووە چ لەرکخستنی ووشەو چ لەناسینی دەوروبەری ناەشکەنە و هەموو ئەو شونانەی نزیك یان بەرامبەر ناە شکەنەی بۆکانە .

دەچمە سەر ناەشکەنە بەرامبەر بە بۆکانۆ
یاری من هەر نەجیبە باریکە و نەشمیلانۆ
بمرم کورتۆ خاۆ دانە دانۆ .
دەچمە سەر ناە شکەنە بەرامبەر میاندواوۆ
ئەشقی باەای لۆو ئاۆ بووم کولمَەی گوەی سۆاوۆ
دونیام بۆوی من ناوۆ .

حسن زیرەك زۆر سەو داسەر و شەیدایە تا ئەوپەری مرۆڤبوون ئەشقۆك تژی لەژیان نەك تەنها بۆ جەستە و ئارەزووی ژن بەکو بەگیان شەیدای جوانی سروشتی کوردستان و کوردەواری و ژنی کوردە چونکە ئەشقەکەی زیرەك هەستکە بۆ ژیان دروست بووە ئەو هەستەی لەمندالیەوە تا مردن دەنگ و ناە و خەمەکەی لە ناخکی پاك لەژیاندستی ,خانەویستی و مرۆڤدستی ەنگیداوەتەوە .

دەستم بەدامن قوربان دەگ یارم کەمبارت
چونکە بەگزادەی دەبمە نۆ کەرت
دەیجا لوتفت بۆت مردم سندوقی سەرت
لای لای سورە گوۆ , چۆنت ەاژنم
ئیجازەم بدە سەر پەنجەم بنم
وات ەادەژینم ەاتنە چە کنم

حسن زیرەك تەنها خاوەنی چریکەیەکی ئەفسوناوی نیە بەکو یەکك لەتایبەتمەندییەکانی چرینی هەبەستەکانی شاعیرانی کوردە بە دەنگە ئەفسوناوییەکەی , لایەنکی تری توانای ئەو هونەرمەندە زیندو کردنەوە بەرهەمی فلکلۆر و بایەخدان بەم ەهەندە گرنگەی کەلەپووری نەتەوەکەمان بۆ مرۆڤکی بکەس و بۆ لانەو سەر هەگرتوو بەاستی جگەی تۆرامانە, حسن زیرەك ئەو مرۆقە داهنەرە نەخونەدەوارە لەو سەردەم و هەلومەرجە سەخت و ژیانە پر کوەرەوەرییە دت و چەندین بەندو بەستەو میلدی کوردی زیندو دەکاتەوە لەفەوتان دەیانپارزیت ئەوەش یەککە لە بەهرەو زیرەکی ئەو مرۆقە کوردە .

بەداخەوە حسن زیرەك ئەگەر کورد نەبووایە دنیام لە نۆو هەر نەتەوەیەکی تر بوایە هیچی کەمتر نەبوو لە شکسپیر , چاپلن و بۆ دلری شاعیری ناوداری ئینگلیز ئەوان خاوەن دەوەت و شارستانیەت و ئەرشیفیکی دەوەمەندی پارزراون بەام زیرەك لەنەتەوەیەکی بن دەست و لەهەلومەرجکی ناهەموار , وتکی پر لەستەم و نادادی

کەمەایەتی ژیا .
خەسڵەتیکی تری بەرزی هونەرەکەی حسن زیرەك ئەوەیە دەنگێکە زیاتر لەزەمەنێك و سەردەمێك بەردەوامی هەیە , حسن زیرەك دەنگێکە سنور بڕ و ڕێشتوو بەناو وڵاتێکی تر و کەلتوورێکی تر ناسینی ئەو دەنگە بەناو نەتەوەی فارس و عەرەب ئەوەش وایکردوە لەسەر ئاستی گەلانی دەوروبەر زیاتر ناسراو بێت , لەمانەش زیاتر حسن زیرەك چریکە یەکە گوزارشت لە ویژادن , و ئازار , و نەهامەتیەکانی تاکی کورد دەکات لەتەواوی خاکی کوردستان .
چ سرێکە لەدلمَا یە بیێم و زمان ئەسوتێ
بیشارمەوە نەیبێژم , مشك و ئسقان دەسووتێ
زڕ شت هەیە بێ وتن بەڵام ێەنگە هەر ئەرزشی نەبێت , ئەو سێەی لەدەروونی حسن زیرەك دایە تەنها پەروەردگار دەزانێ چییە ئەو نهێنیە هێندە بەژان و ناسێرە تەنانەت توانای نیە بەزمان دەربڕێت ترسی ئەوەی هەیە بەدرکاندنی زمانی بسوتێت ئای چ سرێکە خودای گەورە مەگەر تێ بزانی چ نهێنی , و خەمو کەسەرێکی قوڵی لەدەروونیدا پەنگی خواردێتەوە .
لەنێوان ئەم دوو ڵاو هەستە ئازار چەشتووەدا دوو دێ ڵاماوە ئەگەر بیشارێتەوە نەیبێژێت مشك و ئسقان دەسووتێت بێیە ئەگەر نهێنیەکە بدرکێنیت ئاگرەکەی دەروونی دادەمرکێت .
لەیادی کێچی دوایی پەنجا ساێەی ئەو هونەرمەندە بەرزەی کورد درود بێ گیانی پاك و هەستی بەرز و هونەری بەرزت , ئەز دوای زیاتر لە 45 ساێ گوێگرتن لەدەنگی ئەو هونەرمەندە مەزنە ڵام وایە ئێمەی بیسەر, و هونەر دەست و هەوادارانی دەنگی حسن زیرەك تا ئێستا نەمانتوانیوە وەك پێویست زیرەك بناسین ئەو کاتە لەناسینی ئەو هونەرمەندە تێدەگەین کەبتوانین چەندین لێکوێنەوەی زانستی و بەدواچوون بە نێو کانیاوی پرٍ لە مرواری ئەو هونەرمەندە ناسراوەدا بکەین .

کتێبی (لە خەرئاواوە)ی عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) چاپ و بڵاوبۆوە

کتێبی لەخەرئاواوە، چەند باسێک دەربارەی ئەدەب و هونەری خەرئاوا بەرگی یەکەم لە ئامادەکردن و وەرگێڕانی شاعیر و نووسەری کەرکاری عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) چاپ و بڵاو کرایەوە. ئەم کتێبە بریتییە لە نووسین و ئامادەکردن و وەرگێڕانی گەلێ بابەتی جیاجیا و هەمەڕەنگ، هەر لە شیعرەوە تا شانۆ و تا کۆسایەتییە ئەدەبییەکانی نێو مەژووی ئەدەبی کەرکاری جیهانیی. کتێبەکە بە قەبارە گەورە و دەوڵەمەند بە ناوەڕۆک لە کتێبخانەکانی کوردستان دەست دەکەوێت. شایانی باسە ئەم کتێبە لەچاپ و بڵاوکردنەوەی ناوەندی هونەر و ئەدەبی کەرکاریی هانایە.

هەشتەبیر ئاراستەکەر نەک

ئاراستەکراو... زانا رەزاق

چەپشنبیر کێیە؟
ئەرکی چیە؟
چەخنە گرتن لەچەپشنبیران..
بۆ ئای من چەپشنبیر مەرج نیەخاوەن بۆوانامە بێت بەڵکو زیاتر لەسەر خوێندنەوەو شارەزایی و ئەزموونەوە دەوەستێت لەبوارێک یان گشت بوارەکان هەروەها کەسێکە حەز بەزانین دەکات کەسێکە بە بەرژەوەندی کۆمەڵگا هەول دەدات یانی بەرژەوەندی گشتی دەخاتە پێش هەموو شتێک.
لێرە دا دەتوانم بڵێم ئەوە حەزێکە لەناخی کەسانی چەپشنبیر دایە کە بەردەوام حەز بەکار لەسەر بەرەو باش بوون و پێشخستن و بەرژەوەندی گشتی دەکا کەسێکیش دووربینە و خوێندنەوەو ئای بە پرسەکان و ووداو پێشهاتەکان دەخاتە ڕوو کاریشی لەسەر دەکات کاریشی لەسەر دەکات و هاوکار و یارمەتیدەر دەبێت بە بوارەکان.
دووەم ئەرکی چەپشنبیر چیە؟
ئەرکی چەپشنبیر خستنەڕووی ئای بۆچوونێکی سادە نێک ئاڵاز یانی ڕوون ڕەوان و بۆچوونێک هەموو کەسێک تێیبگات نێک کەسانێک نێک ناڕوون باشی نێک خراپی یان باشی نێک خراپی و جیاکردنەوەی ڕاستی لەهەڵە هەروەها کەم و کورتیەکان دەستنیشان دەکات و چەخنە و پێشنیارو سەرنجی خۆی لەسەر دەڵێت ئەمەش لەسەر ئەو چەگاو ئاماژەیە کە کەسانی چەپشنبیر پێدا دەڕۆن نێک ئامانج یان بەرژەوەندی تایبەت یان مەرامێک دوور لەئەرکی چەپشنبیر خۆی لەپشت شاردبێتەوە. جا دەبێ چەپشنبیر چەخنە لەهەڵەو کەم و کورتیەکان بگرێت نێک کەسانی خاوەن هەڵە بکاتە ئامانج یان کەسانێک لای ئەو بۆچوونیەکی چەها باش بن کەسانێکیش خراپ بۆچوونیەکی چەها! یانی دەبێ مولکی هەقیقەت بێت هەم تاکی کۆمەڵگا بێت هەم دەسەلات و ئۆپۆزسیۆنیش لەگەڵ گشت بوارەکان یانی لەگەڵ هەموویان بێ دژی هەموویانیش بێت ئەمەش واتە هەموویان باشیان هەیە هەموشیان خراپەو هەڵەو کەم و کورتیان هەیە پاش هەموو ئەمانەش دەبێ چەپشنبیر ئاراستەکەر بێت نێک ئاراستەکراو لەلایەن کەسانەوە یان سیاسی و بازرگان و هتد
ئیدی دەتوانم بڵێم بۆپێی ئەمە بێت چەپشنبیران نەیانتوانیوە ئەرکی خۆیان جێ بەجێ بکەن بۆیەش من بۆپۆیستی دەزانم لێرەدا چەخنە لەچەپشنبیران بگرم و ئای خۆمی لەسەر بڵێم. چەخنەکەش بەم شێوەیە،
لێرەدا دەمەوێ ئەوە بڵێم لەزەرێک وولاتان چەپشنبیران سیاسیەکان و تاک ئاماژە دەکەن بۆلام لە وولاتە دواکەوتووەکان بۆتایبەت هی

خەمان ئاماستە دەکرێن ئەمش واتە ڕۆشنبیر لە ئەرکی خۆی لایداوە پەیوستە بگەڕێتەوە سەر خالەکانی ئەرکی ڕۆشنبیرایەتی دواتر ئەوان وا بکەن سیاسیەکان ئاماستە بکەن نەک سیاسیەکان ڕۆشنبیران ئاماستە بکەن و لەگەل یەکتری هاوکاری یەکتر بن ئەمش بە چاکی گشتی نابە هیچ لەمانە لە ئەرکی خەیان لابدەن چونکە لەئەرک لادان و یاسا لادان کەمەلگا پێشناخات.
لەکۆتاییشدا دەمەوێ بڵێم سیاسیەکان یان ڕۆشنبیران یان هەر شارەزاو بوارو پسپۆڕێک پێویست دەکا هاوکاری ئەو کەسانە بکەن کە تازە دێنەبوارەکان ئەمش بەپێی پسپۆڕی خەیان.

تێبینی لە کۆتاییەکانی دوو هەزار و نەزدە لە ئەکاونتم بلاوم کردەتەوە

سۆ... سەردار ڕەزا جاف

پەم بەی ساقی لە کوێیە تا شەرابم دەسکەوێ
دوور لە باڵای سەوگیان من با مەستبوونم دەرکەوێ
تە کە تووڕەی بەڵەم یاخیت ئەم ژانەی من تاکو کەی
دابەانت کەتەکە ئازیزم پەی پە نەبەی
شەو لە ئەندەشەی تەدا من ، کەت و دیلی زوڵفی خاو
کوا چرای سیمات زڕبارکوا سەزت بە ژانی چاو
دەردی غوربەت شەوگەانە حاڵی من وەران ئەکا
دڵی شەتم ئەقڕە ناگڕە منەی ڕەی ئەران ئەکا
چاوکانت نیگارکەشن وەنەی نازی لەو ئەکا
لەوکانم بە تە تینون شەی دەشت و کەو ئەکا
شەو لە باخڵە تاریکیم و پەکەنینت نابینم
نوقمی ژانی ڕەژگارم خەم دەنەشم تا بینم
با سەزان پەرستی ژین و ئاکنجی مەیخانە بم
زڕبارە لە پشت نەم و سوتووی مەجمەرخانە بم

ئەمان 23.06.2022

دووان… نەوزاد بەندی

1
(درعی مەبایل و گەندەیی)

درعی مەبایل دوو سێ هەزار دیناری پێ ئەدەیت ، هەفتەیەک نابات پێ ئەبێ لێ درز و شوخت و ناچاریت دیسان بیگەیت ..
بە ڤیکتوت لێ دەستی دوو هەندێ درعی ئەوروپیم بینی ، نرخیان زۆر هەرزان بوو ، چوار دانێ بە هەزار ..کەیم ..
یەک مانگێ ئەو درعێ ئەوروپیەی لێسەرێ ، نێ درز ..نێ شوخت ..نێ هیچ عەیبێکی تیا دروست نەبووە ..
کەواتێ گەندەیی گەیشتێتە ئاستی درعی مەبایل یش ..
ئیتر چاکسازیی چی ، سەیدا ؟

2
بزانیت چییە و نەزانیت چییە ؟

لێ ناوەڕاستی شەقامەکا ،
لێ پشکا خەشم ئەوێی ..
لێسەرەتای فیلمەکا ..
لێ بەردەم سەوزە فرۆشکا ..
کاتێ کراسێ تاقی ئەکەموە ..
کێ ئەڵێن تا چوار هەڕۆی تر ئاو نابێ ..
کێ هەموویان بە جەم دەڵێن ..
لەلای لەریەک کێ بەردەم گەراجەکەمانی گرتووە ..
لەناو ژوورەکی گەورەدا کێ تەنها خەمی تەدام ..
لێ کاتی ئیمزای بەیانیاندا ،
لێ پشکا خەشم ئەوێی …

سوا... شەماڵ بارەوانی

من مەحکوم نیم بە خۆشەویستیەکی ساختە
و
قەرار نییە تا ئەبەد ناپاکەکم خۆش بوە

چیتر لە دڵی مندا
جێگایەک بە فریودەر و
هەڵەک بە لێبووردن نەماوە

هەموو پەنجەرەکانم لە ڕووی خیانەتکار دادەخەم

دڵی هەزارجار شکاوم
دڵکەم بە بەرد و
هەرچی بیرەوەری ناڕەزانی هابردووە
پڵی ورد و خاش دڵکەم

تە ئومێدت کردم بە سەراب و
خەونەکانم بە خەڵەمۆش

بڕە و ونبە
بە هیوام بە هەمیشە
لە لێرەی تورکی سواتر
و
لە تەنی ئەرانی بە بەهاتربیت